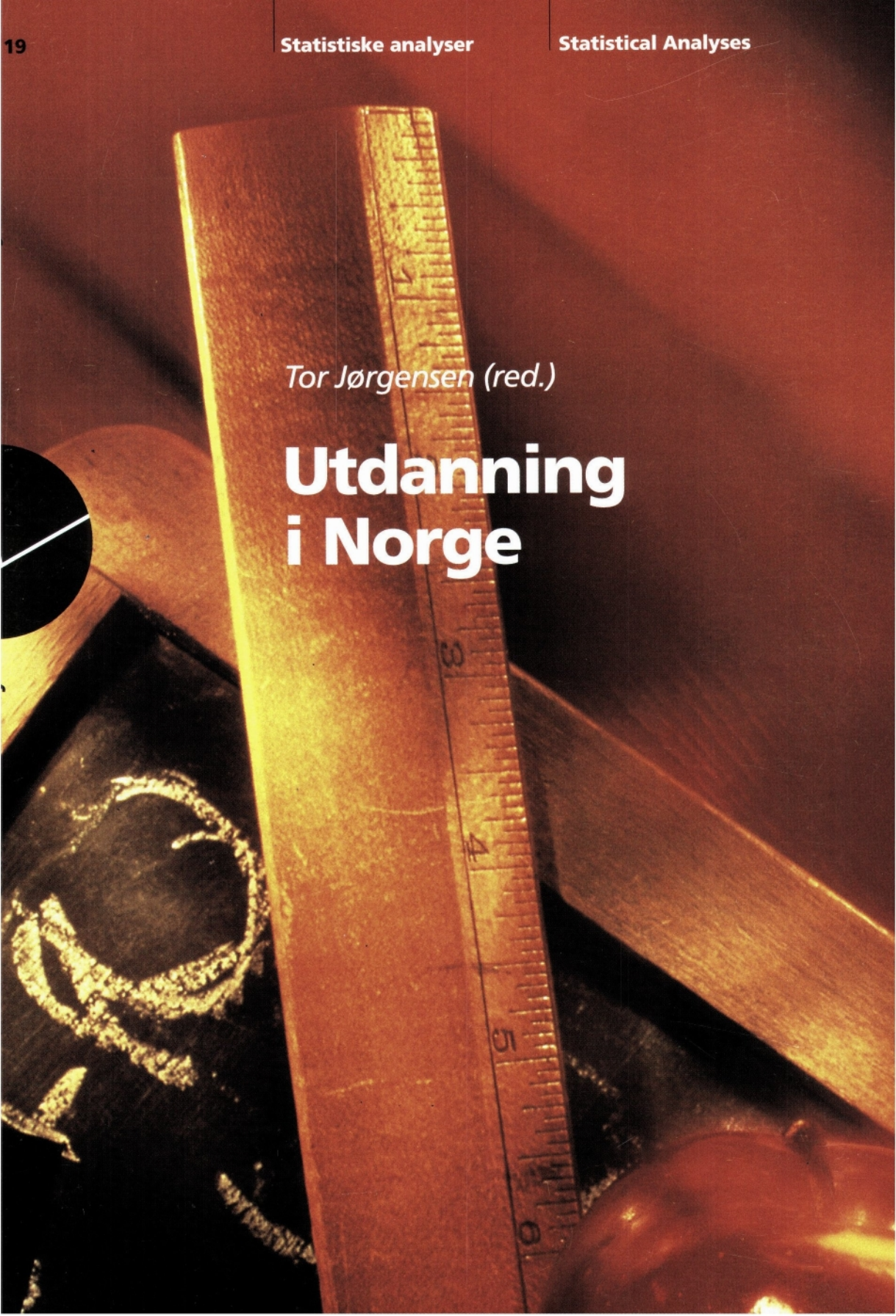

Tor Jørgensen (red.)

Utdanning i Norge

Tor Jørgensen (red.)

Utdanning i Norge

Statistiske analyser	I denne serien publiseres analyser av statistikk om sosiale, demografiske og økonomiske forhold til en bredere leserkrets. Fremstillingsformen er slik at publikasjonene kan leses også av personer uten spesialkunnskaper om statistikk eller bearbeidingsmetoder.
Statistical Analyses	In this series, Statistics Norway publishes analyses of social, demographic and economic statistics, aimed at a wider circle of readers. These publications can be read without any special knowledge of statistics and statistical methods.

ISBN 82-537-4408-0
ISSN 0804-3221

Emnegruppe
04 Utdanning

Emneord
Elever
Grunnskoler
Høyskoler
Studenter
Universiteter
Utdanningsnivå
Videregående skoler

Design: Enzo Finger Design
Trykk: Lobo Grafisk

Standardtegn i tabeller	Symbol
Tall kan ikke forekomme	.
Oppgave mangler	..
Oppgave mangler foreløpig	...
Tall kan ikke offentliggjøres	:
Null	-
Mindre enn 0,5 av den brukte enheten	0
Mindre enn 0,05 av den brukte enheten	0,0
Foreløpig tall	*
Brudd i den loddrette serien	—
Brudd i den vannrette serien	
Rettet siden forrige utgave	r

Forord

Utdanning i Norge gir i tekst, figurer og tabeller en statistisk oversikt over viktige trekk ved norsk utdanning. Formålet har vært å stille sammen statistikk fra flere ulike kilder for å gi et mer samlet bilde av norsk utdanning. Viktige målgrupper for denne publikasjonen er elever i den videregående skole, studenter ved universiteter og høyskoler og forskere. Publikasjonen vil også være av interesse for ulike organisasjoner og for den offentlige forvaltning. For øvrig vil hele den opplyste allmennhet finne stoff av interesse i *Utdanning i Norge*.

Publikasjonen favner forholdsvis vidt og omhandler mange temaer. I kapittel 1 beskrives hovedtrekk ved utviklingen av det norske utdanningssystemet de siste tiårene. Kapittel 2 omhandler veksten i utdanningssystemet i et tiårsperspektiv med hovedvekt på elev- og studenttallsutviklingen. Kapittel 3 tar for seg utdanningsnivået i befolkningen og kapittel 4 gjennomstrømninger i utdanningssystemet. I kapittel 5 beskrives innvandrere i norsk utdanning, mens den offentlige ressursbruken i grunnskolen behandles i kapittel 6.

Kapitlene 1, 2, 4 og 5 er utarbeidet av Tor Jørgensen som også har vært redaktør for publikasjonen. Elisabetta Vassenden har skrevet kapittel 3 og Jøran Toresen, Norsk institutt for by- og regionforskning, har skrevet kapittel 6.

Statistisk sentralbyrå,
Oslo/Kongsvinger, 11. juli 1997

Svein Longva

Innhold

Figurregister	7
Tabellregister	9
Innledning	11
1. Hovedtrekk i utviklingen av det norske utdannings-systemet fra 1960-årene	15
1.1. Endringer i det norske utdanningssystemet på 1960- og 1970-tallet	15
1.2. Nytt samfunn, nye utdanningsbehov	18
2. Veksten i utdanningssystemet	23
2.1. Elev- og studenttallsutviklingen	23
2.2. Hvor mange fullfører?	30
2.3. Kjønnsforskjeller i utdanningsvalg	34
2.4. Bosted og utdanning	39
3. Utdanningsnivået i befolkningen	47
3.1. Utdanningsnivået øker	47
3.2. Flertall av menn med embetseksamen	48
3.3. Færre eldre med kun grunnskole	49
3.4. Studiefrekvens og flytting påvirker utdanningsnivå	49
3.5. Stadig lengre "avstand" mellom Hedmark og Oslo	51
3.6. Norge ligger bra an i internasjonal sammenheng	52
4. Gjennomstrømninger i utdanningssystemet	53
4.1. Flere går direkte over i videregående og høyere utdanning	53
4.2. Dårligst gjennomstrømning i yrkesfaglige studieretninger	59
4.3. Gjennomstrømningen varierer med kjønn, bosted og sosial bakgrunn	60
4.4. Over halvparten oppnår studiekompetanse	63
4.5. Hvilke faktorer forklarer ungdommens utdanningsvalg?	64
4.6. Overganger og gjennomstrømning etter Reform 94	65
5. Innvandrere og utdanning	67
5.1. Høyest utdanningsnivå blant innvandrere fra vestlige land	68
5.2. Flest utenlandsfødte elever og studenter fra den tredje verden	71
5.3. Andeler i videregående og høyere utdanning varierer med fødeland	73
5.4. Allmenne fag mest populære blant utenlandsfødte	74
5.5. Innvanderne foretrekker universitet framfor høyskole	76
5.6. Effektive andregenerasjonsinnvandrere	79

6. Undervisningstilbud og ressursbruk i grunnskolen	83
6.1. Hva er grunnskoleopplæring?	83
6.2. Undervisningstilbud og ressursbruk 1993	87
6.3. Kommunevise forskjeller i skoletilbud og ressursbruk	95
6.4. Ressursutvikling 1977-1993	100
Referanser	113
Vedleggstabeller	117
Utgitt i serien Statistiske analyser	134

Figurregister

2.	Veksten i utdanningssystemet	
2.1.	Elever og studenter, etter skoleslag og kjønn. 1984-1994	23
2.2.	Elever i videregående utdanning i prosent av registrerte årskull, etter kjønn. 1984, 1989 og 1994	25
2.3.	Studenter ved universiteter og høyskoler i prosent av registrerte årskull, etter kjønn. 1984, 1989 og 1994	28
2.4.	Elever og studenter i prosent av registrerte årskull, etter alder og utdanningsnivå. 1984, 1989 og 1994	29
2.5.	Elever i videregående utdanning, etter fagfelt og kjønn. Prosent. 1984 og 1994	35
2.6.	Studenter ved universiteter og høyskoler, etter fagfelt og kjønn. Prosent. 1984 og 1994	38
2.7.	Elever og studenter i Oslo og Finnmark i prosent av registrerte årskull, etter alder og utdanningsnivå. 1994	42
2.8.	Elever 16-18 år i videregående utdanning i prosent av registrerte årskull. Bostedsfylke. 1984 og 1994	43
2.9.	Studenter 19-24 år ved universiteter og høyskoler i prosent av registrerte årskull. Bostedsfylke. 1984 og 1994	44
3.	Utdanningsnivået i befolkningen	
3.1.	Personer 16 år og over, etter høyeste fullførte utdanning. Prosent. 1980-1994	47
3.2.	Personer 16 år og over, etter høyeste fullførte utdanning og kjønn. Prosent. 1980-1994	48
3.3.	Personer 20-66 år etter høyeste fullførte utdanning og alder. Prosent. 1980 og 1994	49
3.4.	Personer 16 år og over, etter høyeste fullførte utdanning. Bostedsfylke. Prosent. 1980 og 1994	50
3.5.	Personer 25-64 år i noen OECD-land, etter høyeste fullførte utdanning. Prosent. 1992	52
4.	Gjennomstrømninger i utdanningssystemet	
4.1.	Elever og privatister som fullførte allmennfaglig studieretning, etter hvor de var i utdanningssystemet høsten samme år. Prosent. 1984 og 1994	57
4.2.	Andelen av grunnskolekullet 1989 som begynte i videregående utdanning samme år og som avsluttet en 3-årig videregående utdanning våren 1992, etter studieretning og foreldrenes høyeste fullførte utdanning. Prosent	61
4.3.	Andelen av grunnskolekullet 1989 som oppnådde studiekompetanse våren 1992. Bostedsfylke. Prosent	63

5. Innvandrere og utdanning

5.1. Personer 16 år og over med oppgitt utdanning, etter høyeste fullførte utdanning og fødeland. Prosent. 1994	69
5.2. Elever i videregående utdanning i prosent av registrerte årskull, etter kjønn og fødeland. 1994	72
5.3. Studenter ved universiteter og høgskoler i prosent av registrerte årskull, etter kjønn og fødeland. 1994	73
5.4. Elever i videregående utdanning, etter fagfelt og fødeland. Prosent. 1994	75
5.5. Studenter ved universiteter og høgskoler, etter skoleslag og fødeland. Prosent. 1994	76
5.6. Studenter ved universiteter og høgskoler, etter fagfelt og fødeland. Prosent. 1994	77

6. Undervisningstilbud og ressursbruk i grunnskolen

6.1. Kommunale, fylkeskommunale og statlige utgifter til grunnskoleformål. 1993. Prosent	84
6.2. Øremerkede tilskudd til grunnskolen. Millioner kroner. 1993	90
6.3. Driftsutgifter pr. elev etter kommunenes innbyggertall. 1993	97
6.4. Lønnskostnader og andre driftsutgifter pr. elev til ordinær grunnskoleundervisning. Prosent. 1977-1993	102
6.5. Kommunale grunnskoler og spesialskoler. Lærerårsverk pr. klasse og elever pr. lærerårsverk. 1977-1993	103
6.6. Kommunale grunnskoler. Elever og klasser, etter trinn. 1977-1993	107

Tabellregister

2. Veksten i utdanningssystemet

2.1.	Elever og privatister som fullførte allmennfaglig studieretning våren 1984, 1989, 1991, 1993 og 1994, etter hvor de var i utdanning høsten samme år. Prosent.....	27
2.2.	Elever og privatister som fullførte en videregående utdanning under lov om videregående opplæring, etter studieretning. Skoleåret 1983/84, 1988/89, 1992/93 og 1993/94	31
2.3.	Fullførte utdanninger i universitetssektoren. Utvalg. 1983/84, 1988/89, 1992/93 og 1993/94	33
2.4.	Studenter etter skoleslag og kjønn. 1984, 1989, 1991 og 1993	37
2.5.	Studenter etter skoleslag og kjønn. 1994	37
2.6.	Elever 16-19 år under lov om videregående opplæring, etter studieretning og kjønn. Bostedsfylke. Prosent av registrerte årskull. 1984, 1989 og 1994	40

4. Gjennomstrømninger i utdanningssystemet

4.1.	Delen av et avgangskull som var i ny utdanning 1. oktober samme året de avsluttet grunnskolen. Bostedsfylke. Prosent. 1984, 1989 og 1994	54
4.2.	Andelen av elever som fullførte en utdanning som gir generell studiekompetanse våren 1994, og som gikk direkte over i høyere utdanning. Prosent	58
4.3.	Andelen av grunnskolekullet 1989 som hadde fullført en 3-årig videregående utdanning/fagprøve i 1992 og 1993, etter hva de foretok seg høsten etter avsluttet grunnskole. Studieretning. Prosent	59
4.4.	Andelen av grunnskolekullet 1989 som fullførte en 3-årig videregående utdanning våren 1992, etter studieretning. Bostedsfylke. Prosent	62

5. Innvandrere og utdanning

5.1.	Personer 16 år og over, etter høyeste fullførte utdanning, kjønn og fødeland. Prosent. 1994	70
5.2.	Elever 20 år og eldre på arbeidsmarkeds kurs, etter fagfelt og fødeland. 1994	75
5.3.	Fullførte utdanninger (utvalg) i universitetssektoren, etter kjønn og fødeland. 1994	78
5.4.	Andelen av grunnskolekullet 1989 som hadde fullført en 3-årig videregående utdanning våren 1993, etter type utdanning, innvandringskategori og landbakgrunn. Prosent	79
5.5.	Grunnskolekullet 1994 etter hvor det var i utdanningssystemet høsten samme år. Innvandringskategori og landbakgrunn. Prosent	80

6. Undervisningstilbud og ressursbruk i grunnskolen

6.1.	Offentlige utgifter til grunnskoleformål. Millioner kroner. 1993	84
6.2.	Skoler, elever og klasser. 1993	88
6.3.	Driftsutgifter til grunnskolen etter art. Primærkommunene i alt inklusiv Oslo. Millioner kroner. 1993	89
6.4.	Bokførte driftsinntekter til administrasjon, grunnskoler og spesialskoler. Millioner kroner. Prosent. 1993	90

6.5.	Kommunale grunnskoler. Lærerårsverk etter trinn. 1993/94	92
6.6.	Driftsutgifter pr. elev og pr. klasse, etter kommunenes innbyggertall og i prosent av landsgjennomsnittet. 1993	96
6.7.	Lønn, sosiale utgifter, øvrige driftsutgifter og overføringer fra staten pr. klasse, etter kommunenes innbyggertall. Prosent av landsgjennomsnittet. 1993	96
6.8.	Elever pr. klasse, pr. skole og andel skyss elever, fremmedspråklige elever, samiske elever og elever med livssynsundervisning, etter kommunenes innbyggertall. 1993	98
6.9.	Grunnskoler og spesialskoler. Uketimer pr. klasse etter tiltak og kommunenes innbyggertall. 1993	100
6.10.	Driftsutgifter til ordinær grunnskoleopplæring og driftsutgifter pr. elev og pr. klasse. 1993-kroner. Absolutte tall og prosent. 1977-1993	101
6.11.	Kommunale grunnskoler og spesialskoler. Lærerårsverk. 1977-1993	103
6.12.	Kommunale grunnskoler. Økning i antall lærerårsverk 1977-1993 sett i forhold til antall klasser	104
6.13.	Elever pr. klasse etter trinn. Prosent. 1977-1993	108
6.14.	Skoler, klasser og elever, etter skolestørrelse. Prosentfordeling. 1977 og 1990	108
6.15.	Nye og nedlagte grunnskoler, etter elevtall. 1977-1993	109

Innledning

Mange sider ved norsk utdanning har hatt en sentral plass i den utdanningspolitiske debatt de siste årene. Problemstillinger knyttet til denne debatten har vært viktige for valg av temaer i publikasjonen. Tilgangen på data har selvfølgelig også hatt betydning for hvor sterkt et tema vektlegges. Den tekstlige framstillingen er hovedsakelig av deskriptiv karakter selv om et kapittel om ressursbruken i grunnskolen er noe mer analytisk i formen enn de andre. Det er ikke mulig å gi en fullstendig statistisk oversikt over norsk utdanning i denne publikasjonen. Vi tror mange vil ha nytte av publikasjonen og regner med at både elever i den videregående skole, studenter ved universiteter og høyskoler og forskere vil kunne finne interessant stoff. Mye av statistikken vil også være av interesse for den offentlige forvaltning og ulike organisasjoner. For øvrig er den opplyste allmennheten målgruppe for publikasjonen.

De enkelte kapitler

Kapittel 1 gir en oversikt over utviklingen av det norske utdanningssystemet de siste tiårene, og det legges spesiell vekt på de viktigste endringer på de forskjellige nivåer i utdanningssystemet.

I kapittel 2 belyses elev- og studenttallsutviklingen i et tiårsperspektiv. Hovedvekten er lagt på utviklingen i den videregående skolen og ved universitetene og høyskolene. Både utviklingen i elev- og studenttall og i andeler av befolkningen som er under utdanning, har en sentral plass. Vi ser også på antallet fullførte utdanninger i ulike skoleslag. Videre legges det vekt på å beskrive forskjellene i utdanningsvalg mellom menn og kvinner. I den siste delen av kapittelet behandles videregående og høyere utdanning i et regionalt perspektiv med vekt på sammenligninger av utdanningsfrekvenser i de ulike fylker.

I det tredje kapittelet gis en kortfattet beskrivelse av utdanningsnivået i den norske befolkningen og av endringene de siste årene. Både utdanningsnivået til menn og kvinner, i ulike aldersgrupper og i forskjellige fylker vies oppmerksomhet. Dessuten ser vi litt på utdanningsnivået i Norge sammenlignet med en del andre land.

En viktig årsak til iverksettingen av Reform 94 i videregående skole var den dårlige elevgjennomstrømningen på videregående nivå i utdanningssystemet. Innledningsvis i kapittel 4 tar vi for oss

utviklingen i direkte overganger mellom de forskjellige nivåer i utdanningssystemet. Deretter studerer vi hvordan grunnskolekullet fra 1989 vandrer i utdanningssystemet de første årene etter avsluttet grunnskole. Her ser vi på forskjeller i vandringsmønsteret mellom jenter og gutter, mellom elever med forskjellig sosial bakgrunn og elever i forskjellige deler av landet.

I kapittel 5 foretar vi noen sammenligninger etter fødeland. I den første delen av kapittelet ser vi nærmerer på hvordan utdanningsnivået varierer med fødeland, og deretter gis en oversikt over hvor store andeler som er i videregående eller høyere utdanning. Vi ser også litt på hvilken type utdanning personer med ulik landbakgrunn velger. Til slutt rettes oppmerksomheten mot hvordan første- og andregenerasjonsinnvandrere fra grunnskolekullet 1989 beveger seg videre i videregående utdanning sammenlignet med den norskfødte delen av befolkningen. Dessverre er datagrunnlaget for dette kapittelet noe mangelfullt, og det gjør det vanskelig med mer inngående drøftinger.

Det siste kapittelet i publikasjonen omhandler den offentlige ressursbruken i grunnskolen, og er det mest omfangsrike kapittelet. Kapittelet er også noe mer analytisk i formen enn de andre. Først i kapittelet gis en beskrivelse av norsk grunnskoleopplæring og finansieringen av denne. Vi tar så for oss ressursbruken og undervisningstilbudet i den offentlige grunnskolen i 1993. Deretter er det variasjonene i ressursbruken mellom kommunene som står sentralt. Den siste delen av kapittelet beskriver utviklingen i ressursbruken i grunnskolen fra 1977 til 1993.

Kapittelet om den offentlige ressursbruken i grunnskolen utgjør et tyngdepunkt i publikasjonen og skiller seg noe ut fra de andre kapitlene som i hovedsak omhandler videregående og høyere utdanning. De senere år har det vært mye diskusjon om ressursbruken i grunnskolen og ikke minst om forskjellene i ressursbruk mellom kommunene. Vi har derfor med bakgrunn i kommuneregnskaper og elevtall/klassetall valgt å konsentrere oss om en grundig gjennomgang av grunnskolen i denne publikasjonen. Da grunnskolen i Norge er obligatorisk, har det ikke vært interessant å legge så stor vekt på denne i temaene som behandles i enkelte andre kapitler.

Kapitlene i denne publikasjonen er utformet på en måte som gjør at de kan leses uavhengig av hverandre.

Tidsperspektivet

Tidsperspektivet varierer noe fra kapittel til kapittel. Vi trekker trådene noen tiår tilbake i det første kapittelet da vi synes dette er vesentlig for å forstå bakgrunnen for det norske utdanningssystemet som eksisterer i dag. I kapitlene om elev- og studenttallsutviklingen har vi valgt å se på utviklingen i et perspektiv på 10-11 år. Det er i denne perioden den kraftige veksten i spesielt høyere utdanning har funnet sted, og vi har derfor funnet en slik tidshorisont for å være rimelig. Endringen i strukturen i videregående skole og i høgskolene fra og med 1994 skaper imidlertid enkelte problemer for tidsseriene, og det har ikke vært mulig å føre alle tallrekker helt fram til 1994.

Vi har gode sammenlignbare data over utdanningsnivået i befolkningen fra og med folketellingen i 1980. Endringene i utdanningsnivået skjer svært langsomt, og det er derfor rimelig å se på utviklingen i et 15-årsperspektiv.

I kapittelet om utdanning og innvandrere presenterer vi et bilde av situasjonen i 1994.

I gjennomstrømningskapittelet har det vært naturlig å se på endringer i andelen direkte overganger i samme tidsperspektiv som vi har benyttet i kapittelet om elev- og studentallsutviklingen. Hoveddelen av dette kapittelet bygger imidlertid som nevnt på en undersøkelse av 1989-grunnskolekullets videre bevegelse gjennom utdanningssystemet.

Da vi har valgt å legge stor vekt på kapittelet om den offentlige ressursbruken i grunnskolen, også omfangsmessig, trekker vi i deler av dette kapittelet sammenligninger noe lenger tilbake i tid enn i publikasjonen for øvrig.

Kilder/litteratur

Det viktigste tallgrunnlaget for denne publikasjonen er den individbaserte utdanningsstatistikken i Statistisk sentralbyrå (SSB). Hvert år produserer SSB datasett over igangværende og fullført utdanning både for videregående og høyere utdanning. Mye av statistikken som presenteres i publikasjonen bygger enten på disse datasettene eller den er hentet direkte ut fra SSBs årlige publikasjoner som også har disse datasettene som grunnlag. Individdataene hentes inn direkte fra det enkelte lærested og fra ulike registre. Statistikken over elever i grunnskolen baserer seg på summariske data som er innhentet fra Grunnskolens informasjonssystem (GSI), en database Kirke-, utdannings- og forskningsdepartementet har ansvaret for, mens statistikken over elever som fullfører grunnskolen er individbasert.

Den individbaserte utdanningsstatistikken gjør det mulig å følge elevkull gjennom utdanningssystemet, og den danner

Samordnet Opptak (SO) ble opprettet første gang som prosjekt i januar 1991, etter initiativ fra Kirke-, utdannings- og forskningsdepartementet (KUF). Prosjektet ble iverksatt for å rasjonalisere og forenkle opptaket til høyere utdanning. I april 1993 vedtok KUF å etablere SO permanent i utdanningssektoren. I januar 1994 ble "Prosjekt for Samordnet Opptak slått sammen med "Opptakssekretariatet i Fellestjenesten for råd for høyskoler og statens lærerkurs" SO administrerer nå opptaket til universitetene, fire vitenskapelige høyskoler, alle de statlige høyskolene og enkelte private høyskoler.

også grunnlaget for registeret over befolkningens høyeste utdanning. I dette registeret er alle som er bosatt i Norge og som er 16 år og over registrert med sin høyeste fullførte utdanning. Registeret ajourføres årlig. Opplysninger om bl.a. fødeland til elever og studenter hentes fra befolkningsstatistikken i SSB.

Kommuneregnskapene er hovedkilden i kapittelet om den offentlige ressursbruken i grunnskolen. Noen tall er også hentet fra Statens lånekasse for utdanning og fra Samordnet Opptak. Ellers er det blitt benyttet en del generell litteratur, stortingsmeldinger og offentlige utredninger. Artikler om utdanning i Samfunnsspeilet og i Sosialt utsyn har også kommet til nytte. Enkelte publikasjoner fra Norsk institutt for studier av forskning og høyere utdanning (NIFU) har vært nyttig bakgrunns litteratur. En Underveissrapport om evaluering av Reform 94 har vært mye benyttet (Vibe 1994).

1. Hovedtrekk i utviklingen av det norske utdanningssystemet fra 1960-årene

I hele etterkrigstiden har en av de viktigste politiske målsettingene vært å heve kompetansen i befolkningen generelt og det formelle utdanningsnivået spesielt. Både rent samfunnsmessige behov og enkeltindividets utviklingsbehov har stått sentralt i begrunnelsen for en slik politikk.

Hovedmålsettingen om økonomisk vekst og økt materiell velstand for landets befolkning forutsatte en sterk kompetanseoppbygging. Det ble mindre behov for ufaglært arbeidskraft i arbeidslivet og større etterspørsel etter folk med ulike typer fagutdanning og høyere utdanning. Etter hvert skapte også overgangen fra et tradisjonelt industrisamfunn til et moderne informasjonssamfunn et økende behov for personer med universitets- eller høyskoleutdanning.

Samtidig er egenverdien for individene ved å tilegne seg kunnskap gjennom utdanningssystemet blitt understreket. En person som har mye utdanning, er ofte en mer aktiv deltaker i samfunnslivet enn en som har liten eller ingen utdanning. Som ledd i en politikk for sosial utjevning har det derfor vært en viktig målsetting å gi barn og ungdom i alle sosiale lag og i alle deler av landet like muligheter til å ta

videregående eller høyere utdanning. I gjenoppbygingsperioden etter krigen stod nok de rent samfunnsøkonomiske argumentene for å gi folk mer utdanning sterkest, men etter hvert ble utdanningssystemet sett på som et viktigere og viktigere ledd i arbeidet for å utjevne folks levekår og å øke deres muligheter til aktiv deltakelse på ulike områder i det norske samfunnet (Solstad 1983). Ulike virkemidler ble tatt i bruk for å oppnå de utdanningspolitiske målsettinger. Ny lovgivning, bedrede studiefinansieringsordninger og en generell utbygging av utdanningssystemet i ulike deler av landet hadde stor betydning.

1.1. Endringer i det norske utdanningssystemet på 1960- og 1970-tallet

1.1.1. 9-årig grunnskole for alle

Den første felles skoleloven for alle kommuner kom i 1959 (Solstad 1983). Den 7-årige folkeskolen og den 3-årige realskolen og framhaldsskolen skulle erstattes av en 9-årig grunnskole for alle. Grunnskoleloven ble vedtatt i 1969. Argumentene for å utvide den obligatoriske utdanning var i første rekke behovet for å styrke kvalifikasjonene til kommende arbeidstakere da dette ville virke fordelaktig på

landets økonomi og konkurranseevne, og også ønsket om likhet og utjevning av levekår. Geografisk og sosial bakgrunn skulle ikke ha noen betydning for om barn skulle få 9-årig grunnutdanning eller ikke.

Innføringen av 9-årig grunnskole foregikk gradvis i ulike deler av landet, og først på midten av 1970-tallet var den gamle real-skolen avløst av en 9-årig grunnskole over hele landet. Det ble også opprettet et frivillig tiende skoleår flere steder. Likhetsstankegangen ble ikke ført ut i sin ytterste konsekvens de første årene. I de skriftlige fagene ble elevene inndelt etter kursplaner i åttende og niende skoleår, og kun de som valgte de mest krevende kursplaner fikk mulighet til å begynne i gymnaset. I 1974 forsvant imidlertid kursplanene. Innføringen av 9-årig obligatorisk grunnskole var også en viktig årsak til at tallet på folkeskoler nesten ble halvert i løpet av 20 år.

1.1.2. Fra gymnas og yrkesskole til videregående opplæring

Endringene på det laveste nivået i skolesystemet, grunnskolen, skapte også behov for å gjøre noe med de videregående utdanningstilbudene. Stadig flere etter spurte gymnas- eller yrkesskoleutdanning, en etterspørsel som var ønsket av myndighetene. Skillet mellom gymnaset, handelsskolen og yrkesskolen fortonte seg meget skarpt, ikke bare faglig, men også statusmessig. Den såkalte Steen-komiteen ble nedsatt i 1965 for å vurdere behovet for formell utdanning i aldersgruppen 16-19 år (NOU 1991:4, vedlegg 4). Komiteen la fram flere innstillinger og konkluderte bl.a. med at gymnaset og yrkesskolene skulle erstattes av studieretninger på forskjellige fagområder. Det klare skillet mellom teoretisk utdanning og yrkesutdanning skulle reduseres ved å gi elevene adgang til å kombinere all-

menn utdanning med ulike former for yrkesutdanning, og det skulle også være mulig å skifte mellom forskjellige studieretninger. Den sosiale rekrutteringen til gymaset var svært skjev (Aamodt 1982). En ny struktur i den videregående opplæring ville bidra til å redusere ulikhetene i rekrutteringen til allmennfaglig og yrkesfaglig utdanning, mente komiteen som foreslo at den videregående utdanningen burde bestå av ett- eller toårige grunnkurs og ettårige videregående kurs. Komiteen delte seg i synet på enhetsskoler. Noen komitémedlemmer ville ha allmennfaglig utdanning og yrkesutdanning under samme tak over hele landet, mens andre mente dette var mest formålstjenlig i områder med spredt bosetting og svakt elevgrunnlag.

Lov om videregående opplæring

På grunn av hyppige regjeringsskifter på begynnelsen av 1970-tallet ble det lagt fram flere proposisjoner om den videregående opplæring. I hovedsak sluttet regjeringen(e) og Stortinget seg til hovedkonklusjonene i Steen-komiteens innstilling(er), og i 1974 ble lov om videregående opplæring vedtatt (NOU 1991:4). Denne opplæringen kom til å bestå av ni forskjellige studieretninger, og studieretningene ble inndelt i linjer. Målsettingen var at 80 prosent av elevplassene skulle være i yrkesfaglige studieretninger og 20 prosent i allmennfaglig studieretning. Målsettingen ble oppnådd på midten av 1980-tallet. Loven omfattet ikke all videregående opplæring, men etter hvert ble noen av de utenforstående skoler/utdanninger lagt inn under loven. Folkehøgskolene beholdt imidlertid sin frie stilling. Flere av disse ble drevet av private organisasjoner og hørte, i likhet med andre private videregående skoler, ikke til det offentlige skolesystemet.

Komitéutredningene om den videregående utdanning foregikk parallelt med utredninger om organiseringen av høyere utdanning.

1.1.3. Utbyggingen av høyere utdanning

Fram til 1960-tallet bestod norsk høyere utdanning i hovedsak av universitetene og de vitenskapelige høyskolene. Fra siste halvdel av 1960-tallet begynte den sterke utbyggingen av høyere utdanning. Store ungdomskull kom i "studiealder", og behovet for flere studieplasser økte kraftig. Myndighetene opererte med flere hovedmålsettinger for denne utbyggingen:

- kvantitativ vekst
- demokratisering i adgangen til studiene
- utvikling av en mangfoldig og fleksibel studieorganisasjon
- distrikts- og lokalpolitisk virkemiddel

Den kvantitative veksten var ikke nødvendig av bare rent demografiske årsaker, men også på grunn av næringslivets og den offentlige sektors voksende behov for høyt utdannet arbeidskraft. Dessuten ble høyere utdanning i stadig sterkere grad sett på som et kulturelt og karrieremessig gode for enkeltindividet.

Ottosen-komiteen

Den viktigste offentlige komiteen som tok for seg utbygging av høyere utdanning, var den såkalte Ottosen-komiteen på slutten av 1960-tallet (Ottosen-komiteen: Innstilling om videregående utdanning for artianere mv. Innstilling nr. 1 - Kirke- og undervisningsdepartementet 1988 - referert i NOU 1988:8). Utredningene fra denne komiteen la bl.a. grunnlaget for etableringen av distriktshøyskolene. Det ble lagt vekt på å bygge ut mer kortvarige studier heller enn de tradisjonelle lange universitetsstudiene. Prøvedrift med distriktshøyskoler startet i 1968. Som et ledd

i disse bestrebelsene hørte også en oppgradering av en rekke videregående utdanninger til høyere utdanning fra slutten av 1960-tallet og fram til begynnelsen av 1980-tallet. Det gjaldt både lærerutdanning, ingeniørutdanning, en rekke helsefag- og sosialfagutdanninger og maritime utdanninger. Mulighetene for å ta høyere utdanning av kortere varighet i ulike deler av landet skulle utgjøre en viktig del av demokratiseringen av høyere utdanning. Ungdom med ulik sosioøkonomisk og geografisk bakgrunn ville da lettere få anledning til å skaffe seg høyskoleutdanning, mente komiteen. Et annet hovedpoeng i Ottosen-komiteens innstilling var å gjøre det enklere for studentene å kombinere studier fra ulike læresteder.

Utbyggingen av høyere utdanning i ulike deler av landet ble også begrunnet ut fra mer generelle distriktpolitiske mål. Lokale myndigheter øvde sterkt press på de sentrale for å få etablert høyskoler i sitt fylke eller i sin region. Man regnet med at slike etableringer i tillegg til å ha en positiv effekt på ungdommens etterspørsel etter høyere utdanning, også ville gi andre positive ringvirkninger. Også etableringen av Universitetet i Tromsø i 1972 ble sett i distriktpolitisk- og desentraliseringssammenheng.

1.1.4. Livslang læring

Lov om voksenopplæring ble vedtatt i 1976. Formålet med denne loven var bl.a. å gi voksne mennesker "... likestilling i adgang til kunnskap, innsikt og ferdigheter som fremmer den enkeltes verdiorientering..." Dette skulle styrke grunnlaget for det enkelte individs innsats i yrkeslivet. Loven inneholder bestemmelser både om ansvars- og arbeidsdelingen innenfor voksenopplæringen, organisasjonsstruktur, styring og finansiering. Loven gjelder en rekke områder som f.eks. førstegangs

grunnskoleopplæring og videregående opplæring organisert for voksne, etterutdanning og kortere kurs som ikke inngår som deler i en førstegangsutdanning, yrkesopplæring for voksne, opplæring i bedrifter og fjernundervisning ved forskjellige institusjoner. Selv om voksenopplæringen ikke er en del av det ordinære skolesystemet, så må også denne loven betraktes som en del av reformeringen av det norske utdanningssystemet. Voksenopplæringen skal virke demokratiserende ved at grupper som av forskjellige årsaker ikke har hatt muligheter til å skaffe seg utdanning gjennom det ordinære utdanningssystemet, skal få anledning til å "ta igjen det tapte" i voksen alder. Samtidig forutsatte et stadig voksende behov for utdanning/kunnskaper i arbeidslivet at flere og flere tok ulike former for etterutdanning.

1.2. Nytt samfunn, nye utdannelsesbehov

Utbyggingen av den offentlige sektor skjøt fart fra midten av 1970-tallet. Befolkningen etterspurte i stadig større grad offentlige tjenester samtidig som regjeringen og stortingsflertallet ønsket å videreutvikle velferdsstaten bl.a. gjennom å fortsette og bygge ut offentlige velferdsordninger. Dette var delvis ideologisk betinget, men hang også sammen med at inntektene fra oljevirksomheten gjorde det lettere for Norge enn mange andre land å bygge ut det offentlige tjenestetilbudet. Resultatet var en sterk økning i sysselsettingen i offentlig sektor.

Utviklingen av informasjonsteknologien førte også til store endringer i arbeidslivet. Offentlige og private organisasjoner og bedrifter måtte hyppigere og i sterkere grad enn tidligere endre organisasjonsstruktur da den nye teknologien i stor grad påvirket både beslutningsstruktur,

arbeidsdeling og hierarkier. Samfunnets behov for spesialkompetanse på ulike områder økte, og det måtte etableres nye utdanningstilbud på forskjellige nivåer innen EDB. Utover på 1980-tallet kom det også mange nye utdanningstilbud innen økonomiske og administrative fag og utdanninger relatert til miljøvern. Både den videregående skole og universitetene/høgskolene ble preget av dette, og kanskje i særlig grad distriktshøgskolene. Private høgskoler med tilbud innen økonomiske og administrative fag ble etablert. På disse fagområdene vokste det fram et stort marked for etterutdanning av forholdsvis kort varighet. En hovedtendens var fragmenteringen av utdanningssystemet. Det grodde opp mange lokalavdelinger av enkelte skoler.

Noe av det viktigste som skjedde i denne perioden var den sterke veksten i utdanning og sysselsetting blant kvinner. Kravet om likestilling mellom kjønnene ble reist med full styrke, og etter hvert endret samfunnets verdi- og normmønster seg. Det ble like naturlig for kvinner som for menn å skaffe seg videregående og høyere utdanning og å ta lønnet arbeid. Svært mange kvinner ble sysselsatt innen den raskt voksende offentlige sektor. Dette hadde sammenheng med at kvinner i stor grad utdannet seg til arbeid innen helse- og sosialsektoren og undervisningssektoren. Tiltak for å sikre en jevnere rekruttering til klart kvinne- og mannsdominerte utdanninger, førte i liten grad fram (se kap. 2).

Mye av reformarbeidet i barneskolen/grunnskolen har vært knyttet til lengden på den obligatoriske skolegangen. Vedtaket om å utvide grunnskolen til ti år og skolestart ved 6-årsalder må også sees i sammenheng med behovet for utvidet læring i det moderne samfunnet. Nå er 6-åringene å finne både i barnehage, i

6-årstilbud i skolen og i skolefritidsordninger. Sentralt i argumentasjonen for obligatorisk skolestart ved 6-årsalder stod betydningen av å se like opplæringstilbud uavhengig av bosted og familieøkonomi. Ved å gi alle barn felles skoleerfaringer ett år tidligere, skulle ulike oppvekstvilkårs betydning for evne og vilje til læring motvirkes (St.meld. nr. 40 1992-93).

1.2.1. 9-årig eller 10-årig grunnskole?

De siste årene er det gjort forsøk med et pedagogisk tilbud for 6-åringer i skolen. I 1994 hadde 23 000 6-åringer, eller nesten 40 prosent, et slikt tilbud. Dette drives under lov om barnehager og regnes som en del av barnehagetilbudet. Ordningen blir gradvis bygget ut, og våren 1994 vedtok Stortinget å endre grunnskoleloven fra 1969 slik at alle 6-åringer fra 1997 blir en del av en obligatorisk 10-årig grunnskole for alle. For første gang ble den obligatoriske skolen utvidet nedover, ikke oppover som alltid hadde vært tilfelle tidligere.

Det stod mye politisk strid om denne reformen, både når det gjaldt det pedagogiske innholdet det første skoleåret, om det i det hele tatt var behov for en 10-årig grunnskole og om skolestart skulle være ved 6- eller 7-årsalder. Hovedargumentene som ble brukt for den modellen stortingsflertallet valgte, gikk særlig på behovet for en utvidet enhetsskole som kunne sikre barna likeverdige muligheter til å utvikle seg og videreføre fellesskapets verdier, kunnskaper og holdninger. Det ble lagt vekt på at opplæringen skal preges både av grunnskolens og førskolens pedagogikk. Forskning i utlandet har vist at tidligere skolestart ikke får noen særlige følger for elevenes faglige nivå på høyere klassetrinn i grunnskolen (St.meld. nr. 40 1992-93). For det økende antall fremmedspråklige barn ville det

også være en fordel å bli integrert i et norskspråklig miljø på et tidligere stadium. Både endrede familiestrukturer, utviklingen av kunnskapssamfunnet og endringene i arbeidslivet vil påvirke den framtidige organisering av grunnskoleopplæringen. Denne reformen karakteriseres både som en familiereform, en barnereform, en skolereform og en kulturreform (St.meld. nr. 40 1992-93). Videre ble det påpekt at erfaringene fra de kommuner som har hatt et tilbud for 6-åringer er positive.

1.2.2. Reform 94 - lovfestet rett til tre års videregående utdanning

Det skjedde ingen vesentlige strukturelle endringer i den videregående skolen fra midten av 1970-årene og fram til begynnelsen av 1990-årene. Den eneste nye studieretning som kom inn under lov om videregående opplæring var studieretning for landbruksfag i 1991. Det foregikk imidlertid en omfattende utbygging av de yrkesfaglige studieretningene, men likevel manglet det en 3-årig struktur innen flere fagområder. Utbyggingen av elevplasser i forskjellige deler av landet ble gjerne knyttet til lokale behov. På begynnelsen av 1980-tallet vedtok Stortinget loven om fagopplæring i arbeidslivet som klargjorde roller, ansvar og økonomi for denne delen av den videregående opplæring. Samordningen mellom de forskjellige deler av den videregående utdanning manglet imidlertid, og det var et påtrengende behov for å reformere systemet.

Ved inngangen til 1990-årene kunne elevene i videregående skole velge mellom hele 110 grunnkurs. De spesialiserte grunnkursene førte bl.a. til at mange elever gikk fra grunnkurs til grunnkurs, enten for å bli tatt opp på det videregående kurs de var mest interessert i, eller fordi det manglet tilstrekkelige

tilbud om videregående kurs (Severeide 1989). Tilbudene varierte fra skole til skole. Dette kostet både den enkelte elev og samfunnet store ressurser, og var nok noe av bakgrunnen for Reform 94, en ny lov om videregående opplæring. Det viktigste med denne reformen er kanskje at all ungdom i alderen 16 til 19 år får lovfestet rett til tre års videregående utdanning som skal gi enten studie- eller yrkeskompetanse. Fylkeskommunen har ansvaret for å opprette tilstrekkelig antall elevplasser. Den videregående opplæringen kan gå over fire år dersom opplæringen skjer i kombinasjon mellom skole og arbeidsliv. Elevene har anledning til å velge mellom 13 forskjellige grunnkurs, og tre av disse danner grunnlaget for videregående kurs som gir studiekompetanse. Det er imidlertid også mulig å få studiekompetanse for elever fra andre studieretninger dersom de har kunnskaper på et gitt nivå innenfor visse teoretiske fag.

Kritiske røster

Det er blitt reist en del kritikk mot denne reformen. Deler av kritikken har rettet seg mot manglende fleksibilitet i det nye systemet, men det viktigste har vært diskusjonen om teoriopplæringens plass i de yrkesfaglige studieretningene. Både fra lærer- og elevhold hevdes det at allmennfag og yrkesteori har fått alt for stor plass på grunnkursene på disse studieretningene. Samtidig er det blitt framholdt at det kan være uheldig at elevene etter ordinær ordning må gå to år på skole før de kan få lærlingeplass. Kritikken har ført til at Kirke-, utdannings- og forskningsdepartementet vil legge fram et forslag til endring av lov om fagopplæring i arbeidslivet. Elever som er svært lite motivert for ordinær skolegang skal kunne få full opplæring i en bedrift og skal ikke behøve å følge den ordinære hovedmodellen for videregående opplæring (Kirke-,

utdannings- og forskningsdepartementet 1995).

1.2.3. Ny høgskolestruktur

På midten av 1980-tallet fantes det over 200 høgszkoler. Mange av både de offentlige og private høgszkolene var svært små, og dette gjorde det vanskelig å bygge opp faglige miljøer av en viss størrelse og tyngde. En viktig utdanningspolitisk målsetting ved inngangen til 1990-årene bestod derfor i å endre den regionale høgszkolestrukturen, følgelig er en rekke statlige høgszkoler innen samme geografiske område slått sammen. Det er nå 26 slike statlige høgszkoler. Hver høgszkole er organisert i forskjellige avdelinger.

Den økte etterspørselen etter høyere utdanning fra slutten av 1980-tallet og mangelen på studieplasser i det offentlige universitets- og høgszkolesystemet, skapte et større marked også for private utdanningsinstitusjoner. Stadig flere av disse lærestedene forsøker å få høgszkolestatus. Det er nå et mangfoldig studietilbud innen alle fagområder. De senere år har det også vært en sterk økning i etterutdanningstilbud av kortere eller lengre varighet. Samtidig kommer det flere tilbud om fjernundervisning.

Ny lov om høyere utdanning

Fram til 1989 ble de forskjellige universiteter og vitenskapelige høgszkoler styrt etter egne lover. Først med lov av 1989 om universiteter og vitenskapelige høgszkoler fikk disse lærestedene en felles lov med sammenfallende regler for bl.a. styring, tilsetninger og tildelinger av grader og eksamener (NOU 1993:24, Kirke-, utdannings- og forskningsdepartementet 1995). Kapittelet i loven som omhandler grader og eksamener omfatter også de regionale høgszkolene. For øvrig er det ingen felles lovgivning for de offentlige

høgskolene. I 1993 la imidlertid et offentlig utvalg fram et forslag til en felles lov for alle offentlige universiteter og høgskoler, og Stortinget vedtok loven våren 1995 (NOU 1993:24).

1.2.4. Styring av utdanningssektoren

Det norske utdanningssystemet består hovedsakelig av offentlige utdanningsinstitusjoner. I grunnskolen er det bare vel 1 prosent av elevene som går i privat skole, mens tilsvarende tall for videregående skole er om lag 8 prosent. På høyere nivå i utdanningssystemet er det flere private læresteder, og 10 prosent av studentene er registrert ved et av disse. De fleste private utdanningsinstitusjoner får dekket driftsutgiftene av offentlige tilskudd.

Forskjellige offentlige forvaltningsnivåer har ansvaret for ulike deler av utdanningssystemet. Staten har ansvaret for universitetene og høgskolene, fylkeskommunene for skoler som er underlagt lov om videregående opplæring og kommunene for grunnskolen. Staten har også ansvaret for AMO-kursene som drives i regi av Arbeidsdirektoratet og for fagopplæringen i arbeidslivet (lærlingene). Fylkeskommunene og kommunene får overført penger til undervisningsformål etter visse kriterier. Fra og med 1986 er overføringer gitt som rammetilskudd. Dette gir kommunene og fylkene større frihet til å foreta egne prioriteringer (se kap. 6.1.3). På bakgrunn av en stortingsmelding om organisering og styring i utdanningssektoren som regjeringen la fram i 1991, er det de siste årene blitt gjennomført en del endringer i styringen av sektoren. Det legges større vekt på målstyring. Dessuten er en rekke av de gamle rådene som f.eks. Grunnskolerådet, Rådet for videregående opplæring og Voksenopplæringsrådet nedlagt. Det er

opprettet et statlig utdanningskontor på regionalt nivå.

Nesten all statlig høyere utdanning sorterer nå under Kirke-, utdannings- og forskningsdepartementet (KUF). Forsvarets skoler hører inn under Forsvarsdepartementet. Norges landbrukshøgskole og Norges veterinærhøgskole er underlagt Landbruksdepartementet, men blir overført til KUF fra 1.1.1997.

1.2.5. Mest penger til grunnskolen

I 1994 ble det bevilget nesten 57 milliarder kroner til undervisningsformål over offentlige budsjetter. Det utgjorde 13,1 prosent av de totale offentlige utgifter. Denne andelen steg til 13,7 prosent i 1995 da bevilgningene var 61 milliarder kroner. Andelen har økt gradvis fra begynnelsen av 1990-tallet da 12,4 prosent av de offentlige utgiftene gikk til undervisningsformål. Grunnskolens andel av utgiftene har sunket noe de senere årene, men det er fortsatt grunnskolen som får mest penger. I 1995 gikk om lag en tredel av pengene til grunnskolen, bortimot 25 prosent til videregående skoler og noe mindre til universiteter og høgskoler. Det resterende beløp ble bevilget til andre undervisningsinstitusjoner og til forskjellige tjenester tilknyttet undervisning (se for øvrig kap. 6).

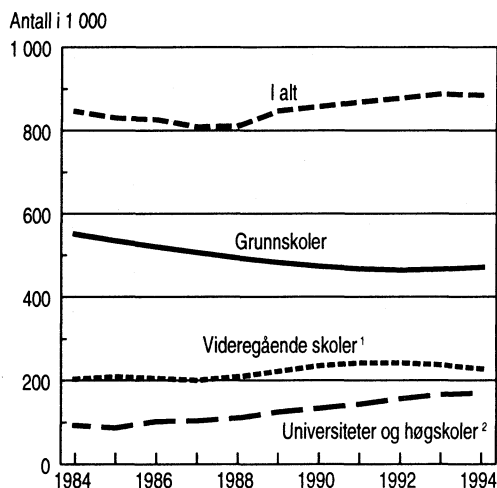
2. Veksten i utdannings-systemet

2.1. Elev- og studenttalls-utviklingen

Det siste tiåret har det vært en sterk vekst i tallet på elever i den videregående skole og i studenttallet ved landets universiteter og høyskoler. Veksten, særlig i universitets- og høyskolesektoren, skjøt virkelig fart fra slutten av 1980-tallet. Elevtallet i grunnskolen har derimot gått kraftig tilbake i samme periode. Dette skyldes demografiske forhold, det er blitt langt færre barn i grunnskolealder. Størrelsen på årskullene har også betydning for antallet elever og studenter i henholdsvis videregående og høyere utdanning.

På slutten av 1980-tallet kom store årskull i "studiealder". Dette falt i tid sammen med en sterkt økende arbeidsledighet, og for store ungdomskull ble det stadig vanskeligere å få lønnet arbeid. Konkurransen om jobbene ble hardere, og kravene til formell kompetanse innen de fleste arbeidsområder økte. Etter avsluttet grunnskole var det ingen vei utenom å fortsette i en eller annen form for videregående utdanning, selv om enkelte kanskje helst ville ha ønsket seg ut i arbeidslivet. For de som skaffet seg studiekompetanse i den videregående skolen ble kampen for å komme inn på et

Figur 2.1. Elever og studenter, etter skole-slag og kjønn. 1984-1994

¹ Eksklusiv læringer

² Tallet for universiteter og høyskoler er om lag 5 000 for lavt i 1985 pga. mangelfull datalevering fra daværende BI

Kilde: Utdanningsstatistikk, Statistisk sentralbyrå

studium ved et universitet eller en høyskole stadig hardere. Til tross for en markant økning i tallet på studieplasser de senere år, er det strenge opptakskrav, og svært mange søkere blir avvist ifølge Samordnet Opptak. Mangelen på studie-plasser ved de offentlige lærestedene har

skapt grobunn for private utdanningsinstitusjoner.

2.1.1. Færre grunnskoleelever

Elevtallet i grunnskolen var 470 900 i 1994, en nedgang på vel 14 prosent fra 1984 da det var 550 100 elever i grunnskolen. På grunn av større barnekull øker imidlertid elevtallet igjen. Dessuten vil grunnskolen bli 10-årig for alle fra og med 1997 da skolestart skal skje ved 6-årsalder. Ved årtusenskiftet vil det derfor være om lag 590 000 elever i grunnskolen.

Det er svært få elever på dette nivået som går i privat skole, i overkant av 1 prosent. De fleste av disse er å finne i Steiner-skolene eller Montesoriskolene. Det gamle frivillige tiende skoleår har nesten forsvunnet det siste tiåret, og i 1994 var det kun 24 elever som tok grunnskolens tiende skoleår.

Flere direkte over i videregående skole

Flere enn tidligere fortsetter nå direkte over i videregående skole etter avsluttet grunnskole. Andelen økte fra 82 prosent i 1984 til 92 prosent i 1989 og nesten 97 prosent i 1994. Som nevnt har det etter hvert blitt færre jobbmuligheter for ungdom uten utdanning utover den obligatoriske grunnskolen, og det er derfor blitt stadig mindre aktuelt å vente ett eller to år før man gir seg i kast med en videregående utdanning.

2.1.2. Videregående utdanning for alle

I 1994 var det registrert 244 900 elever i videregående utdanning inklusiv lærlinger, mens tilsvarende tall i 1984 er beregnet til 213 500 (noe usikkert pga. lærlingetallene). Det registrerte lærlingetallet lå høyere i 1994 enn i 1984, henholdsvis 18 000 og 14 900 (Rådet for

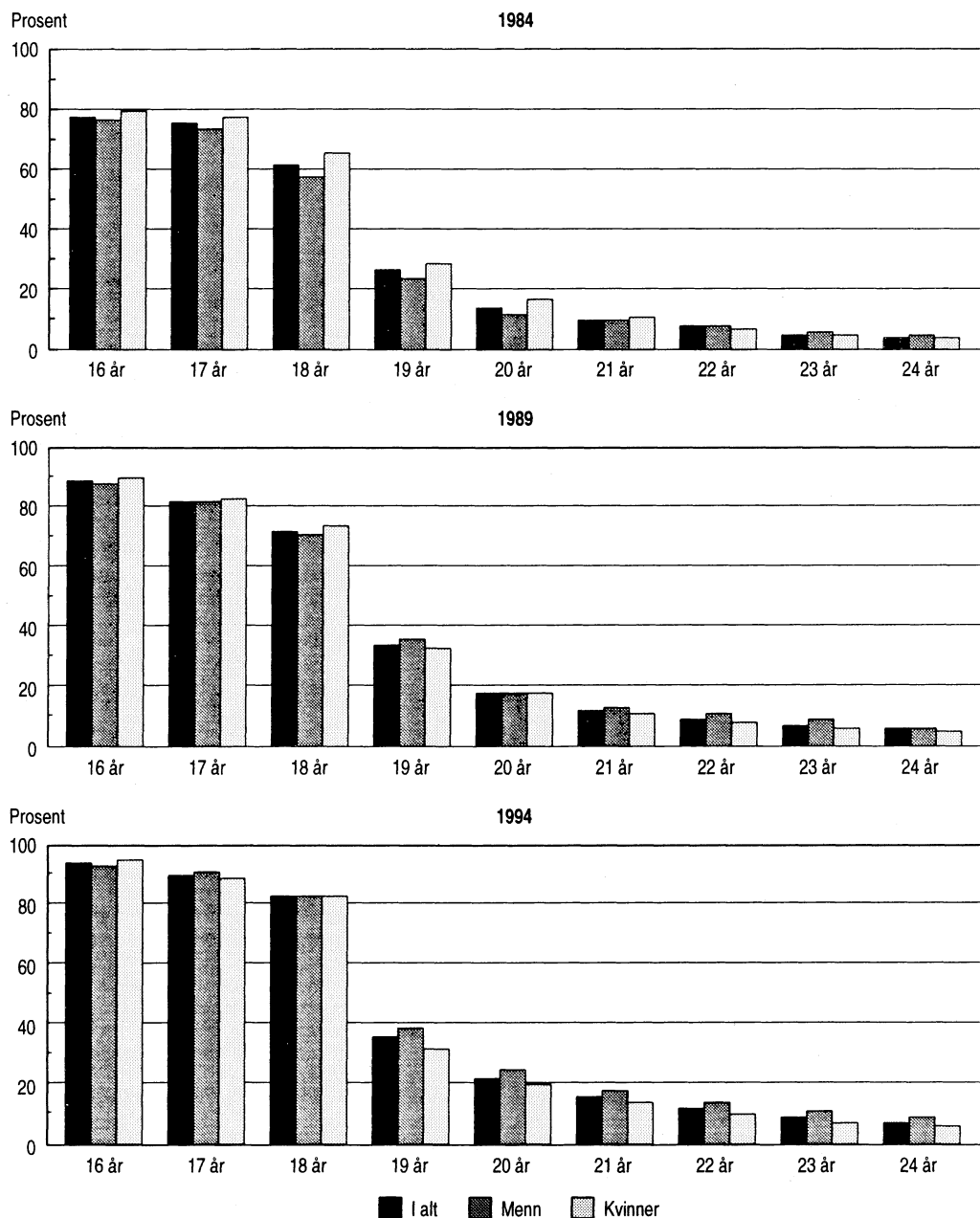
Elever i videregående utdanning omfatter her alle elever som er registrert på en utdanning av en varighet på minimum 300 undervisningstimer i året. Dette gjelder både elever i ordinær videregående utdanning, elever i folkehøgskoler og elever på AMO-kurs og i andre former for voksenopplæring. Fra og med 1989 er også lærlinger med i elevtallene.

fagopplæring i arbeidslivet 1985). I 1989 var imidlertid lærlingetallet noe over 18 000. Antallet lærlinger varierte en del på begynnelsen av 1990-tallet, men lå hele tiden noe under tallene for 1989 og 1994.

De fleste elevene er å finne på en av de ni studieretningene i skoler under lov om videregående opplæring. Allmennfaglig studieretning hadde i 1984 73 600 elever i aldersgruppen 16-19 år og 76 200 elever i 1993. Studieretning for handel og kontor og håndverks- og industrifag har også hatt mange elever i hele denne perioden. På de yrkesfaglige studieretningene var det til sammen 80 400 elever i 1993.

Innføringen av den nye modellen i videregående skole i 1994 gjør det vanskelig å sammenligne elevtallet i allmennfaglige studieretninger og yrkesfaglige studieretninger med tidligere år. Grunnkursene i studieretning for handel og kontor og i studieretning for allmennfag ble slått sammen i 1994. Studieretning for musikk, dans og drama og studieretning for idrettsfag klassifiseres også som allmennfaglige studieretninger fra 1994. Dette året fulgte bare elevene på grunnkurs den nye modellen, mens elevene på VK I

Figur 2.2. Elever i videregående utdanning i prosent av registrerte årskull, etter kjønn. 1984¹, 1989 og 1994

¹ Eksklusiv lærlinger i 1984

Kilde: Utdanningsstatistikk, Statistisk sentralbyrå

og VK II fortsatte i den gamle modellen. Det totale antallet elever i de allmennfaglige studieretninger i 1994 var 82 000 og i de yrkesfaglige studieretninger 71 200. Både elever med en 3-årig utdanning fra studieretning for handel og kontor og elever med eksamen fra teknisk fagskole oppnådde generell studiekompetanse i den gamle modellen. I den nye er det hovedsakelig de tre allmennfaglige studieretningene som fører fram til generell studiekompetanse, men det er også mulig å oppnå slik kompetanse på andre studieretninger ved å ta eksamen på et visst nivå i teoretiske fag.

Det totale elevtallet må sees i sammenheng med antallet personer i de mest aktuelle aldersgrupper. Pr. 1.1.1984 var det vel 200 700 personer i alderen 16-18 år i Norge, i 1989 i underkant av 193 300 og i 1994 om lag 160 600 personer. Selv om elevtallet i videregående utdanning har gått noe ned de siste årene, har det i perioden som helhet økt til tross for en sterk reduksjon i tallet på personer i denne aldersgruppen.

9 av 10 i alderen 16-18 år i videregående utdanning

Det beste uttrykket for veksten i videregående utdanning er andelen av 16-18-åringene som holder på med en eller annen form for videregående utdanning. Mens 81 prosent i denne aldersgruppen var i utdanning høsten 1989, tok hele 89 prosent en videregående utdanning i 1994. I 1984 lå prosentandelen i videregående utdanning bare på noe over 73 (beregnet tall). Fra 1984 til 1989 økte andelen elever i videregående utdanning forholdsvis mye både blant 16-, 17- og 18-åringene, og i 1989 hadde prosentandelen nådd 89 blant 16-åringene og 72 blant 18-åringene. Denne forskjellen ble redusert noe de følgende årene da stadig flere 17- og 18-åringer oppholdt seg i skolen,

og i 1994 hadde prosentandelen i videregående utdanning for disse alderskategoriene kommet opp i henholdsvis 94, 90 og 83.

Også i de eldre aldersgruppene er det etter hvert blitt en mye høyere andel av befolkningen som tar videregående utdanning. Blant de over 20 år har veksten vært spesielt sterk fra 1989. Denne utviklingen skyldes ikke lærlingetallet som har endret seg forholdsvis lite disse årene, men heller at det er blitt langt flere i videregående utdanning for øvrig. I 1993 befant 24 prosent av 20-åringene og 17 prosent av 21-åringene seg i en eller annen form for videregående opplæring. Andelene gikk imidlertid noe ned i 1994 da 22 prosent av 20-åringene og 16 prosent av 21-åringene var i videregående utdanning.

Presset på den videregående skole økte i perioden, og det ble opprettet flere elevplasser. Det er flere årsaker til veksten i etterspørselen etter videregående utdanning. I stadig flere jobber ble det stilt høyere krav til formelle kvalifikasjoner. Uten utdanning ble resultatet utestengning fra arbeidsmarkedet for svært mange. Dette tvang mange, også de litt eldre, inn i videregående opplæring, ikke minst i form av arbeidsmarkedskurs. Dessuten fungerte den videregående skolen forholdsvis urasjonelt da mange elever beveget seg på kryss og tvers i systemet, noe som også resulterte i en opphopning.

2.1.3. Prognosene som slo feil

Veksten i universitets- og høgskolesektoren har vært enda sterkere den siste tiårsperioden. Fram til 1988 var veksten i studenttallet relativt moderat, men fra 1989 opplevde landet nærmest en eksplosjon i tallet på studenter. I 1994 studerte 169 300 personer ved de norske universi-

Studenter ved høyskolene som er registrert på en utdanningsaktivitet av et omfang på mindre enn fem vekttall i semesteret inngår ikke i dataene. For øvrig omfatter studenttallene alle som er registrert som student ved et universitet eller en høyskole.

tetene og høyskolene. I universitetssektoren økte studenttallet med 91 prosent fra 1984 til 1994 og i høyskolesektoren med 78 prosent. Bare fra 1989 til 1994 steg tallet fra 56 200 til 79 500 i

universitetssektoren, en økning på noe over 41 prosent. Samtidig økte studenttallet i høyskolesektoren med 33 prosent. Ved Universitetet i Oslo studerte 34 900 personer høstsemesteret 1994. I tillegg til de registrerte studentene er det også blitt flere privatister.

Økningen i studenttallet var på ingen måte forutsett. Et offentlig utvalg som avgav sin innstilling i 1988, anså behovet for studieplasser i 1995 for å være 105 000 (NOU 1988:8). Dette anslaget ble gjort rett før den akselererende arbeidsledigheten satte inn og forutsatte mye lavere studiefrekvenser enn hva som

Tabell 2.1. Elever og privatister som fullførte allmennfaglig studieretning våren 1984, 1989, 1991, 1993 og 1994, etter hvor de var i utdanning høsten samme år. Prosent

År og kjønn	I alt	I utdanning 1. oktober samme år			Ikke i utdanning 1. oktober samme år
		Videregående utdanning	Høgskoler	Universi- teter	
Begge kjønn					
1984	23 518	24,1	8,9	12,7	54,3
1989	21 717	20,6	13,0	20,4	46,0
1991	22 584	21,0	12,5	21,2	45,3
1993	24 423	19,7	13,0	20,0	47,3
1994	23 903	21,0	14,1	21,1	48,8
Menn					
1984	10 227	17,6	9,3	13,1	59,9
1989	9 644	18,4	15,1	18,9	47,6
1991	10 012	18,3	13,9	20,5	47,4
1993	10 382	17,8	12,3	18,7	51,2
1994	10 269	15,7	12,6	18,3	53,4
Kvinner					
1984	13 291	29,0	8,6	12,4	50,0
1989	12 073	22,5	11,3	21,6	44,6
1991	12 572	23,1	11,4	21,8	43,7
1993	14 041	21,2	13,4	21,0	44,4
1994	13 634	16,3	15,3	23,2	45,3

Kilde: Utdanningsstatistikk, Statistisk sentralbyrå

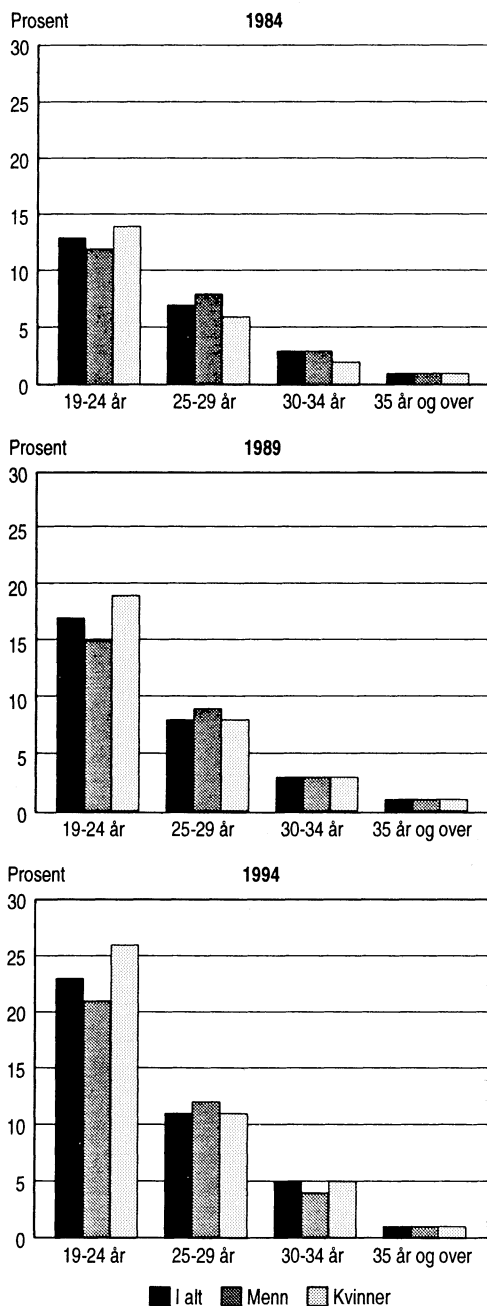
ser ut til å bli tilfelle for ungdom som kom i "studiealder" på slutten av 1980-tallet og begynnelsen av 1990-tallet. "Ventemønsteret" endret seg også. Flere gikk direkte over i høyere utdanning etter å ha avsluttet videregående skole. I 1984 gikk 22 prosent av de som fullførte allmennfaglig studieretning direkte over i et universitets- eller høyskolestudium samme år, mens andelen økte til 33 prosent i 1989. Deretter har den holdt seg forholdsvis stabil.

Tallet på nye studenter i universitets- og høyskolesektoren økte med 50 prosent fra 1984 til 1993. Dette året begynte 37 100 nye studenter ved et universitet eller en høyskole. Også i 1994 strømmet det svært mange nye studenter til landets universiteter og høyskoler, til tross for en liten nedgang i forhold til 1993.

Selv om myndighetene hvert år har opprettet nye studieplasser, har det vist seg vanskelig å holde tritt med etterspørselen etter høyere utdanning. Flere studier er blitt lukket i den siste tiårsperioden, og kampen om studieplassene er blitt hardere. Opptakskravene varierer fra studium til studium, men de er gjennomgående mye høyere nå enn for ti år siden. Det stilles også spørsmål ved studentenes studievilkår når studenttallet øker mer enn mange læresteder egentlig har kapasitet til å ta imot. Markedet for private høyskoler innen økonomisk-administrative fag og datafag har vokst. Ikke alle eksamener som avlegges ved slike utdanningsinstitusjoner blir offentlig godkjent. Handelshøyskolen BI er den klart største

Ny student er definert som en student som tidligere aldri har vært registrert ved et universitet eller en høyskole.

Figur 2.3. Studenter ved universiteter og høyskoler i prosent av registrerte årskull, etter kjønn. 1984, 1989 og 1994

Kilde: Utdanningsstatistikk, Statistisk sentralbyrå

private høyskolen med over 8 600 studenter i 1994. Det har likevel vært en nedgang i denne skolens samlede studenttall de siste tre årene.

I aldersgruppen 19-24 år studerte 13 prosent av befolkningen ved et norsk universitet eller en høyskole i 1984, 17 prosent i 1989 og 23 prosent i 1994. Den sterkeste veksten finner vi blant kvinnene med en andel på 14 prosent i 1984 og 26 i 1994.

Det er også blitt langt flere studenter i de litt eldre aldersgruppene. Det er nå om lag 40 000 studenter som er over 29 år.

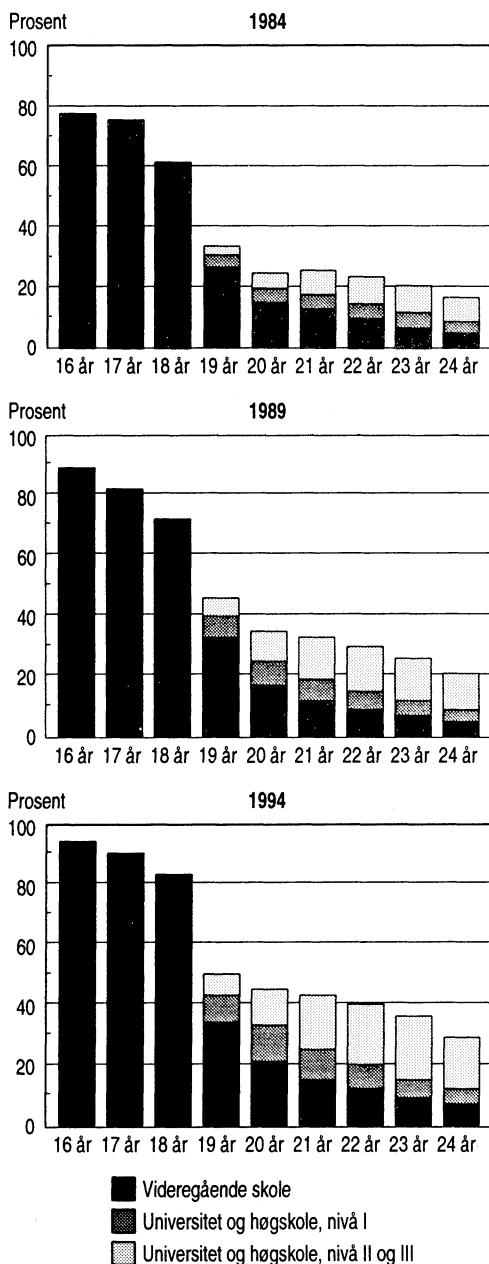
Også flere norske studenter i utlandet

Foruten studentene ved norske læresteder er det mange nordmenn som studerer i utlandet. Tradisjonelt har det vært mange som har studert tekniske og økonomiske fag utenfor landets grenser, men det er etter hvert også blitt vanligere å ta annen utdanning utenlands. Antallet norske studenter i utlandet som er registrert som kunder i Lånekassen økte fra 6 800 i 1984 til 8 800 i 1994 (tabellvedlegg til Lånekassens årsrapporter). Om lag 11 100 av studentene ved norske læresteder i 1994 var ikke født her i landet, og vel 16 prosent av disse var født i et av de andre nordiske landene (se kap. 5).

2.1.4. Over 35 prosent flere elever i videregående og høyere utdanning

Veksten i det samlede elev- og studenttallet i videregående og høyere utdanning illustrerer kanskje best utviklingen. Tallet økte fra omtrent 306 500 i 1984 (beregnet tall) til 364 100 i 1989 og 420 600 i 1993, dvs. en økning på godt over 100 000 elever/studenter i løpet av en tiårsperiode. På grunn av mindre årskull gikk tallet på elever i videregående skoler

Figur 2.4. Elever og studenter i prosent av registrerte årskull, etter alder og utdanningsnivå. 1984¹, 1989 og 1994

¹ Eksklusiv lærlinger i 1984

Kilde: Utdanningsstatistikk, Statistisk sentralbyrå

ned med 10 000 fra 1993 til 1994, og elev- og studenttallet totalt ble redusert til 414 000. I alle aldersgrupper har andelen av befolkningen som er i utdanning vist en kraftig økning. Spesielt viktig er aldersgruppen 19-24 år som omfatter mange ikke bare i høyere, men også i videregående utdanning. Fra 1984 til 1989 økte andelen i utdanning i denne aldersgruppen fra om lag 26 prosent til 32 prosent og videre til 41 prosent i 1993. I aldersgruppen 25-29 år var de tilsvarende prosentandelene disse årene 9, 12 og 16. Også blant dem som er eldre enn dette, har antallet elever/studenter vist en sterk vekst. Fra 1993 til 1994 gikk imidlertid andelen i videregående utdanning i aldersgruppene, 19-24 år og 25-29 år noe ned, slik at 40 prosent av befolkningen i aldersgruppen 19-24 år og noe over 15 prosent i aldersgruppen 25-29 år var i videregående eller høyere utdanning dette året.

2.1.5. Er metningspunktet nådd?

Reform 94 kombinert med færre personer i de aktuelle årsklasser indikerer muligens en gradvis reduksjon i tallet på elever i videregående skole i årene framover. På den annen side er det grunn til å tro at denne reformen vil føre til at flere virkelig gjennomfører en 3-årig videregående utdanning. Arbeidsmarkedet innen forskjellige bransjer vil ha betydning for hva slags videregående utdanning elevene vil velge.

Det ser ut til at presset på universitetene og høgskolene nå begynner å avta noe. Søkertallene for 1995 viste en nedgang i tallet på søkere til universiteter og statlige høgskoler på 5 prosent i forhold til 1994. Søkningen til høyere utdanning lå i 1996 på om lag det samme nivået som i 1995 (Samordnet Opptak 1995). Både demografiske forhold, men også en liten bedring i situasjonen for ungdom på ar-

beidsmarkedet spiller inn. Selv om søker-tallet nå går ned, vil trolig tilgangen holde seg på et forholdsvis høyt nivå. Dette henger ikke minst sammen med at både de historisk-filosofiske, samfunnsvitenskapelige og matematisk-naturvitenskapelige fakultetene ved universitetene ble åpnet for alle med studiekompetanse sommeren 1995. Studiefrekvensen for mange årsklasser kan dessuten komme til å øke ytterligere, muligens opp mot 50 prosent. En større andel av studentene tar også lengre studier enn tidligere, dvs. de forblir innenfor utdanningsinstitusjonenes porter i flere år. Utviklingen på arbeidsmarkedet vil også, for mange, ha betydning for hvor lange studier som velges, men aller mest for etterspørselen etter videre- og etterutdanning. Nye undersøkelser viser at det kan bli et stort overskudd av akademikere på enkelte fagområder i år 2000 (Stølen og Cappelen 1994), noe som også kan få betydning for dimensjoneringen.

2.2. Hvor mange fullfører?

Veksten i elev- og studenttallet i videregående og høyere utdanning gir ikke noe eksakt bilde av antallet fullførte utdanninger på ulike nivåer. De siste årene har diskusjonen om utdanningssystemets rolle som oppbevaringsplass i en tid med et vanskelig arbeidsmarked, stått sentralt i den utdanningspolitiske debatten. Utviklingen i tallet på elever og fullførte eksamener i videregående skole skyldes forskjellige faktorer, ikke minst kapasiteten innen de ulike studieretningene på ulike nivåer. En måte å vurdere effektiviteten i utdanningssystemet på, er å se på forholdet mellom tallet på elever/studenter i en utdanning og antallet som har bestått eksamen i tilsvarende utdanning samme år.

I videregående skole får imidlertid alle vitnemål uansett om de har bestått

Tabell 2.2. Elever og privatister som fullførte en videregående utdanning under lov om videregående opplæring, etter studieretning. Skoleåret 1983/84, 1988/89, 1992/93 og 1993/94

Kurstype	I alt	All- menne fag	Hus- flids- og est- etiske fag	Handels- og kontor- fag	Hånd- verks- og industri- fag	Fiskeri- og sjø- farts- fag	Land- bruks- fag og natur- bruk	Helse- og sosial- fag	Hus- hold- nings- fag	Id- retts- fag
I alt 1983/84.	114 821	24 125	4 888	28 324	39 590	2 936	.	4 972	9 116	870
Av dette										
Ettårige										
grunnkurs	44 295	9	1 805	12 173	20 761	606	.	2 246	6 628	67
Videregående										
kurs I	20 962	729	919	7 465	7 913	508	.	2 133	1 059	236
Videregående										
kurs II	31 803	23 358	379	5 156	1 985	815	.	56	54	-
I alt 1988/89.	114 056	22 586	3 650	34 447	35 862	2 062	.	7 243	6 880	1 326
Av dette										
Ettårige										
grunnkurs	43 677	1	1 508	13 112	19 991	597	.	3 667	4 801	-
Videregående										
kurs I	24 296	1	481	9 978	9 300	460	.	2 770	1 306	-
Videregående										
kurs II	35 519	22 244	681	8 529	2 775	542	.	177	29	542
I alt 1992/93.	122 854	26 645	3 997	27 474	36 578	2 759	3 831	14 093	5 661	1 816
Av dette										
Ettårige										
grunnkurs	35 989	-	1 783	8 755	14 063	521	1 191	7 180	2 496	-
Videregående										
kurs I	29 671	-	549	8 040	11 892	525	1 309	4 826	2 527	3
Videregående										
kurs II	44 257	25 336	814	8 863	5 453	1 018	1 073	778	130	792
I alt 1993/94.	118 768	26 053	4 270	24 764	34 609	2 637	4 063	15 013	5 501	1 858
Av dette										
Ettårige										
grunnkurs	34 571	11	1 810	8 178	13 031	537	1 251	7 317	2 436	-
Videregående										
kurs I	28 013	1	614	7 070	10 893	459	1 432	5 013	2 531	-
Videregående										
kurs II	43 627	24 652	897	8 097	5 630	966	1 131	1 391	70	793

Kilde: Utdanningsstatistikk Videregående skoler 1984, 1989, 1993 og 1994, Statistisk sentralbyrå

eksamen eller ikke. Statistikken over fullførte utdanninger skiller derfor ikke mellom dem som har bestått og dem som ikke har bestått, og kan ikke brukes som noe effektivitetsmål.

På universitets- og høghskolenivå registrerer vi imidlertid antallet som består eksamen. Men spesielt på grunn av overgangen mellom universiteter og høghskoler og manglende registrering av privatiststudentene, er det også på dette utdanningsnivået problematisk å måle systemets og den enkeltes effektivitet ved å beregne forholdet mellom studenttall og tallet på eksamener. Likevel illustrerer utviklingen i antallet beståtte universitets- og høghskoleeksamener til en viss grad hvordan de nye studentene lykkes. Et annet mål på hva som kommer ut av den samlede ressursbruken i utdanningssystemet er å sammenligne karakternivået i dag med nivået for ti år siden. Det er imidlertid ikke gjort nasjonale undersøkelser som belyser dette. Bare ved hjelp av analyser hvor man følger forskjellige avgangskull gjennom utdanningssystemet er det mulig å fastslå om det har skjedd endringer i gjennomstrømningen (se kap. 4).

2.2.1. Flere fullfører Videregående kurs II

I 1983/84 fullførte 23 400 studieretning for allmenne fag, VK II, i videregående skole. Antallet var blitt noe redusert i 1988/89, men økte til 25 300 i 1992/93 for så å bli redusert til 24 650 i 1993/94. Totalt var det færre både på studieretning for handel og kontor og studieretning for håndverk og industri som fullførte enten grunnkurs, VK I eller VK II dette skoleåret enn i 1983/84. Men 43 600 elever fullførte et VK II-kurs i 1993/94, 37 prosent flere enn i 1983/84.

Det har vært en sterk vekst i antallet VK II-uteksaminerte fra studieretning for håndverk og industri og også fra studieretning for handel og kontor hvor antallet uteksaminerte økte fra 5 200 i 1983/84 til 8 900 i 1992/93 før antallet gikk noe ned igjen i 1993/94. De som fullførte studieretning for handel og kontor fag fikk også generell studiekompetanse. Tallet på fullførte grunnkurs totalt (inklusive både 1-årige og 2-årige grunnkurs) gikk ned med 20 prosent, mens antallet fullførte VK I-kurs økte med 34 prosent i perioden.

2.2.2. Sterk vekst i tallet på avlagte universitetseksamener

Den eksplosjonsartede økningen i studenttallet de siste årene har gjort det særlig interessant å følge utviklingen i tallet på fullførte utdanninger på universitets- og høghskolenivå. Det totale tallet på eksamener i universitetssektoren har vist en kraftig økning siden slutten av 1980-årene. Utslaget kom naturlig nok først i form av en sterk vekst i tallet på fullførte ex.phil.-eksamener, grunnfags- og mellomfagseksamener, og noen år senere gav studenttallsveksten seg utslag i at antallet som oppnådde cand.mag.-graden skjøt fart.

Studieåret 1983/84 ble det avlagt 5 900 ex.phil.-eksamener, 6 600 grunnfags- og mellomfagseksamener og 1 400 cand.mag.-eksamener ved landets universiteter. Fram til 1988/89 var økningen i tallet på avlagte eksamener relativt beskjeden, men i 1993/94 ble det fullført 10 500 ex.phil.-eksamener, 16 100 grunnfags- eller mellomfagseksamener og over 2 500 cand.mag.-grader. Det ser ut til at de fleste av de nye studentene som strømmet til universitetene på slutten av 1980-tallet og begynnelsen av 1990-tallet, er produktive og avlegger eksamener i raskt

Tabell 2.3. Fullførte utdanninger i universitetssektoren. Utvalg, 1983/84, 1988/89, 1992/93 og 1993/94

	1983/84	1988/89	1992/93	1993/94
Grunnfag	4 508	5 424	10 493	11 166
Mellomfag	2 107	2 289	4 842	4 885
Examen philosophicum	5 880	7 173	10 258	10 506
Cand.mag.	1 368	1 232	2 381	2 517
Cand.philol.	245	125	346	459
Cand.med.	365	286	298	308
Cand.jur.	350	365	563	671
Cand.polit.	139	200	382	410
Cand.oecon.	41	63	48	45
Siv.ing.	719 ¹	1 029 ¹	1 388 ¹	1 534 ¹
Siv.øk.	212 ¹	522 ¹	645 ¹	677 ¹
Cand.scient./cand.real.	409	407 ¹	641	674
Cand.psychol.	106	117	129	96

¹ Omfatter også siviløkonomer og sivilingeniører uteksaminert ved høyskolene

tempo. Det er først de siste årene studenttallsutviklingen virkelig har hatt innvirkning på antallet fullførte cand. mag.-grader ved universitetene, og vi kan foreløpig ikke si hvilket utslag dette på sikt vil gi for tallet på avlagte universitetseksamener av høyere grad. 3 200 studenter gjorde seg ferdig med en embetseksamen av høyere grad eller tilsvarende ved universitetene og de vitenskapelige høyskolene i 1983/84 og 4 900 i 1993/94.

Tredobling i antallet uteksaminerte siviløkonomer

Tallet på fullførte eksamener innen forskjellige fagområder har variert mye disse ti årene. For enkelte profesjonsstudier har det vært en meget sterk vekst. Mens 212 studenter fullførte en siviløkonomeksamen i 1983/84, hadde dette økt til 677 i 1993/94. Denne utviklingen hang nøye sammen med opprettelsen av nye studieplasser utenfor Norges Handelshøyskole, som var alene om å tilby siviløkonomutdanning fram til første halvdel av 1980-tallet. Derimot har antallet som har fullført sosialøkonomisk enbetseksamen holdt seg mer stabilt på

40-60 uteksaminerte pr. år. Det har vært en forholdsvis jevn økning i antallet uteksaminerte sivilingeniører pr. år. I 1993/94 gjorde 1 534 seg ferdig med en slik utdanning, mer enn en fordobling i forhold til 1983/84.

Når det gjelder de store fagområdene ved universitetene - filologi, realfag, samfunnsvitenskap og jus, har utviklingen vært noe forskjellig for de ulike utdanningene. Antallet som tok en cand.philol.-grad, gikk markert ned fram til 1987/88 før det økte igjen, og var i 1993/94 kommet opp i 459, mens tilsvarende tall i 1988/89 var 175 og i 1983/84 245. Også antallet avlagte cand.scient.-/cand.real.-, cand.polit.-, og cand.jur.-eksamener økte klart på begynnelsen av 1990-tallet, og i 1993/94 ble det uteksaminert henholdsvis 674, 410 og 671 på disse fagområdene. Det strengt adgangregulerte medisinstudiet viser en motsatt tendens med en reduksjon i antallet uteksaminerte medisiner i slutten av tiårsperioden.

På grunnlag av utviklingen i tallet på fullførte universitetsutdanninger av høyere grad synes det vanskelig å trekke

noen entydig konklusjon om eventuelle endringer i de forskjellige utdanningers popularitet. Noen profesjonsstudier er strengt adgangsgulagret og er lite påvirket av etterspørselen. Det viktigste utviklingstrekket er nok den sterke økningen i antallet som tar siviløkonomutdanning. Filologi var nede i en bølgedal, men har tatt seg opp igjen, og samfunnsfagene har ekspandert videre. Dette har likevel ikke ført til noen reduksjon for realfag/teknologifag.

For øvrig er det verd å merke seg at antallet som fullførte henholdsvis 3-årig ingeniør-, allmennlærer- og sykepleierutdanning har endret seg forholdsvis lite disse årene. Det ble utdannet 1 496 allmennlærere, 2 353 ingeniører og 2 274 sykepleiere i 1993/94 mot henholdsvis 1 385, 1 986, og 2 380 i 1983/84.

Den sterkeste veksten i antallet fullførte utdanninger har funnet sted på doktorgradsnivå. Det ble avlagt 224 doktorgrader i Norge i 1984 og 551 i 1994, og i hele perioden tok nesten 3 900 personer doktorgraden. Satsingen på utdanningsstipendier og oppbyggingen av mer organiserte doktorgradsstudier har bidratt til veksten.

2.3. Kjønnforskjeller i utdanningsvalg

Mennene utgjorde en stor majoritet av elevene/studentene i den første etterkrigstiden, og jo høyere opp i utdanningssystemet man beveget seg jo sterkere var overvekten av menn. Det var flere årsaker til dette. Generelt hadde likestillingen mellom kjønnene kommet svært kort. Samfunnets normer og verdier tilsa ikke at kvinner skulle skaffe seg så mye utdanning, og dette gjaldt spesielt i den geografiske periferi og i lavere sosiale lag. Selv om de offentlige studiefinansierings-

ordningene ble utbygget fra slutten av 1940-tallet, bl.a. gjennom opprettelsen av Statens lånekasse for utdanning, førte ikke det til noen umiddelbar stor endring av det kjønnsdelte utdanningssystemet. Skulle kvinnene først ta videregående utdanning, var det helst innen helse- og omsorgsfag foruten mer husmorrelaterte utdanninger og kurs av kort varighet. Først på 1960-tallet ble det en prioritert utdanningspolitisk målsetting å endre den skjeve kjønnsrekrutteringen til høyere utdanning.

Fram til begynnelsen av 1970-årene var det relativt få yrkesaktive kvinner. Samfunnet forventet ikke at gifte kvinner skulle ha lønnet arbeid. Det fantes heller ikke så mange jobber for kvinner å gå inn i. Ved inngangen til 1970-årene skjedde det imidlertid omfattende endringer i arbeidslivet, ja det kan betegnes som en revolusjon. Studentopprør, kvinneopprør og kamp for likestilling mellom kjønnene i hjem, skole og arbeidsliv gav seg utslag i gradvis endret verdimønster i samfunnet. Kvinnene brøt stadig nye barrierer, og i de fleste miljøer og samfunnslag tok man det etter hvert som en selvfølge at jenter skulle satse like mye på utdanning og yrkeskarriere som menn. Samtidig ekspanderte den offentlige sektor kraftig, og svært mange av kvinnene som gikk ut i arbeidslivet etter fullført utdanning ble sysselsatt i det offentlige.

Den sterke utjevningen mellom menn og kvinner når det gjaldt rekrutteringen til videregående og høyere utdanning i årene fram mot 1980, var kanskje det viktigste som ble oppnådd i denne perioden. Et stykke ut på 1980-tallet utgjorde kvinnene flertallet både blant elevene i allmennfaglig studieretning i videregående skole og blant studentene både i universitets- og høgskolesektoren.

2.3.1. Jevn kjønnsfordeling i videregående skole, men stort kvinneflertall i høyere utdanning

Ved inngangen til den perioden vi behandler var det flere jenter enn gutter i videregående utdanning. I 1989 utgjorde jentene et flertall på 5 500, men guttene var derimot i flertall i 1994. Kjønnsfordelingen blant lærlingene er imidlertid svært skjev. Guttene har siden 1989 utgjort 70-80 prosent av lærlingene. De siste årene har det vært nesten like store andeler jenter og gutter i aldersgruppen 16-18 år som er i videregående utdanning. I de eldre årsklasser er mennene i flertall, men det skyldes det store overskuddet av mannlige lærlinger i disse alderskategoriene. I hele elevmassen (inkludert lærlinger) var nær 53 prosent gutter i 1994, en noe høyere andel enn i 1991. Noe av dette skyldes demografiske forhold. De mest aktuelle aldersgruppene har i hele tiårsperioden hatt et relativt stabilt mannsoverskudd på om lag 5 prosent, dvs. at mellom 51 og 51,5 prosent av landets befolkning i disse årsklasser er menn.

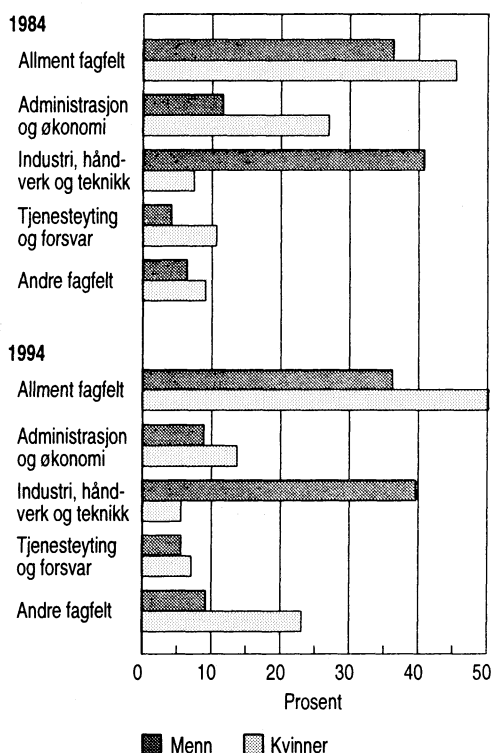
I høyere utdanning var mennene fortsatt i flertall i 1984. Dette har endret seg kraftig i perioden, og i 1994 var det vel 17 100 flere kvinner enn menn blant de registrerte studentene ved landets universiteter og høyskoler. Hele tiåret har kvinnene vært i flertall blant høyskolestudentene, men forskjellen har økt fra 2 600 til i overkant av 13 200 studenter. I universitetssektoren utgjorde de mannlige studentene et relativt klart flertall i 1984, men fra og med 1989 har det også vært flest kvinner blant universitetsstudentene. I 1994 studerte 3 950 flere kvinner enn menn ved et universitet eller en vitenskapelig høyskole. Mannsoverskuddet i befolkningen er om lag det samme i aldersgruppen 19-35 år som i

gruppen 16-18 år. Mens 26 prosent av kvinnene i aldersgruppen 19-24 år studerte ved et universitet eller en høyskole i 1994, var den tilsvarende prosentandelen for menn 21 prosent.

2.3.2. Tradisjonelle valg i videregående skole

Det er fortsatt store forskjeller i utdanningsvalg mellom menn og kvinner både i videregående skoler og i universiteter og høyskoler. På videregående nivå er det et stort flertall av jenter innen allmenne fag, og spesielt innen helsefag der 90 prosent er jenter. Hele 55 prosent av elevene på

Figur 2.5. Elever i videregående utdanning, etter fagfelt og kjønn. Prosent. 1984¹ og 1994

¹ Eksklusiv lærlinger i 1984

Kilde: Utdanningsstatistikk, Statistisk sentralbyrå

allmennfaglig studieretning i 1984 var jenter, en andel som siden har holdt seg forholdsvis stabil. Innen økonomiske og administrative fag er flertallet av jenter enda større, men her har jenteandelen blitt noe redusert i løpet av det siste tiåret. Det store fagfeltet "industri, håndverk og teknikk", er dominert av gutter og har fått en enda skjevare kjønnsfordeling de senere årene, og bare vel 11 prosent av disse elevene var jenter i 1994 når lærlingene inkluderes. Folkehøgskolene er mest populære blant jenter. Derimot besatte jentene bare 23 prosent av lærlingeplassene i 1994.

2.3.3. Kvinner vil fortsatt bli sykepleiere og menn ingeniører

Selv om det er en skjev rekruttering til flere av universitetsstudiene, har det vært en interessant utvikling innen noen studier. Det er blitt en større andel kvinner blant medisinstudentene. Av de som ble uteksaminert vårsemesteret 1994 var kvinnene i klart flertall. Mens det for ti år siden var like mange kvinnelige og mannlige veterinærstudenter, er nå 75 prosent av disse studentene kvinner. Norges Handelshøyskole og Norges tekniske høgskole (nå en del av Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet (NTNU)) er fremdeles i sterk grad dominert av menn, mens det studerer langt flere kvinner enn menn ved universitetene.

Fra og med studieåret 1994/95 ble den nye høgskolestrukturen innført. Regionale høgskoler i hvert fylke ble slått sammen i nye større statlige høgskoler. De gamle høgskoleslagene forsvant. Ved de gamle distriktshøgskolene var det en forholdsvis jevn fordeling av menn og kvinner i studentmassen fra 1984 fram til 1993. De pedagogiske høgskolene fristet kvinnene mest, og bare 28 prosent av studentene var menn høsten 1993. Andelen hadde endret seg lite siden midten av

1980-tallet. Helsefaghøgskolene har hele tiden vært svært kvinnedominerte. Økningen i andelen menn var minimal de siste årene høgskolene eksisterte. Kvinnene utgjorde over 86 prosent av studentmassen høsten 1993. Sosialhøgskolene virket heller ikke særlig attraktive for menn, mens ingeniørhøgskolene og de militære høgskolene var mennenes domene. Over 80 prosent av studentene ved ingeniørhøgskolene var menn i 1984, og fordelingen på menn og kvinner endret seg forholdsvis lite det påfølgende tiåret.

Stabil kjønnsfordeling på de store fagfeltene

Fordelingen av den totale studentmasse på fagfelt i 1984 og 1994, viser en relativt stabil kvinneandel på de store fagfeltene "humaniora og estetikk", "industri, håndverk, naturvitenskap og teknikk", og "undervisning" og "helsevern". Innenfor "humaniora og estetikk" er det cand. philol.-utdanning som trekker flest studenter. Utdanningen hadde i overkant av 59 prosent kvinner i 1993 og 61 prosent i 1994. Mennene er fortsatt i stort flertall på fagfeltet "industri, håndverk, naturvitenskap og teknikk", men kvinneandelen gikk opp fra 25 til 28 prosent fra 1984 til 1994. Foruten det 3-årige ingeniørstudiet er det sivilingeniørstudiet og cand.scient.-studiet som er de store og tunge studiene innen dette fagfeltet. Mens kvinneandelen på cand.scient.-studiet økte fra 25 til 38 prosent, var den 21 prosent på sivilingeniørstudiet både i 1984 og i 1994.

Den mest interessante utviklingen har nok imidlertid skjedd på fagfeltet "administrasjon, økonomi, samfunnsvitenskap og jus", hvor kvinnene utgjorde 43 prosent av studentene i 1984 og 53 prosent i 1994. Fagfeltet omfatter mange ulike fag og har flest studenter. Studenttallet er blitt nesten fordoblet i tiårsperioden, og det har vært en spesiell sterk utbygging

Tabell 2.4. Studenter etter skoleslag og kjønn. 1984, 1989, 1991 og 1993

År og kjønn	I alt	Skoleslag							Andre høgskoler
		Univer- siteter	Dist- rikts- høg- skoler	Pedago- giske høg- skoler	Inge- nør- høg- skoler	Sosial- høg- skoler	Helse- faghøg- skoler	Mili- tære høg- skoler	
Begge kjønn									
1984	92 088	41 703	6 877	12 904	7 336	987	7 946	660	13 675
1989	123 653	56 169	10 544	14 242	9 560	1 372	9 910	1 204	20 652
1991	142 882	67 372	13 205	17 481	10 759	1 517	10 736	766	21 046
1993	165 942	77 027	18 648	21 567	11 829	2 633	13 377	712	20 149
Menn									
1984	46 386	22 494	3 544	3 491	6 021	255	954	640	8 987
1989	56 979	27 381	5 143	3 184	7 468	255	1 017	1 124	11 407
1991	65 819	32 263	6 429	4 545	8 633	330	1 333	717	11 569
1993	75 654	36 714	9 107	6 004	9 550	623	1 825	683	11 148
Kvinner									
1984	45 702	19 209	3 333	9 413	1 315	732	6 992	20	4 688
1989	66 674	28 788	5 401	11 058	2 092	1 117	8 893	80	9 245
1991	77 063	35 109	6 776	12 936	2 126	1 187	9 403	49	9 477
1993	90 288	40 313	9 541	15 563	2 279	2 010	11 552	29	9 001

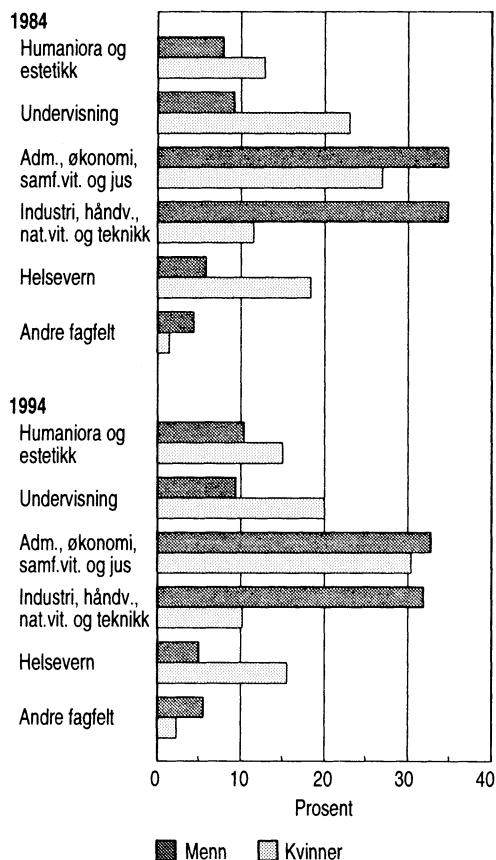
Tabell 2.5. Studenter etter skoleslag og kjønn. 1994

År og kjønn	I alt	Skoleslag			Andre høgskoler
		Universi- teter	Statlige høgskoler	Militære høgskoler	
1994	169 306	79 509	70 670	608	18 519
Menn	76 086	37 788	28 273	575	9 450
Kvinner	93 220	41 721	42 397	33	9 069

av de økonomiske fagene. Siviløkonomstudiet, bedriftsøkonomstudiet, cand.jur.-studiet og cand.polit.-studiet hadde flest studenter. Mannsdominansen er fortsatt sterk på siviløkonomstudiet med over dobbelt så mange mannlige som kvinnelige studenter i 1994. Derimot var det flere kvinner enn menn som hadde

cand.jur. eller cand.polit. som studiemål i 1994, til forskjell fra ti år tidligere da disse studiene hadde flest mannlige studenter. På det 1-årige bedriftsøkonomstudiet er det imidlertid flere menn enn kvinner. Fire av fem studenter innen helsefag er kvinner.

Figur 2.6. Studenter ved universiteter og høyskoler, etter fagfelt og kjønn. Prosent. 1984 og 1994

Kilde: Utdanningsstatistikk, Statistisk sentralbyrå

Nye studenter velger tradisjonelt

De nye studentene som strømmer til universitets- og høyskolesektoren hvert år, velger ganske tradisjonelt. En noe lavere andel av dem som begynte på pedagogiske høyskoler i 1993 var menn sammenlignet med situasjonen ti år tidligere. For ingeniørhøgskolene var andelen menn og kvinner forholdsvis stabil i denne perioden. Mennene besatte over 80 prosent av studieplassene. Kvinnene

utgjorde nær 58 prosent av de nye studentene i universitetssektoren i 1994, en noe høyere andel enn ti år tidligere. I gruppen som går under betegnelsen "andre høyskoler" er det blitt flere kvinner blant de nye studentene. Her har mye av studenttallsøkningen foregått ved Handelshøyskolen BI, et lærested som er blitt mer populært blant kvinner.

2.3.4. Kvinner tar lengre studier enn før

Et annet viktig utviklingstrekk er at kvinnene tar lengre studier enn før. Kvinnene har i hele tiårsperioden vært i flertall blant dem som har tatt en grunnfags- eller mellomfagseksamen ved universitetene. I 1983/84 avla kvinner 59 prosent av alle grunnfags- eller mellomfagseksamener, i 1993/94 hadde andelen økt til 62 prosent. Mennene var derimot fram til 1986/87 i relativt klart flertall blant dem som gjorde seg ferdig med cand.mag.-graden, men deretter endret dette seg, og i 1993/94 utgjorde kvinnene 59 prosent av dem som avla en cand.mag.-grad ved universitetene.

Selv om kvinnene etter hvert er kommet i stort flertall blant dem som tar eksamener på lavere nivåer, har det vært langt flere menn enn kvinner som har avlagt høyere grads embetseksamen. Dette er likevel i ferd med å endre seg, og høsten 1993 utgjorde kvinnene for første gang flertallet blant dem som tok en embetseksamen av høyere grad. Kvinnene er i flertall både blant dem som fullfører en cand.philol.-, en cand.psychol.-, en cand.polit.- eller en cand.med.-grad, og spesielt for uteksaminerte medisiner har kjønnsfordelingen endret seg markant de siste årene. Utdanning på forskernivå er imidlertid fortsatt i sterk grad dominert av menn, selv om kvinneandelen øker. Av dem som tok en licentiat- eller

doktorgrad i studieåret 1983/84 var 14 prosent kvinner, og andelen økte til vel 25 prosent i 1993/94. Over 30 prosent av dem som disputerte i 1995 var kvinner (NIFU 1996).

2.3.5. Hvorfor velger menn og kvinner forskjellig utdanning?

Til tross for mindre endringer i kjønns-sammensetningen innen forskjellige skoleslag og fagfelt, kan vi konkludere med at menn og kvinner fortsatt velger ganske ulikt når de tar fatt på en høyere utdanning. Særlig gjelder dette for de 3-årige profesjonsstudiene i høgskolesektoren hvor kjønnsfordelingene er skjevest. Det kan være flere årsaker til at det ikke skjer vesentlige endringer i dette mønsteret. Menn og kvinner prioriterer ulike verdier, og dette gjør seg også gjeldende i utdanningsvalgene. Selv om det på 1980-tallet var kampanjer for å få et større antall menn til å ta utdanning som kvalifiserte for arbeid innen helse- og omsorgssektoren, har virkningene vært minimale. Og kvinner trekkes ikke mer mot teknologisk orienterte studier i dag enn for 10-15 år tilbake.

Noe forenklet kan vi si at kvinnene fortsetter å ta videregående og høyere utdanning som kvalifiserer for relativt dårlig avlønnede stillinger i offentlig sektor, mens mennene oftere studerer fag som gir bedre betalte jobber i det private næringsliv. En annen faktor som kan ha bidratt til å sementere mønsteret, er situasjonen på arbeidsmarkedet. Nyutdannede akademikere innen enkelte fagområder har i dag større problemer med å skaffe seg jobb enn tidligere. Kvinner er kanskje i enda sterkere grad enn menn opptatt av en trygg og sikker jobb når dem skal velge utdanning, og da vurderes arbeid innen helse, omsorg og undervisning som de beste alternativene.

Det som er felles for menn og kvinner er at stadig flere tar lengre utdanning. Visse former for videregående utdanning og kortere distriktshøgskolestudier som for 10-15 år siden var inngangsbilletten til gode jobber i arbeidslivet, er i dag helst bare en byggestein i et langt utdanningsløp. Det har vært stilt spørsmål ved om utdanninger og yrker med økende kvinneandel gradvis får redusert sin status. Kampen om studieplasser de siste fem årene har i liten grad influert på kjønnsfordelingen i de forskjellige skoleslag i høyere utdanning.

2.4. Bosted og utdanning

Et viktig siktemål med den utdanningspolitikk som er blitt ført de siste tiårene har vært å sikre en bredere geografisk rekruttering til videregående og spesielt til høyere utdanning. Et ledd i denne politikken har vært å bygge ut forskjellige typer utdanningsinstitusjoner i alle landsdeler. Både opprettelsen av Universitetet i Tromsø og etableringen av et stort antall distriktshøgskoler på begynnelsen av 1970-tallet var viktige elementer i denne politikken. Private høgskoler som Handelshøyskolen BI og Norsk Kunnskapsinstitutt (NKI) etablerte også en rekke avdelinger rundt i landet. I alle fylker har det vært sterk økning i andelen av befolkningen som er i utdanning, men det er fortsatt forskjeller mellom fylkene.

Både innen videregående og høyere utdanning vil utdanningstilbudene i det geografiske nærområdet ha betydning for ungdommens utdanningsvalg. Til en viss grad har regionenes behov for arbeidskraft lagt føringer på etableringen av tilbud i videregående utdanning og studier ved de statlige høgskolene. Etterspørselen og kostnadene ved utbyggingen av ulike utdanningstilbud betyr også mye.

Tabell 2.6. Elever 16-19 år under lov om videregående opplæring, etter studieretning og kjønn. Bostedetsfylke. Prosent av registrerte årskull. 1984, 1989 og 1994

	Allmennfaglig studieretning			Yrkesfaglig studieretning		
	I alt	Menn	Kvinner	I alt	Menn	Kvinner
1984	27,6	23,8	31,6	30,4	31,7	29,0
Østfold	26,1	22,3	30,0	29,7	30,3	28,9
Akershus	32,8	29,5	36,4	26,7	27,9	25,5
Oslo	34,6	33,5	35,8	21,9	22,9	21,0
Hedmark	27,0	22,5	31,8	28,0	28,9	27,1
Oppland	23,0	19,2	27,0	39,2	39,6	38,8
Buskerud	26,4	22,7	30,2	32,9	33,4	32,4
Vestfold	26,8	23,6	30,0	36,1	37,8	34,2
Telemark	25,3	21,7	29,2	32,9	36,6	28,9
Aust-Agder	26,3	21,4	31,5	34,8	37,2	32,2
Vest-Agder	27,2	24,7	29,8	31,5	32,2	30,8
Rogaland	23,1	19,7	26,5	32,6	34,1	31,0
Hordaland	29,6	25,7	33,9	27,7	29,0	26,3
Sogn og Fjordane	27,9	20,1	36,6	33,4	37,4	28,9
Møre og Romsdal	27,5	22,3	33,1	30,8	32,0	29,6
Sør-Trøndelag	31,9	27,7	36,3	28,4	28,6	28,2
Nord-Trøndelag	23,9	19,4	28,5	39,1	39,1	39,0
Nordland	26,2	21,7	31,1	30,0	32,1	27,6
Troms	23,2	19,6	26,9	30,2	30,4	30,0
Finnmark	18,1	13,6	23,1	28,4	30,9	25,8
1989	28,5	25,0	32,3	34,4	35,9	32,7
Østfold	29,0	24,7	33,3	32,2	33,0	31,3
Akershus	32,3	29,2	35,5	29,7	30,9	28,5
Oslo	35,2	34,0	36,3	21,8	21,8	21,8
Hedmark	27,2	23,3	31,3	35,1	36,1	34,0
Oppland	24,4	19,2	29,9	42,8	45,3	40,1
Buskerud	26,1	22,8	29,4	35,7	36,1	35,3
Vestfold	25,9	23,1	28,9	39,1	40,8	37,3
Telemark	26,4	22,1	31,0	37,6	40,7	34,3
Aust-Agder	28,5	26,2	30,8	36,9	38,7	35,0
Vest-Agder	26,8	24,4	29,4	36,1	36,9	35,3
Rogaland	24,5	22,1	27,0	36,8	37,5	36,1
Hordaland	30,9	27,5	34,5	32,5	34,2	30,8
Sogn og Fjordane	29,9	23,6	36,5	36,8	40,9	32,7
Møre og Romsdal	28,4	23,5	33,5	36,8	39,1	34,4
Sør-Trøndelag	31,8	27,8	35,9	32,9	34,3	31,4
Nord-Trøndelag	23,9	19,3	29,1	43,7	46,5	40,6
Nordland	28,2	23,8	32,7	34,1	37,1	31,0
Troms	25,6	21,6	29,8	37,2	38,8	35,4
Finnmark	23,3	19,0	27,9	32,7	35,3	30,0
1994	37,5	33,4	41,8	32,6	37,1	27,9
Østfold	38,3	33,8	43,2	32,8	38,1	27,3
Akershus	41,7	39,9	43,6	28,9	31,2	26,4
Oslo	42,3	41,2	43,4	20,8	23,1	18,6
Hedmark	35,1	30,9	39,7	36,9	41,7	31,7
Oppland	36,3	30,5	42,4	36,2	42,5	29,7
Buskerud	36,1	31,6	40,8	32,4	37,4	27,2
Vestfold	37,7	32,3	43,2	32,1	38,1	26,1
Telemark	34,5	29,2	40,1	36,4	41,5	31,0
Aust-Agder	37,1	33,8	40,7	31,5	36,2	26,4
Vest-Agder	35,0	31,9	38,3	33,5	37,3	29,6
Rogaland	33,9	29,8	38,3	36,6	41,6	31,4
Hordaland	37,7	33,8	41,8	32,8	36,7	28,6
Sogn og Fjordane	38,5	29,0	48,5	32,6	40,1	24,8
Møre og Romsdal	36,1	31,1	41,3	35,8	39,5	32,1
Sør-Trøndelag	40,3	37,1	43,5	30,5	35,4	25,5
Nord-Trøndelag	35,6	30,1	41,4	39,4	45,6	32,9
Nordland	34,6	30,4	39,1	35,0	39,1	30,4
Troms	36,2	31,0	41,7	33,0	38,6	27,1
Finnmark	33,6	27,5	40,3	29,1	34,5	23,2

2.4.1. Mindre geografiske forskjeller i videregående utdanning

Fordeelingen på allmennfaglige og yrkesfaglige studieretninger i skoler under lov om videregående utdanning for elever som er under 20 år, var som tidligere nevnt 82 000 i allmennfaglige studieretninger og i overkant av 71 200 elever i yrkesfaglige studieretninger i 1994.

I Oslo var det en markert overvekt av elever i allmennfaglig studieretning i 1984, 61 prosent. Også i Akershus, Hordaland og Sør-Trøndelag befant over halvparten av elevene seg i allmennfaglig studieretning, men med en jevnere fordeling på yrkesfag og allmennfag. I de andre fylkene tok flertallet en yrkesfaglig studieretning, og i Oppland utgjorde elevene i yrkesfaglige studieretninger hele 63 prosent av elevmassen i denne aldersgruppen. Dette hovedmønsteret har holdt seg, men det er verdt å merke seg at Finnmark hadde et flertall elever i allmennfaglig studieretning i 1993.

I de fleste fylker med majoriteten av elevene i yrkesfaglige studieretninger ble forskjellene i elevtall mellom allmennfaglig og yrkesfaglige studieretninger redusert i perioden. Det er noe usikkert om dette skyldtes et sterkere ønske om allmennfaglig utdanning, eller om det ble opprettet flere elevplasser i allmennfaglig studieretning fordi det var minst ressurskrevende. Oslo har alltid hatt mange elevplasser i allmennfaglig studieretning i forhold til elevgrunnlaget, noe som også var tilfelle i det gamle gymnaset. Men det er også i Oslo og Akershus det er flest unge som har foreldre med høyere utdanning, noe som påvirker utdanningsvalgene. I dag er det nok også litt flere i Oslo enn ellers i landet som går et år ekstra i allmennfaglig studieretning for å forbedre karakterene.

Endringene av den videregående skolen i 1994 gjør det ikke mulig med direkte sammenligninger mellom 1994 og tidligere år. I alle fylker begynte langt flere på allmennfaglige grunnkurs høsten 1994 enn før både fordi tre grunnkurs nå blir klassifisert som allmennfaglige, og fordi grunnkurset i den gamle allmennfaglige studieretning og grunnkurset i den gamle studieretning for handel og kontor er blitt slått sammen. Skoleåret 1994/95 fulgte elevene på grunnkursene den nye Reform 94-modellen og elevene i VK I og VK II den gamle modellen. Totalt var det derfor en større andel av elevene i videregående skole som gikk i allmennfaglige studieretninger i 1994, og i mange fylker fordelte elevtallet seg forholdsvis jevnt på allmennfag og yrkesfag.

2.4.2. Allmennfag vanligst i Oslo, yrkesfag i Telemark

Det har vært en betydelig vekst i andelen som går direkte over fra grunnskolen til en eller annen form for videregående skole det siste tiåret. I 1984 fortsatte 78 prosent av avgangseleven i grunnskolen i skoler under lov om videregående opplæring høsten samme år, og langt færre begynte på allmennfaglig studieretning enn i 1993. Men overgangsratene mellom grunnskolen og videregående skoler viser fortsatt forskjeller fra fylke til fylke. Mens 60 prosent av de som fullførte grunnskolen i Oslo våren 1993 gikk direkte over i allmennfaglig studieretning, var tilsvarende tall for Rogaland bare 39 prosent og i landets fire nordligste fylker 40-42 prosent. I Oslo gikk derimot langt færre direkte over i yrkesfaglige studieretninger enn i landets fylker for øvrig.

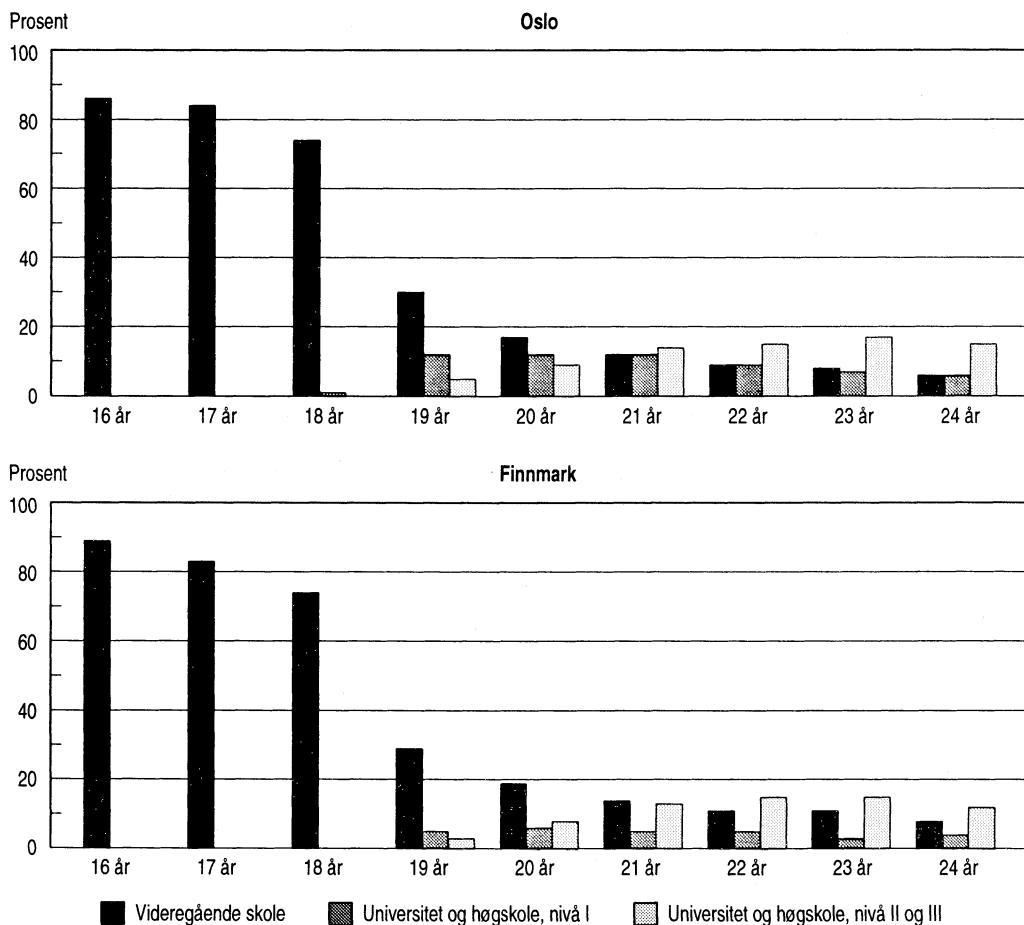
Nesten 55 prosent av grunnskolekullet i 1994 gikk direkte over i allmennfaglige studieretninger og vel 40 prosent i yrkesfaglige. I Oslo gikk over 63 prosent over i allmennfaglige studieretninger, mens

andelen for de fleste andre fylkene varierte mellom 50 og 55 prosent. Høyest overgangsandel til yrkesfaglige studieretninger hadde Telemark med 48 prosent av grunnskolekullet og lavest Oslo med 29 prosent, men i alle fylkene gikk flere direkte over i allmennfaglige studieretninger enn i yrkesfaglige. Dette må sees i lys av den nye inndelingen i allmennfaglige og yrkesfaglige studieretninger. På landsbasis var det kun 3 prosent av elev-

ene som ikke fortsatte skolegangen høsten 1994, mens tallet for Finnmark lå på 10 prosent.

Årsaken til at langt flere fortsetter skolegangen rett etter avsluttet grunnskole skyldes flere forhold, men den viktigste er at tallet på arbeidsplasser for ufaglært ungdom er blitt sterkt redusert selv om det er en del arbeidsplasser for ufaglærte innen blant annet varehandel og rengjøring.

Figur 2.7. Elever og studenter i Oslo og Finnmark i prosent av registrerte årskull, etter alder og utdanningsnivå. 1994

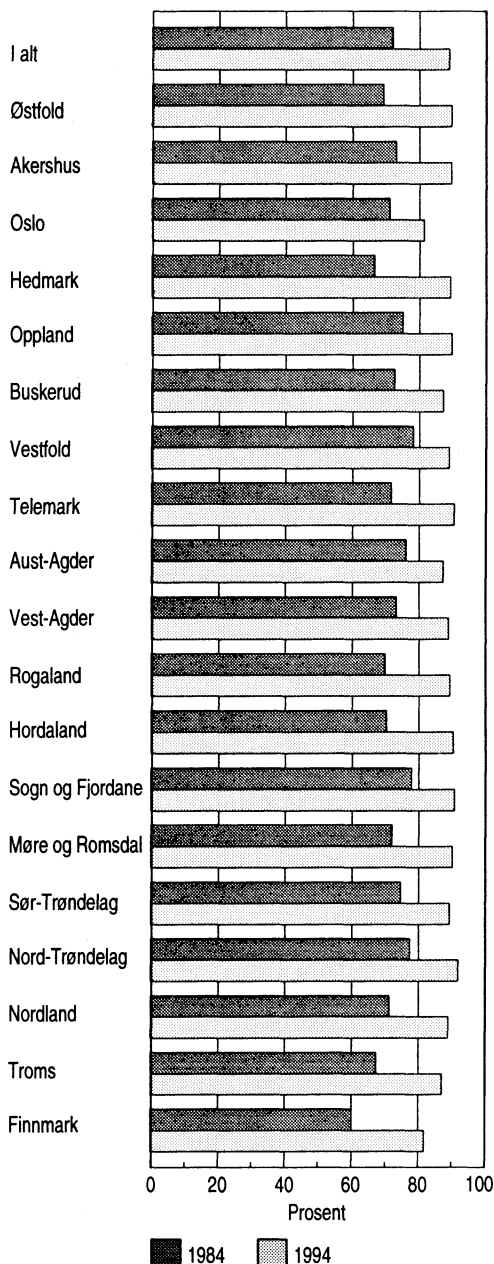
Kilde: Utdanningsstatistikk, Statistisk sentralbyrå

2.4.3. Finnmark har lavest andel av befolkningen både i videregående og høyere utdanning

Finnmark har gjennomgående de laveste andeler av befolkningen i videregående utdanning i aldersgruppen 16-18 år. I 1984 gikk 72 prosent av landets 16-18 åringer (eksklusiv lærlinger) i videregående skole, mens tallet for Finnmark var 60 prosent. Høyest andel hadde Vestfold og Sogn og Fjordane med 78 prosent. Inkluderer vi lærlingene, kom prosentandelen på landsbasis opp i 89 prosent i 1994. Finnmark hadde da 82 prosent, fortsatt godt under landsgjennomsnittet. Oslo hadde imidlertid den aller laveste andelen i 1994 med 81 prosent, men det skyldes i hovedsak den sterke veksten i tallet på innvandrere i Oslo. Som gruppe har de lave utdanningsfrekvenser. I 1994 holdt 92 prosent av 16-18-åringene i Nord-Trøndelag på med en eller annen form for videregående utdanning, høyest prosentandel i landet. Med Oslo og Finnmark som unntak, er fylkesforskjellene i andeler i videregående utdanning i denne aldersgruppen etter hvert blitt forholdsvis små. Finnmark har imidlertid forholdsvis mange i videregående utdanning i de litt eldre aldersgruppene.

Finnmark skiller seg også ut med en lav andel i høyere utdanning i aldersgruppen 19-24 år med 16 prosent mot et landsgjennomsnitt på nær 24 i 1994. Den lave andelen i Finnmark må sees i sammenheng med at det nok er flere av de utdanningsøkende i dette fylket enn i de andre fylkene, som ikke lenger er registrert som bosatt i hjemfylket. Oppland, Buskerud og Telemark ligger også et godt stykke under nivået på landsplan. Selv om forskjellene mellom fylkene på dette utdanningsnivået er noe større enn på videregående nivå har det skjedd en viss utjevning i tiårsperioden. Hedmark

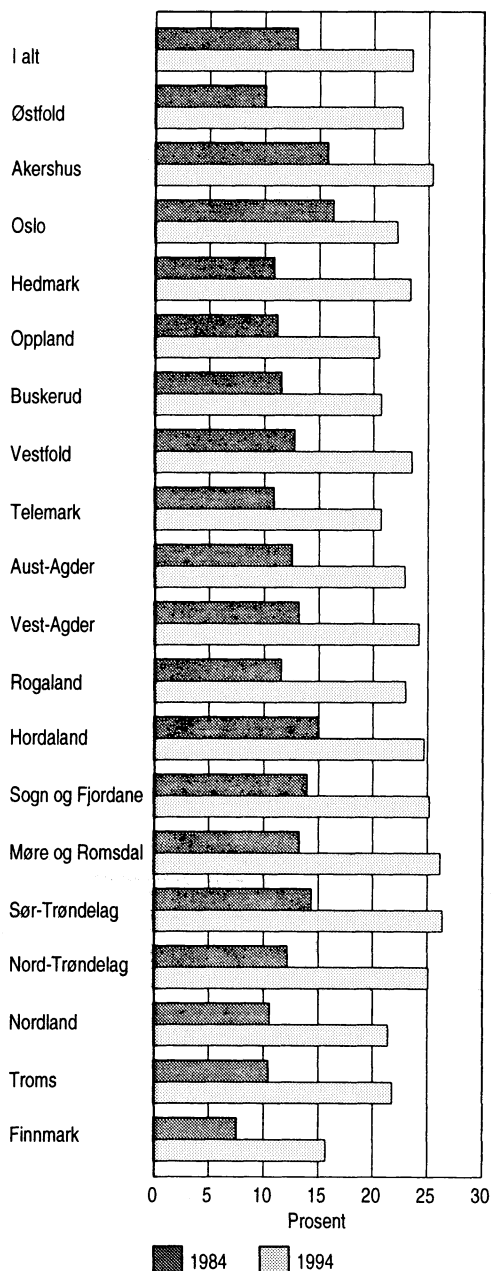
Figur 2.8. Elever 16-18 år i videregående utdanning i prosent av registrerte årskull. Bostedsfylke. 1984¹ og 1994

¹ Eksklusiv lærlinger i 1984

Kilde: Utdanningsstatistikk, Statistisk sentralbyrå

Figur 2.9. Studenter 19-24 år ved universiteter og høyskoler i prosent av registrerte årskull. Bostedsfylke. 1984 og 1994

Kilde: Utdanningsstatistikk, Statistisk sentralbyrå

befinner seg nå på et gjennomsnittsnivå mens fylket hadde en forholdsvis mye lavere andel i høyere utdanning i 1984. I Akershus, fylkene på Nord-Vestlandet og Sør-Trøndelag har andelen gjennomgående vært høye i aldersgruppen 19-24 år med 26 prosent i Møre og Romsdal og Sør-Trøndelag som høyeste i 1994.

I Oslo har det foregått en bemerkelsesverdig endring. Oslo hadde høyest andel i høyere utdanning i aldersgruppen 19-24 år i 1984, mens hovedstaden var kommet under landsgjennomsnittet i 1994. Også for høyere utdanning slår nok veksten i tallet på innvandrere ut i lavere prosentandeler for folk som er registrert bosatt i Oslo (se kap. 5). Dette gjelder imidlertid bare for dem som er under 25 år. Oslo har sammen med de andre universitetsfylkene høyest andel i høyere utdanning blant dem som er 25 år eller mer. Det er naturlig at det er spesielt mange i høyere utdanning i denne aldersgruppen i universitetsfylkene, da høyere utdanning av lang varighet hovedsakelig foregår ved universitetene. På grunn av endring av sivil status har mange av de litt eldre studentene fra fylker uten universitet også endret bostedsfylke.

2.4.4. Bosted har betydning for valg av studiested

Forskjellene mellom landsdelene i overgangsrater (direkte overganger) ble redusert på begynnelsen av 1980-tallet, men økte igjen på slutten av tiåret på grunn av større forskjeller i rekrutteringen til universitetssektoren. Omfanget av direkte overganger fra allmennfaglig studieretning i videregående skole til universiteter og høyskoler, varierer også fra fylke til fylke. På landsbasis gikk 21 prosent av dem som fullførte allmennfaglig studieretning direkte over i en universitetsutdanning, og 14 prosent gikk direkte over i en høyskoleutdanning etter

fullført allmennfaglig studieretning våren 1994. Prosentvis gikk flest direkte over i høyere utdanning i Rogaland og Vest-Agder. Blant dem som gikk direkte over i høyere utdanning og som var bosatt i Oslo, begynte et stort flertall å studere ved et universitet eller en vitenskapelig høyskole, mens en stor majoritet i Vest-Agder begynte å studere ved en høyskole. Geografisk avstand påvirker etterspørselen og gjør det naturlig at universitetene blir det sterkeste trekkplasteret i universitetsfylkene og høyskolene i fylker med et godt utbygd høyskolesystem. De aller siste årene har imidlertid kampen om studieplassene vært så hard at valgmulighetene er blitt redusert.

Universitetsfylker og høyskolefylker

Selv om norsk høyere utdanning for det meste har bestått av mange små enheter i årene 1984-1993, har en stor del av disse vært konsentrert i de store byene hvor landets universiteter finnes. Det er en høyere andel av de som bor i de største universitetsfylkene som tar et universitetsstudium når de skal skaffe seg høyere utdanning, sammenlignet med de som bor i de andre fylkene. I 1984 studerte flere ved et universitet enn en høyskole blant de som hadde Oslo, Hordaland eller Sør-Trøndelag som bostedsfylke. De som bodde i Akershus fordelte seg noenlunde likt på begge sektorer, mens universitetsfylket Troms hadde en liten overvekt av høyskolestudenter blant innbyggerne. Rogaland var det aller mest markante "høyskolefylket" med hele 72 prosent av studentmassen registrert ved en høyskole. Selv om disse hovedtrekkene har holdt seg det siste tiåret, var universitetsstudentene kommet i flertall også blant studentene som bodde i Akershus og Troms i 1994, mens Rogaland ikke lenger skilte seg ut med en så høy andel høyskolestudenter.

2.4.5. Hvorfor ulike utdanningsfrekvenser?

Både individuelle egenskaper og strukturelle samfunnsmessige forhold kan bidra til å forklare forskjellige utdanningsfrekvenser i ulike deler av landet. Utdanningsnivået i et fylke eller i en region betyr mye. Ungdom som har foreldre med høyere utdanning vil i større grad enn andre bli stimulert til å begynne på et universitets- eller høyskolestudium. I et geografisk område med høyt utdanningsnivå vil derfor mange ta høy utdanning. Det virker også som om ungdom i fylker med et høyt utdanningsnivå reagerte hurtigere på forverringen i arbeidsmarkedet på slutten av 1980-tallet. Det skjedde bl.a. i form av raskere overgang fra videregående til høyere utdanning. Lokalisering av utdanningsinstitusjonene har også betydning for utdanningsfrekvensene. I tillegg spiller opptakskravene ved de forskjellige institusjonene inn. Varierende næringsstruktur i fylkene forutsetter at arbeidsstyrken er ulikt sammensatt. Spesielt har områder som tradisjonelt har vært mye preget av primærnæringer hatt mindre behov for høyt utdannet arbeidskraft enn mer sentrale strøk.

3. Utdanningsnivået i befolkningen

3.1. Utdanningsnivået øker

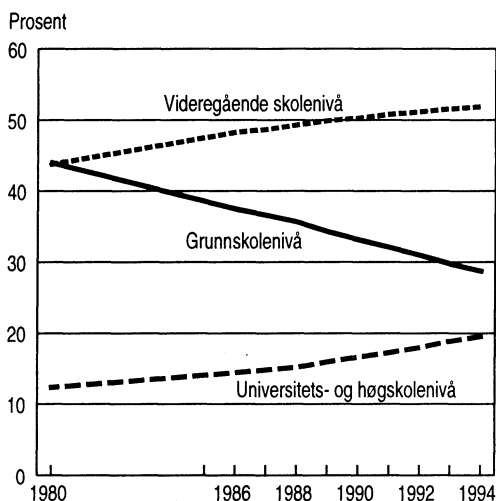
Den formelle kompetansen i den norske befolkningen øker. I 1980 hadde knapt halvparten av befolkningen i Norge over 15 år grunnskoleutdanning som høyeste utdanning. Dette gjaldt bare for en av fire i 1994, mens over halvparten hadde videregående skole som høyeste utdanning. Andelen med utdanning på universitets- og høgskolenivå (høyere utdanning) steg fra 12 til 20 prosent i samme periode. Veksten i befolkningens utdanningsnivå er imidlertid forholdsvis langsom, fordi årskullene med høy utdanning bare gradvis utgjør en større del av befolkningen.

En viktig faktor som påvirker økningen i utdanningsnivået er at stadig større andeler av ungdomskullene er under utdanning, og at stadig flere tar lengre utdanninger.

De yngste årskullene er barn av generasjonen som selv opplevde utdannings-eksplosjonen på 1960-tallet. Foreldrenes egen bakgrunn stimulerer ungdommen til selv å ta mer utdanning. Den vanskelige situasjonen på arbeidsmarkedet de siste årene, og ikke minst økte krav til ulike spesialkompetanse i samfunnet, gjør det nødvendig for flere å ta mer utdanning.

En utdanning utover grunnskolen oppfattes i dag ofte som en forutsetning for å få arbeid. Mange arbeidsplasser forsvinner pga. teknologisk utvikling eller rasjonalisering, og både nye og gamle arbeidstakere må utvide og oppdatere sin kompetanse. Det er derfor ikke bare ungdomskullene som tar mer og lengre utdanning, men også mange voksne som ønsker å bedre sine muligheter på arbeidsmarkedet.

Figur 3.1. Personer 16 år og over, etter høyeste fullførte utdanning. Prosent. 1980-1994

Kilde: Utdanningsstatistikk, Statistisk sentralbyrå

På 1960-tallet oppstod begrepet "livslang læring". Også voksne ble oppmuntret og oppfordret til å tilegne seg nye kunnskaper, ikke minst gjennom forskjellige former for voksenopplæring. Begrepet er i dag mer aktuelt enn noen gang.

Økningen i det registrerte utdanningsnivået har også utdanningsstrukturelle årsaker: Flere utdanninger på videregående skolenivå fikk høgskolestatus (bl.a. sykepleierutdanning) på begynnelsen av 1980-årene. Dessuten har desentraliseringen og utbyggingen av universitets- og høgskolesektoren bidratt til å gjøre høyere utdanning mer tilgjengelig for alle. Det er blitt betydelig flere studieplasser i 1980- og 1990-årene.

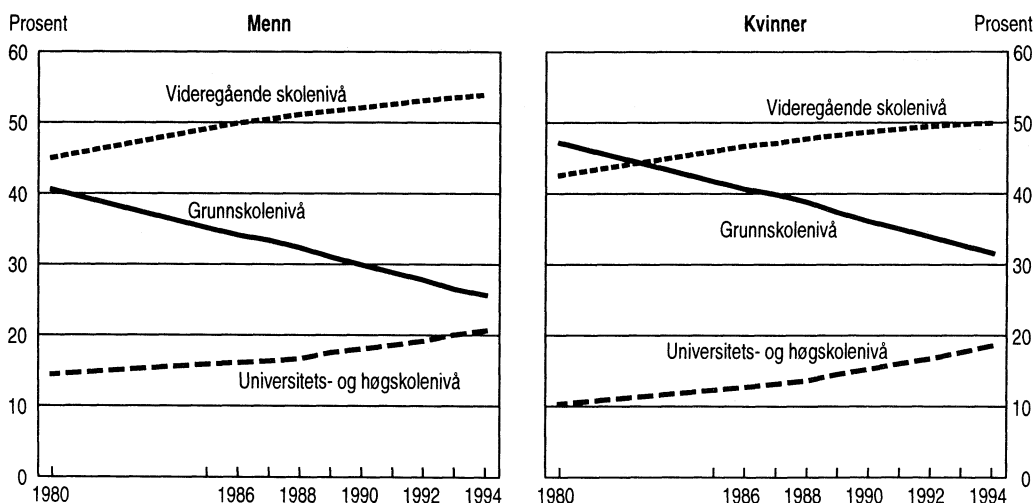
3.2. Flertall av menn med embets-eksamen

Utdanningsnivået er ulikt fordelt i befolkningen. Menn har gjennomgående et høyere utdanningsnivå enn kvinner. I 1980 hadde 14 prosent av mennene og 10 prosent

av kvinnene høyere utdanning. I 1994 var denne forskjellen blitt mindre, hhv. 21 og 19 prosent. Men dette bildet forandrer seg noe dersom man deler gruppen med høyere utdanning i to underkategorier - "kort" (4 års høyere utdanning eller mindre som omfatter alt fra ex.phil. til cand.mag.-grad, og bl.a. også lærer- og sykepleierutdanning) og "lang" (4 1/2 års høyere utdanning eller mer som omfatter bl.a. universitetsutdanning av høyere grad). Økningen i kvinners andel med høyere utdanning skyldes økningen i gruppen med kort, høyere utdanning. Denne økte fra 10 til 17 prosent fra 1980 til 1994, mens tilsvarende tall for menn var 10 og 15 prosent.

Det er imidlertid fremdeles få kvinner med lang, høyere utdanning. Bare 1,7 prosent hadde slik utdanning i 1994, og 0,7 prosent i 1980. Allerede i 1980 var det imidlertid 4,2 prosent av mennene som hadde lang høyere utdanning, og andelen økte til 5,7 prosentpoeng i perioden. Ulikheten i utdanningsnivå mellom

Figur 3.2. Personer 16 år og over, etter høyeste fullførte utdanning og kjønn. Prosent. 1980-1994

Kilde: Utdanningsstatistikk, Statistisk sentralbyrå

kvinner og menn vil imidlertid bli gradvis redusert siden kvinnene nå i langt større grad enn tidligere tar lang, høyere utdanning (se kap. 2).

3.3. Færre eldre med kun grunnskole

Det er en stor skjevhet i fordeling av utdanning etter alder. Eldre har kortere utdanning enn yngre. Denne skjevheten er et resultat av den raske veksten i utdanningssystemet fra 1960-tallet. Selv om det i dag fremdeles er grunnlag for å snakke om en utdanningskløft mellom generasjonene, minker forskjellen etter hvert. Utdanningsnivået har økt jevnt for alle aldersgrupper i perioden. I 1980 hadde 60 prosent av befolkningen 60-66 år kun obligatorisk utdanning. I 1994 hadde andelen sunket til 45 prosent.

Eldre kvinner har spesielt lavt utdanningsnivå. I 1994 var det under 1 prosent av kvinnene i aldersgruppen 60-66 år som hadde lang universitets-/høgskoleutdanning. Tilsvarende tall for menn var 5 prosent. Menn 40-49 år har derimot spesiell lang utdanning. Hele 9 prosent av dem hadde universitets-/høgskoleutdanning av høyere grad i 1994, mens tallet for kvinnene var under 3 prosent.

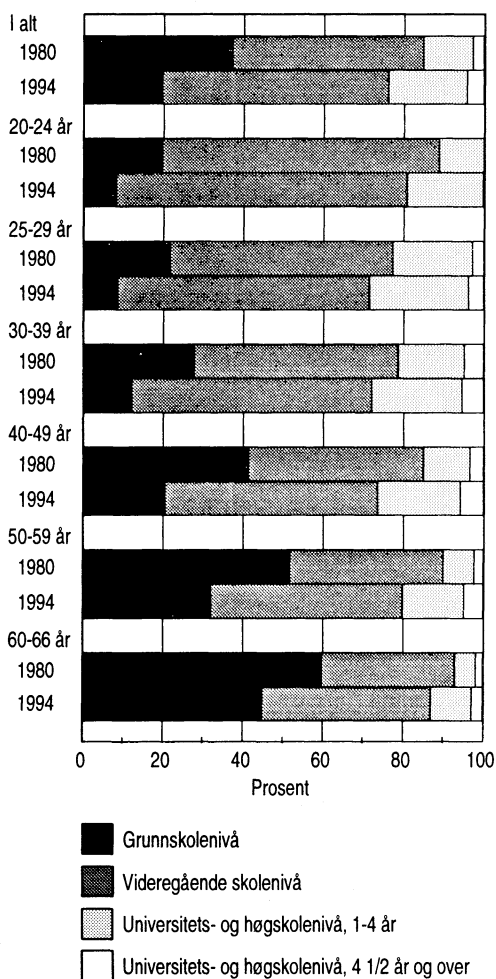
Personer i aldersgruppen 25-29 år hadde høyest utdanningsnivå både i 1980 og i 1994. Om lag 23 prosent i denne aldersgruppen hadde en eller annen form for høyere utdanning i 1980 og 29 prosent i 1994. I befolkningen i yrkesaktiv alder (20-66 år) ble andelen med kun obligatorisk utdanning nesten halvert i denne perioden.

3.4. Studiefrekvens og flytting påvirker utdanningsnivå

Flyttemønsteret og andelen av et årskull som tar høyere utdanning (studiefrek-

vens) bestemmer utdanningsnivået i et geografisk område. Flytting påvirkes av forhold som næringstype, arbeidstilbud, boligpriser og oppvekstvilkår for småbarn. Studiefrekvens påvirkes av flere forhold, og viktigst av alle er kanskje impulser og stimulanser fra oppvekstmiljøet. Nærhet til en utdanningsinstitusjon spiller også en viss rolle, samt kulturelle

Figur 3.3. Personer 20-66 år etter høyeste fullførte utdanning og alder. Prosent. 1980 og 1994

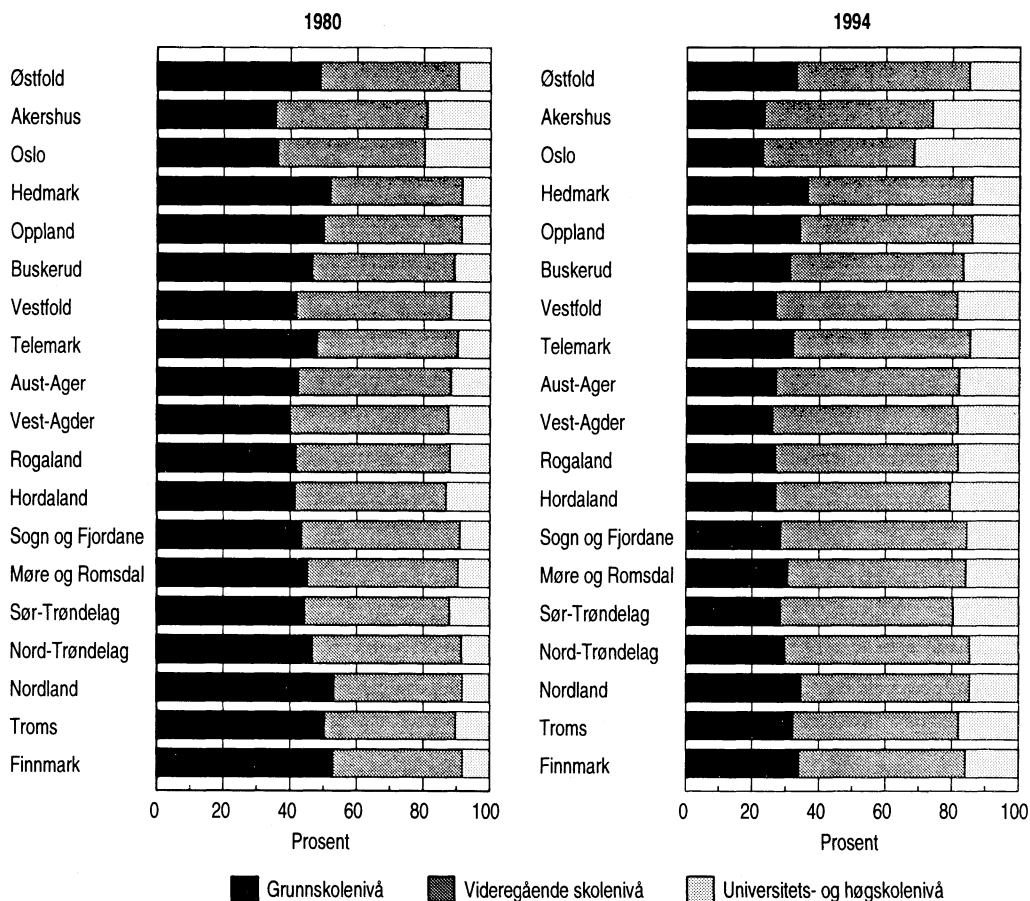
Kilde: Utdanningsstatistikk, Statistisk sentralbyrå

tradisjoner og situasjonen på arbeidsmarkedet.

Nyere undersøkelser viser at akademikere har større mobilitet enn ikke-akademikere. Er man i slutten av 30-årene og har et høyt utdanningsnivå, er det meget sannsynlig at man har flyttet fra oppvekstkommunen sin for godt. Jo lavere utdanningsnivå, jo større er muligheten for at man forblir bofast (Sørli 1993). Også undersøkelsen Familie og yrke 1988 be-

krefter at utdanningsnivået har en positiv og ganske sterk effekt på sannsynligheten for å flytte ut av hjemkommunen (Texmon 1995). Det er 2,5-3 ganger så stor sjanse for at unge menn med høyere utdanning flytter fra hjemkommunen som at unge menn med bare grunnskoleutdanning gjør det. Når menn har utdanning utover videregående skole, er det 70-80 prosent mer sannsynlig at de flytter ut av hjemkommunen enn når de har videregående skole som høyeste utdanning.

Figur 3.4. Personer 16 år og over, etter høyeste fullførte utdanning. Bostedsfylke. Prosent. 1980 og 1994

Kilde: Utdanningsstatistikk, Statistisk sentralbyrå

For jentene er sannsynligheten for flytting 75 prosent høyere dersom de har utdanning på universitets- og høgskolenivå enn om de bare har fullført obligatorisk utdanning.

I hele etterkrigstida har det vært viktig å gi et ensartet utdanningstilbud til ungdom både i sentrale strøk og utkantstrøk. Alle skulle få de samme mulighetene til å skaffe seg en utdanning, uansett om de bodde i Bærum eller i Vesterålen. Et av virkemidlene har vært å reformere videregående og høyere utdanning. I 1974 ble gymnaset, yrkesskolen og handelsskolen slått sammen til ett skoleslag med lov om videregående opplæring. En integrert videregående skole skulle gi distriktene et ensartet tilbud, samtidig som skillet mellom praktiske og teoretiske fag skulle bli mindre. Universitets- og høgskolesektoren ble også bygd ut av distriktpolitiske hensyn. I 1969 startet etableringen av distrikthøgskolene, som etter hvert spredte seg over hele landet. Universitetet i Tromsø ble opprettet i 1971. Hensynet til distriktene førte til etableringen av varierte utdanningstilbud også i mer spredtbygde deler av landet.

3.5. Stadig lengre "avstand" mellom Hedmark og Oslo

Til tross for en distriktsvennlig utdanningspolitikk har forskjellene mellom utdanningsnivået i fylkene ikke blitt utjevnet. "Avstanden" mellom Hedmark og Oslo, fylkene med lavest og høyest andel bosatte med høyere utdanning, har snarere økt. Vel 11 prosentpoeng skilte Hedmark og Oslo i 1980. Dette hadde økt til vel 17 prosentpoeng i 1994. Oslo, Akershus, Hordaland og Sør-Trøndelag har en høyere andel personer med høyere utdanning enn landsgjennomsnittet. Sogn og Fjordane er fylket med relativt sett flest personer med utdanning på videregående

skolenivå (56 prosent). Det er meget store forskjeller i utdanningsnivå mellom kommunene. Bærum og Asker er på utdanningstoppen med hhv. 41 og 38 prosent bosatte med høyere utdanning. Lavest andel med høyere utdanning finner vi i Flakstad og Værøy med 6 og 7 prosent.

Selv om ungdommen i kommuner med høyt utdanningsnivå også har høyest studiefrekvens, har økningen i studiefrekvens siden 1980 vært noe større for områder med lavest utdanningsnivå enn for de mest "utdanningsrike" områder (se kap. 2 om andeler i høyere utdanning i fylkene). Dette indikerer en utjevning i den geografiske rekrutteringen til høyere utdanning. Likevel har ikke tendensen ført til en tilsvarende utjevning i kommunenes utdanningsnivå. De geografiske forskjellene er heller blitt større da det hovedsakelig er i de allerede "utdanningsrike" områdene at utdanningsnivået øker mest, mens det øker mye mindre enn landsgjennomsnittet i fylkene og kommunene med lavt utdanningsnivå (Severeide og Vassenden 1990). Effekten av den geografiske utjevning i studiefrekvens er derfor blitt undergravd av flyttemønsteret. Dette bekreftes også av at det er landsdelene med lavest utdanningsnivå (Nord-Norge og det indre Østlandet) som har klart høyest utflyttings-tilbøyelighet for personer med høyere utdanning (Stambøl 1992).

Selv om veksten i utdanningssystemet har økt ungdommens muligheter til å ta høyere utdanning i alle deler av landet, har dette altså ikke ført til en tilsvarende økning av utkantenens ressurser i form av høyt utdannet arbeidskraft. Hovedårsaken til dette er at utbyggingen av det regionale arbeidsmarkedet ikke har skjedd i takt med en tilsvarende utbygging av utdanningssystemet.

3.6. Norge ligger bra an i internasjonal sammenheng

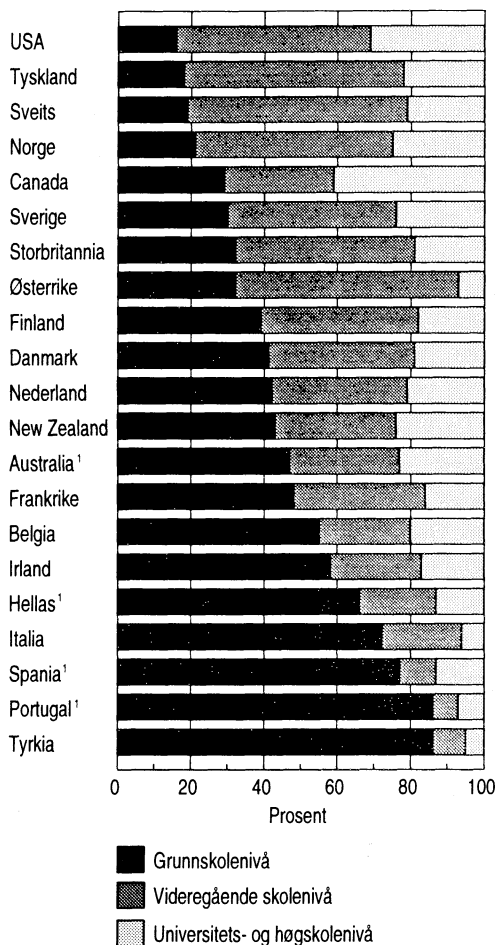
Utdanningsnivået i de forskjellige OECD-land viser store variasjoner og stor spredning (OECD 1995). I de fleste land har mer enn halvparten av befolkningen i aldersgruppen 25-64 år fullført videregående eller høyere utdanning (1992-tall). I denne sammenhengen ligger Norge på toppen, etter USA, Tyskland og Sveits, hvor om lag 80 prosent av befolkningen har utdanning utover grunnskolen. I den andre enden av skalaen finner vi Portugal og Tyrkia med kun 15 prosent, og Spania, Italia og Hellas med 25 prosent.

Ser vi på andelen av befolkningen i tilsvarende aldersgruppe med høyere utdanning, er også Norge med 25 prosent blant de landene med høyeste andel, men et godt stykke bak USA hvor vel 40 prosent er registret med høyere utdanning. Det er igjen landene i Sør-Europa, samt Østerrike, som har de laveste andelen.

I alle land er det en stor skjevhet i utdanningsfordelingen etter alder, og utdanningskløften mellom generasjonene viser en yngre befolkning med et gjennomgående høyere nivå enn den eldre. Forskjellen mellom generasjonene er størst i Finland hvor 82 prosent av 25-34-åringene har utdanning utover grunnskolen, mot 31 prosent av 55-64-åringene, og minst i New Zealand med hhv. 60 og 49 prosent. Norge ligger omtrent midt på treet, med en forskjell på 27 prosentpoeng mellom generasjonene.

I de fleste OECD-land er kvinnene i flertall i den delen av befolkningen som kun har fullført grunnskoleutdanning. Dette gjelder også for Norge hvor overrepresentasjonen av kvinner likevel er lav (51 prosent). I Tyskland, Sveits og Østerrike er det dobbelt så mange kvinner som menn

Figur 3.5. Personer 25-64 år i noen OECD-land, etter høyeste fullførte utdanning. Prosent. 1992

¹ Australia: 1993-tall; Hellas, Spania og Portugal: 1991-tall
Kilde: Education at a Glance, OECD 1995

som kun har grunnskoleutdanning. Forskjellene i utdanningsnivå mellom kjønnene er blitt redusert i de fleste landene siden 1960-tallet. I Norge, Norden ellers, Nord-Amerika, Irland og Sør-Europa er forskjellene små, mens de er størst i Australia og Sveits.

4. Gjennomstrømninger i utdanningssystemet

Forholdet mellom antallet elever/studenter i en utdanning i et semester eller skoleår, og tallet på fullførte utdanninger i samme tidsrom, sier noe om effektiviteten og ressursutnyttelsen i utdanningssystemet. Dette er imidlertid ikke et fullgodt mål. Elever og studenter skifter studium og/eller studiested, noen avbryter utdanningen og forlater utdanningssystemet midlertidig eller for godt, mens nye elever og studenter trer inn på forskjellige nivåer i utdanningssystemet. Enkelte, særlig utenlandsfødte, tar kanskje deler av sin utdanning i utlandet, noe som etter hvert også blir vanligere for nordmenn. Noen elever og studenter avlegger samme eksamen flere ganger. For å få et bedre bilde av effektiviteten i utdanningssystemet, må vi studere nærmere gjennomstrømningen i utdanningssystemet på individplan.

Dersom man også skal trekke slutninger om de forskjellige utdanningers innhold, og verdien av en fullført utdanning for det enkelte individ, er det nødvendig med kvalitative innholdsvurderinger og data om karakterer eller annen evaluering. Da vi ikke har karakterdata i vår statistikk, kan vi ikke foreta slike vurderinger.

Så å si alle som begynner i den obligatoriske grunnskolen ett bestemt år kommer ut i den andre enden ni år senere. Det er først elevenes videre vei gjennom utdanningssystemet det er interessant å studere. Dette kan gjøres ved å følge ett eller flere grunnskolekull videre i utdanningssystemet i et visst antall år etter fullført grunnskole. For å få et innblikk i gjennomstrømningen før innføringen av Reform 94, skal vi ta for oss 1989-kullet videre vei gjennom utdanningssystemet. Først skal vi imidlertid se på den direkte overgangen fra grunnskolen til videregående skole, og fra videregående skole (allmennfaglig studieretning) til universiteter og høyskoler de siste 10-15 årene. Vi vil legge spesielt vekt på å sammenligne overgangsmønsteret i 1989 og 1994.

4.1. Flere går direkte over i videregående og høyere utdanning

Nesten alle avgangselevne i grunnskolen fortsetter nå videre i utdanningssystemet. Av dem som fullførte grunnskolen i 1980, fortsatte i overkant av 81 prosent i en eller annen form for utdanning samme år. Denne andelen steg til nesten 88 prosent

Begrepene "overgangsrater" og "direkte overganger" brukes for å beskrive prosentandelene av avgangskullene i grunnskolen som fortsetter i videregående utdanning samme høst, og prosentandelene av avgangskullene i videregående skole som fortsetter i utdanningssystemet samme høst.

av avgangselevne i 1984 og til 94 prosent i 1989. Fem år senere fortsatte hele 97 prosent i utdanningssystemet etter avsluttet 9. skoleår.

Overgangsmønsteret har endret seg en del det siste tiåret. I 1984 gikk over 5 prosent videre i 10. skoleår, mens 78 prosent begynte i en skole under lov om videregående utdanning. Hovedtrekkene i overgangsmønsteret endret seg imidlertid forholdsvis lite fra 1989 til 1994, så endringene foregikk først og fremst på 1980-tallet. Vel 95 prosent av grunnskolekullet i 1994 gikk over i en utdanning under lov om videregående opplæring, mens under 2 prosent begynte på en folkehøgskole. Det gamle 10. skoleår i grunnskolen har så å si forsvunnet. Dette var det første grunnskolekullet som gikk over i videregående skole etter innføringen av Reform 94.

På slutten av 1970-tallet og på begynnelsen av 1980-tallet lå overgangsratene klart lavest for de to nordligste fylkene, men i årene etterpå har det foregått en utjevning. I enkelte fylker som Hedmark, Telemark og Hordaland gikk over 10 prosent av avgangselevne i 9. klasse rett over i grunnskolens frivillige 10. skoleår i 1984. Med unntak av Finnmark og Oslo var overgangsratene høyere enn 95 prosent i alle fylker i 1994. I landets nordligste fylke var det nesten 10 prosent av

Tabell 4.1. Delen av et avgangskull som var i ny utdanning 1. oktober samme året de avsluttet grunnskolen. Bostedsfylke. Prosent. 1984, 1989 og 1994

	1984	1989	1994
Hele landet	87,6	93,7	97,0
Østfold	87,0	93,8	97,8
Akershus	87,7	94,2	96,6
Oslo	89,4	92,7	94,1
Hedmark	84,5	92,7	97,1
Oppland	90,3	96,3	97,7
Buskerud	86,4	92,2	96,5
Vestfold	92,2	95,6	96,9
Telemark	89,4	91,6	98,1
Aust-Agder	92,0	94,6	95,5
Vest-Agder	89,6	94,6	97,1
Rogaland	85,8	93,4	97,5
Hordaland	87,3	94,6	98,1
Sogn og Fjordane	90,0	97,0	97,6
Møre og Romsdal	86,9	94,8	97,7
Sør-Trøndelag	88,4	95,8	98,5
Nord-Trøndelag ...	90,7	95,0	98,6
Nordland	86,4	91,8	96,9
Troms	82,7	91,2	97,0
Finnmark	77,4	86,4	90,7

Kilde: Utdanningsstatistikk Videregående skoler 1993 og 1994, Statistisk sentralbyrå

grunnskolekullet som ikke fortsatte i utdanningssystemet samme år, mens tilsvarende tall for Oslo var 6 prosent.

Om lag 89 prosent av grunnskolekullet i 1989 gikk direkte over i skoler under lov om videregående opplæring, mens andelen i 1994 som vi har sett var hele 95 prosent. Over halvparten av grunnskolekullene begge årene valgte å begynne på studieretninger som ville føre fram til studiekompetanse tre år senere. I overkant av 40 prosent begynte på allmennfaglig studieretning i 1989. Tilsvarende tall for studieretning for handel og kontor som også gav studiekompetanse, var 15-16 prosent. Nær 55 prosent av 1994-kullet begynte på et grunnkurs i den nye allmennfaglige studieretning. Nesten alle disse valgte grunnkurset for allmenne,

økonomiske og administrative fag. Den tredje store studieretningen i den gamle strukturen var studieretning for håndverk og industri, og 22 prosent av 1989-kullet startet på et grunnkurs innen denne studieretningen. Elevtilstrømningen til de nye yrkesfaglige grunnkursene i 1994 som tidligere ville ha sortert under studieretning for håndverk og industri, var omtrent like stor som fem år tidligere. Litt over 8 prosent av elevene begynte på grunnkurs for mekaniske fag, det yrkesfaglige grunnkurset som bortsett fra grunnkurs for helse- og sosialfag, hadde flest elever. Gjennomsnittsalderen på elevene på grunnkursene i den gamle studieretningen for helse- og sosialfag var forholdsvis høy. Under 4 prosent av 1989-grunnskolekullet gikk over i et slikt grunnkurs. I 1994 var denne andelen økt til 10 prosent. En langt høyere andel av disse grunnkurselevne kom nå direkte fra grunnskolen. Det skyldes hovedsakelig at i og med innføringen av Reform 94 fikk 16-åringene fortrinnsrett til grunnkursene, noe som særlig betydde mye for overgangen til helse- og sosialfag. Henholdsvis 6 og 3 prosent forsvant helt ut av utdanningssystemet.

To av tre av dem som begynte på grunnkursene i videregående skole i 1989 kom direkte fra grunnskolen, mens tre av fire gjorde det samme i 1994. Det er imidlertid stor forskjell mellom studieretningene. Bortimot 90 prosent av elevene på grunnkurs i allmennfaglig studieretning kom direkte fra grunnskolen i 1989, mens dette f.eks. bare gjaldt for under en tredel av elevene i studieretning for helse- og sosialfag. Det er litt vanskelig med en direkte sammenligning med 1994 på grunn av den endrede inndelingen av grunnkurs på allmennfaglige og yrkesfaglige studieretninger, men det er fortsatt langt flere eldre elever på grunnkursene i de yrkesfaglige studieretningene. I 1994 kom litt

færre av elevene på grunnkursene i allmennfaglige studieretninger rett fra grunnskolen sammenlignet med 1984, men det skyldes at disse grunnkursene nå også omfatter mange elever som før Reform 94 ville ha gått på yrkesfaglige grunnkurs.

Elever med ulik sosial bakgrunn velger forskjellig

Det var klare forskjeller i valg av studieretning mellom ungdom med ulik sosial bakgrunn i 1989. Om lag 81 prosent av elevene som kom fra hjem hvor en eller begge foreldrene hadde fullført minst 3-årig høyere utdanning, begynte på allmennfaglig studieretning. Andelen for dem som kom fra hjem hvor utdanningsnivået var lavest, var derimot bare 16 prosent. Håndverks- og industrifagene har en meget sterk "lavstatusprofil". Når det gjelder rekrutteringen til studieretning for handels- og kontorfag går tendensen i samme retning, men den er ikke på langt nær så sterk. Et markant trekk er altså at den sosiale rekrutteringen til studieretninger som gir studiekompetanse er meget skjev.

Ikke overraskende viser intervjuundersøkelser at det er en sterk korrelasjon mellom karakternivå og valg av studieretning. Men det er også en sterk sammenheng mellom oppnådde karakterer i grunnskolen og elevenes sosiale bakgrunn (Vibe 1994). Blant gutter i alderen 19-23 år viste en undersøkelse i 1990 at individuelle ressurser som sosial status, prestasjoner og psykisk kapasitet kunne forklare 38 prosent av de ulike studieretningsvalg som ble gjort rett etter grunnskolen (Grøgaard 1994).

Ungdom som skåret høyt på disse områdene, var sterkt overrepresentert på allmennfaglig studieretning og blant dem som siktet seg inn mot høyere utdanning.

Jenter går direkte over i utdanningen som gir studiekompetanse

Litt flere gutter enn jenter fortsatte ikke i videregående utdanning samme år som de fullførte grunnskolen. Allerede på dette stadiet i utdanningsløpet er det langt flere jenter enn gutter som starter på en kurs mot høyere utdanning. Nesten alle som valgte studieretning for helse- og sosialfag i 1989 var jenter, mens ni av ti både på studieretning for håndverk og industri og studieretning for sjøfart og fiskeri var gutter. Blant dem som gikk direkte over fra grunnskolen til allmennfaglig studieretning var jentene i et forholdsvis stort flertall med 55 prosent. På studieretning for handel og kontor var andelen jenter hele 63 prosent i 1989.

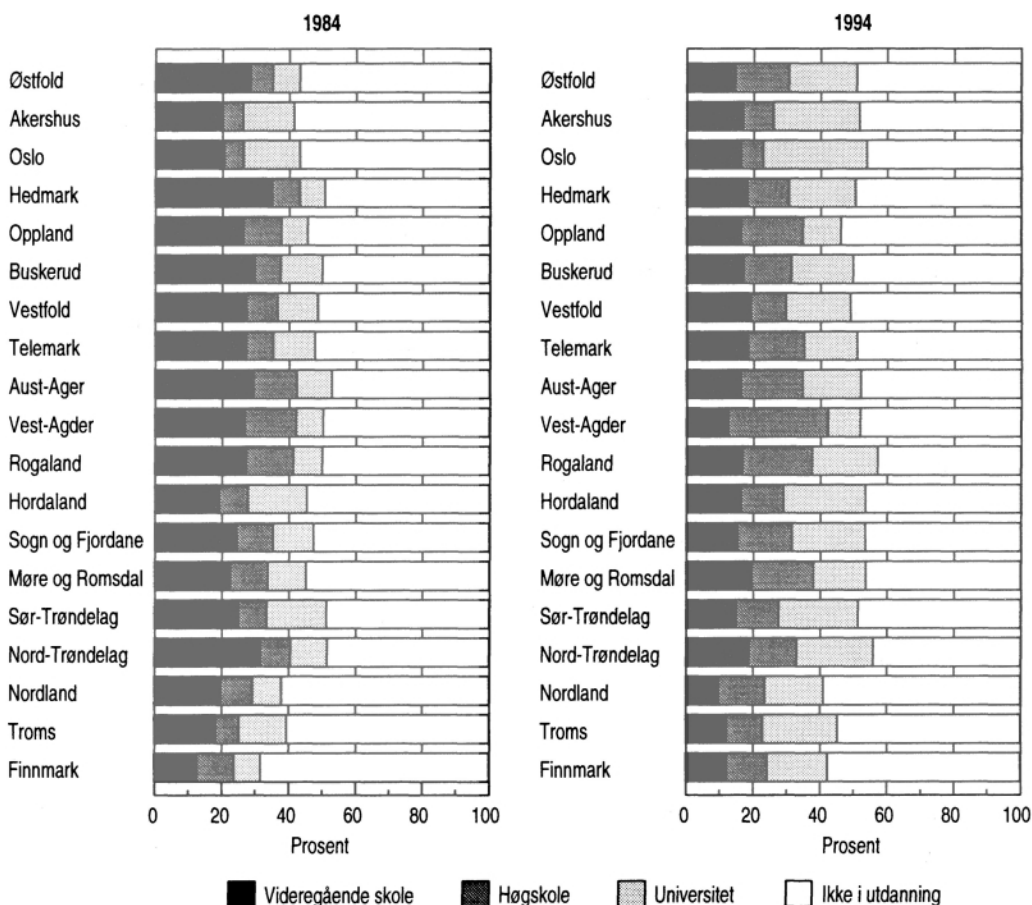
Jentene utgjorde nesten 54 prosent av de fra grunnskolekullet i 1994 som begynte på grunnkurs for allmenne, økonomiske og administrative fag høsten 1994. Totalt var halvparten av de elevene som gikk direkte over i andre studieretninger som automatisk gir studiekompetanse jenter. I den nye strukturen er det også andre veier som fører til studiekompetanse. Ved å velge tilstrekkelig med teoretiske fag i de yrkesfaglige studieretninger er det også mulig å oppnå studiekompetanse der. Det er likevel verdt å understreke at andelen gutter som i 1994 gikk direkte over i grunnkurs for allmenne, økonomiske og administrative fag var høyere enn den som i 1989 gikk direkte over i enten grunnkurs for allmenne fag eller grunnkurs for handel og kontor. Av de som startet på et yrkesfaglig grunnkurs i 1994, og som kom direkte fra grunnskolen var kjønns sammensetningen like skjev som fem år tidligere. Bare 8 prosent av dem som valgte helse- og sosialfag var gutter, mens det var svært få jenter blant dem som begynte på et grunnkurs i henholdsvis mekaniske fag, elektro fag og byggfag.

Færre venter før de begynner å studere

Det har også skjedd store endringer i andelen som går direkte fra videregående skole til universiteter og høyskoler. På slutten av 1970-tallet ble det stadig færre som begynte å studere ved et universitet eller en høyskole samme år som de fullførte gymnas/allmennfaglig studieretning i videregående skole. Fra slutten av 1970-tallet og fram til slutten av 1980-tallet gikk om lag 20 prosent av elevene i gymnaset/allmennfaglig studieretning direkte over i høyere utdanning, men så steg andelen brått til 33-34 prosent. Spesielt økte overgangen til universitetene kraftig. Andelen som går direkte over i høyere utdanning har siden holdt seg på om lag samme nivå. Et interessant trekk i denne utviklingen er at til dels store forskjeller mellom fylkene ble klart redusert fra midten av 1970-årene til slutten av 1980-årene. Da andelen direkte overgang så økte sterkt igjen, skjedde dette med ulik styrke i forskjellige deler av landet. I Oslo/Akershus og Agder/Rogaland steg overgangsratene kraftig i løpet av et par år, mens veksten derimot var svært moderat i Nord-Norge og i innlandsfylkene på Østlandet. Andelen som begynte direkte på et universitet skjøt spesielt fart i Oslo/Akershus (Jørgensen 1991). I 1994 gikk 41 prosent i Rogaland direkte over fra allmennfaglig studieretning til høyere utdanning. Vestfold, Oppland og Finnmark hadde lavest overgangsandel til høyere utdanning med 30 prosent, mens landsgjennomsnittet var noe over 35 prosent.

Også elever fra andre studieretninger har det siste tiåret fått generell studiekompetanse. Totalt gikk 31 prosent av dem som fullførte VK II i videregående skole i 1994, og som fikk studiekompetanse, direkte over i høyere utdanning, en økning fra 29 prosent i 1989.

Figur 4.1. Elever og privatister som fullførte allmennfaglig studieretning, etter hvor de var i utdanningssystemet høsten samme år. Prosent. 1984 og 1994

Kilde: Utdanningsstatistikk Videregående skoler 1984 og 1994, Statistisk sentralbyrå

Det er flere årsaker til at det er blitt flere som går over fra grunnskolen til videregående skole og fra videregående skole til universiteter og høyskoler. Behovet for formell kompetanse har økt voldsomt i arbeidslivet, og i en befolkning med et voksende utdanningsnivå vokser stadig flere opp i miljøer som stimulerer til videre utdanning. Men aller viktigst er antakelig den kraftige økningen i arbeidsledigheten blant ungdom fra slutten av

1980-tallet. Arbeidslivet ble et uaktuelt alternativ for stadig flere elever som gikk ut av grunnskolen og også for mange som fikk generell studiekompetanse i videregående skole, noe som fikk betydning for ventemønsteret. Sammenhengen mellom økningen i arbeidsledigheten blant unge i alderen 16-19 år på slutten av 1980-tallet, og veksten i andelen fra allmennfaglig studieretning som fortsatte i høyere eller i videregående

Tabell 4.2. Andelen av elever som fullførte en utdanning som gir generell studiekompetanse våren 1994, og som gikk direkte over i høyere utdanning. Prosent

Kjønn og bostedsfylke	I alt (=100 prosent)	I utdanning 1. oktober 1994			Ikke i utdanning 1. oktober 1994
		Videregående utdanning	Høgskoler	Universi- teter	
I alt	34 039	15,7	15,0	16,0	53,3
Østfold	1 857	17,6	16,1	15,3	51,0
Akershus	3 679	16,2	10,7	20,1	53,1
Oslo	2 634	15,8	7,6	26,7	50,0
Hedmark	1 416	17,7	14,5	14,3	53,5
Oppland	1 471	16,7	18,2	8,8	56,4
Buskerud	1 808	16,8	15,2	13,1	55,0
Vestfold	1 574	18,8	12,9	14,4	53,9
Telemark	1 389	19,2	16,3	12,5	52,0
Aust-Agder	847	13,2	19,1	11,9	55,7
Vest-Agder	1 264	13,2	27,2	7,0	52,6
Rogaland	2 794	14,9	21,6	14,1	49,4
Hordaland	3 580	15,6	12,9	19,8	51,7
Sogn og Fjordane	947	15,4	16,5	16,3	51,8
Møre og Romsdal	2 124	17,1	18,7	11,4	52,8
Sør-Trøndelag	2 107	14,7	13,8	18,2	53,3
Nord-Trøndelag	1 005	16,4	16,1	17,1	50,3
Nordland	1 846	11,3	14,0	13,8	61,0
Troms	1 111	11,6	12,9	16,5	59,0
Finnmark	503	10,7	13,9	12,7	62,6
Uppgitt og utlandet	83	4,8	6,0	9,6	79,5
Menn	15 837	14,9	14,5	13,0	57,6
Østfold	813	17,8	18,6	12,4	51,2
Akershus	1 811	16,2	11,0	15,5	57,3
Oslo	1 291	15,3	7,4	23,7	53,7
Hedmark	624	17,0	11,5	10,1	61,4
Oppland	607	15,0	16,1	5,4	63,4
Buskerud	861	16,0	12,9	9,5	61,6
Vestfold	734	17,4	15,4	11,0	56,1
Telemark	611	17,7	15,9	11,1	55,3
Aust-Agder	410	14,4	18,8	8,8	58,0
Vest-Agder	564	12,2	28,9	7,1	51,8
Rogaland	1 403	14,1	20,8	12,8	52,3
Hordaland	1 677	13,4	13,4	17,5	55,8
Sogn og Fjordane	431	14,2	17,9	13,2	54,8
Møre og Romsdal	958	14,5	17,5	10,5	57,4
Sør-Trøndelag	940	15,2	13,0	13,5	58,3
Nord-Trøndelag	467	15,4	12,0	12,8	59,7
Nordland	871	10,7	11,4	8,8	69,1
Troms	526	12,4	11,4	8,7	67,5
Finnmark	202	10,9	13,4	7,9	67,8
Uppgitt og utlandet	36	8,3	2,8	13,9	75,0
Kvinner	18 202	16,3	15,5	18,7	49,5
Østfold	1 044	17,3	14,2	17,6	50,9
Akershus	1 868	16,2	10,3	24,5	49,0
Oslo	1 343	16,2	7,7	29,5	46,5
Hedmark	792	18,3	16,8	17,6	47,3
Oppland	864	17,8	19,7	11,1	51,4
Buskerud	947	17,4	17,2	16,3	49,1
Vestfold	840	20,0	10,7	17,3	52,0
Telemark	778	20,4	16,7	13,5	49,4
Aust-Agder	437	12,1	19,5	14,9	53,5
Vest-Agder	700	14,0	25,9	6,9	53,3
Rogaland	1 391	15,6	22,4	15,5	46,5
Hordaland	1 903	17,5	12,5	21,9	48,1
Sogn og Fjordane	516	16,5	15,3	18,8	49,4
Møre og Romsdal	1 166	19,2	19,6	12,1	49,1
Sør-Trøndelag	1 167	14,2	14,4	22,0	49,4
Nord-Trøndelag	538	17,3	19,7	20,8	42,2
Nordland	975	11,8	16,3	18,2	53,7
Troms	585	10,9	14,2	23,4	51,5
Finnmark	301	10,6	14,3	15,9	59,1
Uppgitt og utlandet	47	2,1	8,5	6,4	83,0

Kilde: Utdanningsstatistikk, Statistisk sentralbyrå

utdanning samme år var markant (Jørgensen 1991). I de foregående år gikk ungdomsarbeidsledigheten noe ned og det samme gjorde overgangsraten. En interessant observasjon i denne perioden var at de som fullførte allmennfaglig studieretning i deler av landet med et høyt utdanningsnivå og mange utdanningsinstitusjoner tilpasset seg raskere til endringene på arbeidsmarkedet enn andre. Det kan virke som om en forverret situasjon på arbeidsmarkedet førte til at den sosiale påvirkningen i ungdommens hjemmemiljø i retning av å ta høyere utdanning, var sterkest i områder av landet med et høyt utdanningsnivå.

For å få et bedre bilde av gjennomstrømningen i videregående utdanning før Reform 94 skal vi se litt nærmere på hvordan avgangselevne i 1989 beveget seg i utdanningssystemet de fire første årene etter avsluttet grunnskole.

4.2. Dårligst gjennomstrømning i yrkesfaglige studieretninger

Elevenes vandringer i videregående skole kan arte seg på forskjellige måter. Det kan være vandringer mellom linjer innen en studieretning eller mellom studieretninger (intern/ekstern vandring). Vandringerne kan være tidlig eller sent i et utdanningsløp, de kan være horisontale (vandring mellom linjer på samme klassetrinn) eller nedadgående etter klassetrinn.

En studie av grunnskolekullet 1989 viser at om lag 40 prosent av dette kullet befant seg i allmennfaglig studieretning i videregående skole hvert av de tre første årene etter fullført grunnskole. For studieretning for handel og kontor var tilsvarende andel 14-15 prosent. Bildet var noe annerledes for studieretning for håndverks- og industrifag. Høsten 1989

Tabell 4.3. Andelen av grunnskolekullet 1989 som hadde fullført en 3-årig videregående utdanning/fagprøve i 1992 og 1993, etter hva de foretok seg høsten etter avsluttet grunnskole. Studieretning. Prosent

	Fullf. 12. kl. våren 1992	Fullf. 12. kl. våren 1993	Fag- prøve 1993
I alt	48,2	59,4	2,0
Allmennfaglig studieretning	78,8	86,2	0,0
Handels- og kontorfag	59,0	69,5	0,1
Håndverks- og industrifag	18,9	35,6	6,6
Sosial- og helsefag	17,4	32,3	0,1
Husholdningsfag	3,2	18,0	9,7
Husflidsfag og estetiske fag	36,0	50,0	0,1
Idrettsfag	61,5	74,6	-
Sjøfarts- og fiskerifag	21,2	37,5	0,3
Landbruksfag og naturbruk	34,5	46,1	0,5
Andre fag	-	9,7	-
Særskilt tilrettelagte kurs, uspesifiserte	6,8	18,2	7,3
10. klasse	0,8	14,5	-
Folkehøgskole	0,9	22,4	-
I lære	22,2	32,2	31,1
Ikke i utdanning	3,1	12,2	-

Kilde: Vibe 1994

var 21 prosent av grunnskolekullet registrert som elever på denne studieretningen. Andelen ble redusert fra år til år, og den var høsten 1991 bare 12 prosent. Forklaringen på de stabile prosentandelene i de to førstnevnte studieretningene skyldes først og fremst høy gjennomføringsprosent, men også at en del elever ikke startet i videregående skole samme år som de fullførte grunnskolen og at enkelte elever tok et skoleår om igjen. Den synkende andelen på studieretning for håndverk og industri skyldes langt flere avbrudd og et høyere frafall på denne studieretningen, og at noen gikk over i lærlingkontrakt.

Høsten 1992 var kun halvparten av grunnskolekullet fra 1989 fortsatt i utdanningssystemet, og vel 15 prosent hadde gått over i høyere utdanning. I underkant av 5 prosent var lærlinger, mens 27 prosent fortsatt var i videregående opplæring (eksklusiv folkehøgskoler). Totalt hadde 48 prosent av 1989-kullet fullført 12. klassetrinn våren 1992. Hele 79 prosent av dem som begynte på allmennfaglig studieretning i 1989 hadde gjennomført et normalt 3-årig utdanningsløp tre år senere, og det samme gjaldt for om lag 60 prosent på studieretningene idrettsfag og handel og kontor. Bare 19 prosent av de på studieretning for håndverks- og industrifag og 17 prosent på studieretning for helse- og sosialfag hadde derimot fullført et 3-årig utdanningsløp våren 1992. Den viktigste forklaringen på disse forskjellene er nok tilbudene på videregående kurs. Både innen allmennfag og idrettsfag var det mulig for alle som ønsket det å følge et 3-årig rettlinjet løp gjennom videregående skole, mens det var stor mangel på videregående kurs både innen håndverksfagene og helse- og sosialfagene. Også på studieretning for handel og kontor var dekningen god. Våren 1993 var det fortsatt bare en av tre av elevene som begynte på studieretning for håndverk og industri i 1989 som hadde fullført en 3-årig videregående utdanning, mens dette gjaldt for 59 prosent av kullet totalt. Et viktig perspektiv er imidlertid at en 3-årig praktisk yrkesutdanning i skolen ikke var et naturlig mål for alle som begynte på yrkesfag. En lærlingplass etter ett eller to år i videregående skole var nok målsettingen for en del av elevene.

Det var mest repetisjon av kurs på håndverks- og industrifag, mens skifte av studieretning uten avansement forekom mest på helse- og sosialfag, sjøfarts- og fiskerifag og husflidsfag/estetiske fag

(Vibe 1994). Både studien av 1989-kullet og studier av tidligere grunnskolekull viser at allmennfagelevne som vandrer på kryss og tvers foretar det som betegnes som studieeksterne, nedadgående vandring. Elever som har fullført allmennfaglig studieretning begynner deretter på et grunnkurs på en yrkesfaglig studieretning. På håndverks- og industrifag er derimot vandringene først og fremst studieretningsinterne og horisontale. Elevene velger et annet utdanningsløp på samme nivå innen håndverks- og industrifagene. Disse elevene har helt klart vært de mest utpregede grunnkurs-samlerne i videregående skole. Handel og kontorelevne inntar en mellomposisjon (K. Vassenden 1993).

4.3. Gjennomstrømningen varierer med kjønn, bosted og sosial bakgrunn

Nesten 48 prosent av guttene og 59 prosent av jentene som gikk direkte over i videregående utdanning etter avsluttet grunnskole i 1989, fullførte en 3-årig sammenhengende videregående utdanning (12. klassetrinn) tre år senere. Selv

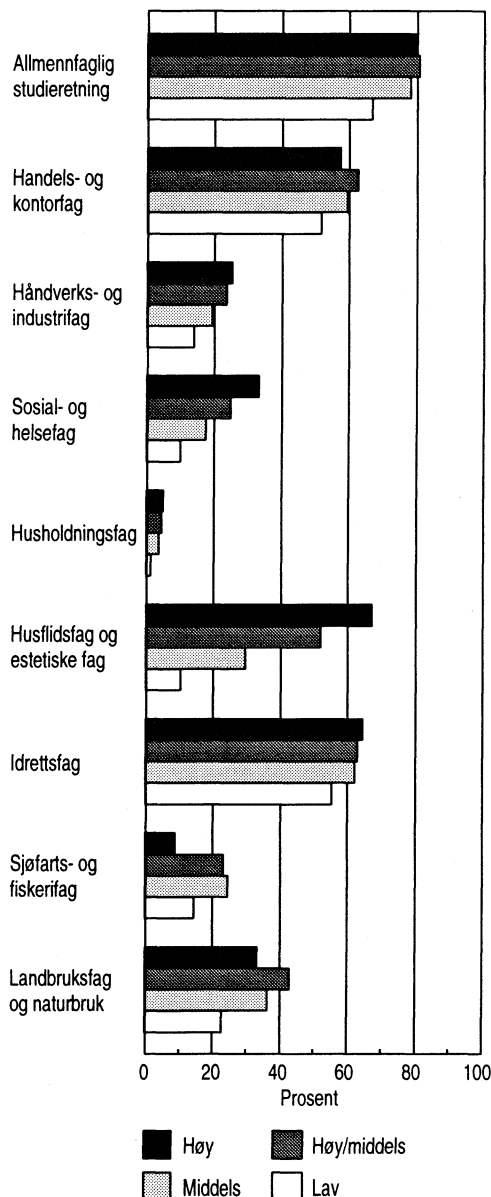
Utdanningsnivået til foreldrene er definert på bakgrunn av opplysninger om utdanningsnivået til forelderen med høyest utdanningsnivå. Lav utdanning er her definert som utdanning på grunnskolenivå. Middels utdanning er definert som utdanning på videregående skolenivå. Middels/høy utdanning er definert som utdanning på universitets- og høyskolenivå av en varighet på inntil fire år. Høy utdanning er definert som utdanning på universitets- og høyskolenivå av en varighet på mer enn fire år eller forskernivå.

om forskjellene var forholdsvis små innen allmennfag, handels- og kontorlag og helse- og sosialfag, de studieretninger som leder til studiekompetanse, var det en noe høyere andel jenter enn gutter som fullførte 12. klassetrinn.

Elever som har foreldre med et høyt utdanningsnivå fullførte i mye større grad enn andre 12. klassetrinn tre år etter avsluttet grunnskole. Andelen var hele 74 prosent for dem som hadde foreldre (ev. en av foreldrene) i høyeste utdanningsgruppe og bare 31 prosent av dem som hadde foreldre med grunnskoleutdanning. Den viktigste forklaringen på dette er at barn av foreldre med høy utdanning i mye større grad enn andre begynner på allmennfag hvor det er tilstrekkelig med elevplasser på alle klassetrinn og hvor gjennomstrømningen er god.

Gjennomstrømningen i allmennfaglig studieretning varierer imidlertid med elevenes sosiale bakgrunn. I overkant av 80 prosent av elevene med en eller begge foreldre i høyeste utdanningsgruppe fullførte allmennfaglig studieretning i løpet av tre år, men bare 67 prosent av dem med foreldre med grunnskoleutdanning. Ser vi på de yrkesfaglige studieretninger, viser det seg at det også er en sammenheng mellom sosial bakgrunn og fullføringsgrad på enkelte av de yrkesfaglige studieretningene. Både innen håndverks- og industrifag, helse- og sosialfag og ikke minst innen husflidsfag og estetiske fag er det en mye høyere prosentandel som gjennomgår et rettlinjert 3-årig løp blant dem som har foreldre med høy og til dels middels utdanning sammenlignet med dem som har foreldre med grunnskoleutdanning. Hovedårsaken til disse forskjellene er nok at elever som har foreldre med et lavt utdanningsnivå i mindre grad enn elever som har foreldre med et

Figur 4.2. Andelen av grunnskolekullet 1989 som begynte i videregående utdanning samme år og som avsluttet en 3-årig videregående utdanning våren 1992, etter studieretning og foreldrenes høyeste fullførte utdanning. Prosent

Kilde: Vibe 1994

Tabell 4.4. Andelen av grunnskolekullet 1989 som fullførte en 3-årig videregående utdanning våren 1992, etter studieretning. Bostedsfylke. Prosent

Bostedsfylke	All- menn- fag	Handel og kontor	Hånd- verk og industri	Andre ret- ninger	Alle ret- ninger
Hele landet	78,8	59,0	18,9	22,1	53,1
Østfold	84,2	61,6	10,3	10,7	54,5
Akershus	78,4	63,2	11,4	25,0	54,9
Oslo	70,5	48,8	12,0	33,3	53,8
Hedmark	77,6	65,7	18,5	19,8	53,2
Oppland	80,2	57,2	27,3	19,3	48,3
Buskerud	79,6	61,7	18,8	27,1	53,5
Vestfold	82,0	70,8	19,8	23,7	56,8
Telemark	79,3	53,7	17,4	14,8	48,4
Aust-Agder	75,2	65,1	28,6	19,1	54,1
Vest-Agder	85,4	66,8	16,5	29,1	60,1
Rogaland	78,8	60,3	17,5	25,8	50,1
Hordaland	80,2	53,6	19,4	16,2	54,5
Sogn og Fjordane	83,9	67,7	24,8	24,1	59,3
Møre og Romsdal	79,8	58,9	16,6	23,0	52,9
Sør-Trøndelag	82,9	60,9	18,2	19,9	56,9
Nord-Trøndelag	84,5	38,5	27,7	30,3	49,5
Nordland	78,0	52,1	27,9	18,3	52,5
Troms	67,7	57,5	21,7	21,1	45,4
Finnmark	60,9	36,0	17,5	11,3	40,6

Kilde: Vibe 1994

høyere utdanningsnivå, tok kurs som gjorde det mulig for eleven å følge en rettlinjet 3-årig veg gjennom videregående skole.

Fullføringsgraden varierte også fra fylke til fylke. Vest-Agder og Sogn og Fjordane hadde høyest fullføringsgrad. Våren 1992 hadde om lag 60 prosent av dem som gikk ut av grunnskolen i disse fylkene i 1989 og som begynte på en videregående utdanning samme år, fullført 12. klassetrinn i videregående skole. Troms og Finnmark hadde lavest fullføringsgrad. I disse fylkene var fullføringsgraden henholdsvis 45 og 41 prosent. Det var imidlertid store forskjeller fra fylke til fylke i fullføringsgraden på de forskjellige studieretninger. Oslo hadde sammen med Troms og Finnmark en spesiell lav fullføringsgrad på allmennfaglig studieretning. Nord-Trøndelag, Nordland, Aust-

Agder og Oppland hadde høy fullføringsgrad på håndverk og industri med omtrent 28 prosent, mens Østfold, Akershus og Oslo hadde lavest andel som fullførte denne studieretningen. På studieretning for handel og kontor fullførte hele 71 prosent av elevene i Vestfold 12. klassetrinn, mens andelen var under 40 prosent i Finnmark og Nord-Trøndelag. Også i Oslo var det forholdsvis få av dem som begynte på handel og kontor som fullførte 12. klassetrinn i løpet av en treårsperiode.

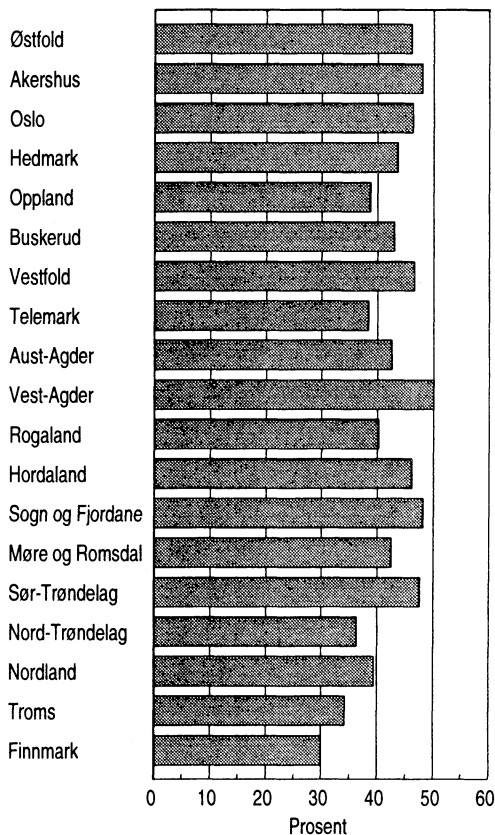
På de yrkesfaglige studieretningene betyr nok tilbudsstrukturen på de ulike studieretningene forholdsvis mye for gjennomstrømningen. Dette er derimot ingen forklaring på forskjellene som kan observeres på allmennfaglig studieretning. En nærliggende tolkning av disse forskjellene er at fullføringsgrad varierer med

opptakskravene og andelen som begynner på studieretningen i de forskjellige fylker. Det viser seg imidlertid ikke å være slike systematiske sammenhenger. Bare i Oslo ser det ut til å være en sammenheng. Forklaringen på en forholdsvis lav gjennomføringsgrad i Oslo kan også være at ungdommen i Oslo har mange valgmuligheter (Vibe 1994).

4.4. Over halvparten oppnår studiekompetanse

Totalt oppnådde vel 43 prosent av grunnskolekullet fra 1989 studiekompetanse etter tre år. Ett år senere var andelen steget til 53 prosent. En av tre av dem som oppnådde studiekompetanse i 1992 begynte å studere ved et universitet eller en høyskole samme år. Høsten 1993 var litt over halvparten av dem som hadde oppnådd studiekompetanse å finne i høyere utdanning. Av dem som begynte på allmennfaglig studieretning i 1989 hadde 79 prosent oppnådd studiekompetanse etter tre år og 87 prosent etter fire år. Nesten 60 prosent av disse elevene var å finne i høyere utdanning første eller andre året etter at de hadde oppnådd studiekompetanse, og 27 prosent av hele grunnskolekullet fra 1989 studerte ved et universitet eller en høyskole høsten 1992 og/eller høsten 1993. De høyeste andelen i høyere utdanning var å finne blant dem som oppnådde studiekompetanse på noen av de svært små studieretningene. Det skyldes nok at svært mange av disse elevene kombinerte fag i videregående skole helt bevisst med sikte på å få studiekompetanse for å begynne på et spesielt universitets- eller høyskolestudium. Over 12 prosent av dem som hadde oppnådd studiekompetanse i 1992 fortsatte på et grunnkurs eller et videregående kurs i videregående skole, en tredel på allmennfag eller handel og kontor og de øvrige på andre studieretninger.

Figur 4.3. Andelen av grunnskolekullet 1989 som oppnådde studiekompetanse våren 1992. Bostedsfylke. Prosent

Kilde: Vibe 1994

Jentene oppnådde studiekompetanse i mye større grad enn guttene. Nesten 51 prosent av jentene oppnådde studiekompetanse etter tre år, mens det samme bare var tilfelle for 37 prosent av guttene. Etter fire år var denne andelen økt til 61 prosent for jentene og 46 prosent for guttene. Noe over halvparten av både guttene og jentene som oppnådde studiekompetanse var registrert i høyere utdanning i 1992 og/eller i 1993.

Etter fire år hadde 84 prosent av elevene med foreldre med høyest utdanningsnivå

oppnådd studiekompetanse mens tilsvarende tall for elever med foreldre med grunnskoleutdanning var under 27 prosent. Blant dem som oppnådde studiekompetanse var det en langt høyere andel av dem som hadde foreldre med høyeste utdanning som var studenter i 1992/1993 enn blant dem som hadde foreldre med bare grunnskoleutdanning. Dette illustrerer godt at det er sterk sosial seleksjon (når foreldrenes utdanningsnivå brukes som indikator på sosial bakgrunn) på de forskjellige nivåer i utdanningssystemet. Både når det gjelder valg av studieretning, gjennomstrømning, oppnåelse av studiekompetanse og overgang til høyere utdanning foregår denne seleksjonen.

Flest får studiekompetanse i Vest-Agder, færrest i Finnmark

Det var høyest andel av elevene som oppnådde studiekompetanse i Vest-Agder, Sogn og Fjordane, Akershus og Sør-Trøndelag etter tre år, mens de fire nordligste fylkene og Oppland og Telemark hadde lavest andeler. Finnmark og Troms skilte seg ut med både lav andel som begynte på allmennfag og lav gjennomføringsgrad. I Oslo gikk over 45 prosent av dem som oppnådde studiekompetanse over i høyere utdanning i 1992. Denne andelen var om lag like høy i Nord-Trøndelag, et fylke hvor det riktignok var få som oppnådde studiekompetanse. I de andre fylkene lå tilsvarende prosentandel på mellom 27 og 40.

4.5. Hvilke faktorer forklarer ungdommens utdanningsvalg?

Ungdommens utdanningsvalg foregår hovedsakelig innenfor tre forskjellige rammer. Både veksten og reformene i utdanningssystemet som startet på begynnelsen av 1970-tallet, fordelingen av elevplassene mellom de forskjellige nivåene

i videregående skole og endringene i arbeidsmarkedet for ungdom har betydning.

I 1974 ble lov om videregående opplæring vedtatt i Stortinget. Gymnaset, handelsskolen og yrkesskolen ble slått sammen i en integrert videregående skole. Både distriktpolitiske argumenter og ønske om statusutjevning mellom ulike skoleslag var viktige argumenter for endringen av den videregående utdanningen. Det ble mulig for ungdommen som avsluttet grunnskolen å velge mellom over 110 grunnkurs på landsbasis, og det var så å si ubegrensede muligheter til å velge om igjen, dvs. systemet gav store valgmuligheter, men også mange muligheter til å "gå seg vill".

Kapasitetsbegrensningene i videregående skole

Til dels store kapasitetsbegrensninger på en rekke videregående kurs skapte vanskeligheter for elever i yrkesfaglige studieretninger på deres veg gjennom utdanningssystemet. Selv om det ble opprettet mange nye elevplasser i disse studieretningene i 1980-årene, strakk det ikke til i forhold til etterspørselen etter en del yrkesutdanninger. På begynnelsen av 1990-årene var det faktisk bare allmennfaglig studieretning som kunne tilby et sammenhengende 3-årig løp til alle som begynte på grunnkurs. Håndverks- og industrifagene hadde en kapasitet på henholdsvis 70 prosent i VK I og 30 prosent i VK II. På husflid og estetikk hadde de videregående kursene en dekningsgrad på litt under 30 prosent, mens det på helse- og sosialfag i realiteten bare var muligheter til å gjennomføre et 2-årig løp. Kapasiteten på handels- og kontor-fagene lå et sted imellom de andre yrkesfaglige studieretningene og allmennfaglig studieretning (Vassenden 1993). En forklaring på at det var så store forskjeller i utbyggingen av videregående kurs på

forskjellige studieretninger, kan være av rent kostnadsmessig art. En elev på husflid og estetikk kostet f.eks. dobbelt så mye som en elev på allmennfag og handel og kontor. Derfor var det også billigere å bygge ut kapasiteten på handel og kontor enn på andre yrkesfaglige studieretninger på 1980-tallet (Jørgensen 1993).

Vanskeligere arbeidsmarked

Fra slutten av 1980-tallet ble arbeidsmarkedet for ungdom betraktelig forverret. Ungdomsundersøkelsen fra 1990 viste at i 1975 hadde 31 prosent av ungdommen i alderen 17-19 år arbeid som hovedbeskjeftigelse, men andelen ble redusert til 8 prosent i 1990. Bare fra 1987 til 1990 ble tallet på sysselsatte tenåringer redusert fra 46 til 34 prosent (Grøgaard 1994). Samme periode ble det derimot flere deltidsjobber som passet for ungdom i utdanning. Lønnet arbeid på fulltid ble et reelt alternativ for stadig færre, noe som sammen med store ungdomskull førte til en vekst i etterspørselen etter videregående utdanning.

To hovedperspektiver på vandringer

Vanligvis trekkes to hovedperspektiver fram for å forklare vandringerne i videregående opplæring, atferdstenkingen og fenomenologien. Det førstnevnte perspektivet ser på vandring og venting i systemet som flukt. Elevene forsøker å unngå problemer ved rett og slett å flykte fra dem. Dette kan tolkes som en såkalt strategisk unnvikelse (Grøgaard 1994). For prestasjonssvake elever på yrkesfaglige studieretninger med liten kapasitet, virker det faktisk mest rasjonelt å gå omveier i utdanningssystemet. Fenomenologien forklarer derimot elevenes atferd i videregående skole som uttrykk for at utdanningsvalgene riktignok er frie, men ikke nødvendigvis så gjennomtenkte. I

hovedsak kan vi si at denne forklaringen passer best for elever på allmennfaglig studieretning og muligens for elever med sterke prestasjoner på yrkesfaglige studieretninger (Grøgaard 1994). En intervjuundersøkelse blant 420 elever på begynnelsen av 1990-tallet viste at det store flertall i videregående skole som foretok omvalg ikke forklarte sine valg med adgangsbegrensninger i systemet, men med valgfriheten i videregående utdanning (Markussen 1991 i Grøgaard 1994).

Uavhengig av kapasiteten i videregående skole kan valg av videregående utdanning vanskelig forklares ut i fra ren egen nytte. Utdanningsvalg blir ikke bare tatt ut fra en investeringsbeslutning hvor både innsats i utdanningssystemet og det utbytte den enkelte får ut av utdanningen måles i økonomisk gevinst av å ta en utdanning og i vennskap (Boudon 1974 i Grøgaard 1994). Verdiaspektet betyr mye ved valg av utdanning. Ungdom velger utdanning etter hvilke ferdigheter de mener å ha, og dette har sammenheng med foreldrenes sosiale status (Grøgaard 1994). Alle undersøkelser viser bl.a. at det er de skoleflinke i grunnskolen som velger teoretiske studieretninger i videregående skoler. Det er rimelig å tro at valg av videregående utdanning må sees som en kombinasjon av nytte- og verdibetraktninger.

4.6. Overganger og gjennomstrømning etter Reform 94

Det er foreløpig litt tidlig å si hvordan Reform 94 vil virke på overganger og gjennomstrømninger i videregående skole, men den individbaserte statistikken gir store muligheter til å følge ulike elevkull fra fullført grunnskole og videre gjennom videregående skole og eventuelt universiteter og høyskoler. Vi vil kunne undersøke hvordan gjennomstrømningen

i videregående skole utvikler seg de nærmeste årene og sammenligne denne med gjennomstrømningen før innføringen av Reform 94. Det er interessant å se hvor mange som gjennomfører et 3-årig løp på normert tid og oppnår studiekompetanse eller får fagbrev. Kjennemerker som kjønn, bosted og sosial bakgrunn vil stå sentralt også i en slik analyse. Nærmere analyser av bevegelsesmønsteret i videregående opplæring vil vise både oppadgående og nedadgående vandringer samt vandringer på tvers i systemet. Dette vil også gi viktig informasjon om endringene i den videregående skolen gir individuelle og samfunnsmessige effektivitetsgevinster.

5. Innvandrere og utdanning

En viktig forutsetning for at den enkelte samfunnsborger skal kunne delta aktivt i yrkeslivet og i samfunnet for øvrig, er tillegning av kunnskap bl.a. gjennom utdanningssystemet. Dette gjelder kanskje i enda større grad for dem med utenlandsk opprinnelse enn for dem som er født i Norge. Innvandrerne kan ha tatt formell utdanning i og utenfor Norge. Noen vil ha all sin utdanning fra hjemlandet, andre vil ha utdanning både fra hjemlandet og andre land inklusiv Norge, mens resten har fått all sin formelle utdanning gjennom det norske utdanningssystemet. Det siste gjelder i første rekke mennesker som har bosatt seg i Norge i svært ung alder. Innvandrernes utdanningsnivå og bruk av det norske utdanningssystemet varierer både med oppvekstland, kjønn og alder, noe som gir forskjellige muligheter til aktiv deltakelse i det norske samfunnet.

Siden slutten av 1980-tallet har det vært en relativ sterk vekst i tallet på innvandrere. Ved årsskiftet 1994/1995 bodde det 225 000 utenlandsfødte i Norge. Disse utgjorde 5,4 prosent av befolkningen i landet. Veksten i denne perioden har vært størst for personer født i det tidligere Jugoslavia og Vietnam. Det er flest utenlandsfødte fra Sverige, Danmark, USA,

Storbritannia, Pakistan og Vietnam. Andelen av utenlandsfødte i Norge fra land i Vest-Europa, Nord-Amerika og Oseania har stadig sunket og var i 1994 46 prosent (K. Vassenden 1995).

Innvandrerne er overrepresentert i aldersgruppen 25-39 år, 7 prosent av landets befolkning i denne aldersgruppen er innvandrere. Derimot er antallet innvandrere langt under gjennomsnittet blant dem over 50 år. I aldersgruppen 20-39 år er det et mye større mannsoverskudd blant innvandrerne enn i resten av befolkningen. Hele 15 prosent av befolkningen i Oslo er født i utlandet (K. Vassenden 1995). Nesten halvparten av innvandrerne som er født enten i Asia, Afrika, eller i Sør- og Mellom-Amerika bor i Oslo. Innvandrerne bor hovedsakelig i de mest sentrale kommunene og i tettstedene.

Befolkningen inndeles etter følgende fødeland:

Norge
Norden for øvrig
Vest-Europa, Nord-Amerika og Oseania
Øst-Europa
Mellom- og Sør-Amerika, Afrika, Asia og Tyrkia

I denne framstillingen velges av ulike grunner hovedsakelig fødeland som kriterium for å skille innvandrerne fra den øvrige befolkningen. Det må likevel understrekes at noen av dem som er født i utlandet har en svak tilknytning til sitt fødeland enten fordi de har norske foreldre eller fordi de kom til Norge i svært ung alder. Begrepet "innvandringskategori" brukes i dag i statistikken for å skille personer med ulik innvandringsbakgrunn. Det skilles spesielt mellom førstegenerasjonsinnvandrere og andre-generasjonsinnvandrere. Førstnevnte kategori er personer som er født i utlandet og som ikke har norskfødte foreldre, mens andre-generasjonsinnvandrere er norskfødte med to utenlandsfødte foreldre.

I den videre framstilling vil Norden bli benyttet som betegnelse på landgruppen Norden for øvrig, vestlige land på landgruppen Vest-Europa, Nord-Amerika og Oseania og den tredje verden på landgruppen Mellom- og Sør-Amerika, Afrika, Asia og Tyrkia.

5.1. Høyest utdanningsnivå blant innvandrere fra vestlige land

Utdanningsnivået blant innvandrerne varierer mye, men da opplysninger om høyeste fullførte utdanning mangler for forholdsvis mange, er det vanskelig å foreta omfattende sammenligninger av utdanningsnivået mellom innvandrere fra ulike landgrupper. Både aldersfordeling, kjønn, innvandringskategori og innvandringstidspunkt er faktorer som har betydning for utdanningsnivået. Det er

som tidligere nevnt viktig å understreke at aldersprofilen i den norskfødte og i den utenlandsfødte delen av befolkningen er forskjellig. Innvandrerne er overrepresentert i aldersgruppene med høyest utdanningsnivå og underrepresentert i aldersgruppene med lavest nivå.

Det er tre alternative måter å behandle gruppen med uoppgitt utdanning på når vi studerer utdanningsnivået i ulike deler av befolkningen:

De holdes utenfor.

De tas med som en egen kategori.

De grupperes på grunnskolenivå.

Uansett hvordan vi velger å gruppere dem med uoppgitt utdanning, er tendensen den samme. Det høyeste utdanningsnivået har den delen av befolkningen som kommer fra vestlige land, mens utdanningsnivået er forholdsvis lavt blant øst-europeerne, men aller lavest blant mennesker som har innvandret fra den tredje verden. Innvandrere fra Norden har et utdanningsnivå som er noe lavere enn gjennomsnittet for innvandrere fra øvrige vestlige land, mens de norskfødte har et nivå som er enda lavere.

Andelen med uoppgitt utdanning varierer mye med fødeland. Mens det bare var 1 prosent av de norskfødte vi manglet utdanningsopplysninger for i 1994, var tilsvarende andel for den delen av befolkningen som er født i Øst-Europa hele 60 prosent, noe som hovedsakelig skyldes flyktningestrømmen fra det tidligere Jugoslavia. For de som kommer fra Norden og de øvrige vestlige land manglet det utdanningsopplysninger for 26-27 prosent og for de fra den tredje verden 38 prosent. Det er ikke mulig å si om det er systematiske forskjeller i utdanningsnivå mellom den delen av befolkningen vi har opplysninger om utdanningsnivå for

Mange av innvandrerne har tatt hele eller deler av sin utdanning i Norge. De som har hele sin utdanning fra utlandet, har fått registrert utdanningsnivå utelukkende på grunnlag av opplysninger som er gitt i skjemabaserte undersøkelser. Foruten spørsmål om utdanning i folke- og boligtellingsene 1970 og 1980 gjennomførte Statistisk sentralbyrå i 1991 en skjemabasert undersøkelse som omfattet alle som hadde innvandret til Norge etter 1980. I denne undersøkelsen ble utdanningsnivå og type utdanning registrert. Bl.a. fordi utdanningssystemene i mange land avviker mye fra det norske, er det vanskelig for mange å nivåplassere sin utdanning i forhold til det norske utdanningssystemet. Det er grunn til å tro at klassifisering av utdanning for personer fra de vestlige landene er mer korrekte enn for personer fra andre land fordi utdanning fra vestlige land lettere lar seg sammenligne med norsk utdanning. Personer som har innvandret til Norge etter 1991, og som har sin høyeste fullførte utdanning fra utlandet, har vi ikke registrert utdanningsnivå for.

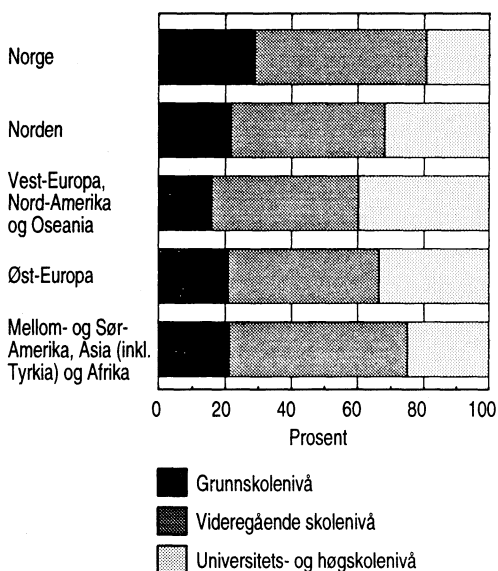
og den delen vi mangler opplysninger om. Det kan muligens være store forskjeller fra landgruppe til landgruppe.

Av dem vi har utdanningsopplysninger for er det innvandrere fra vestlige land som har høyest prosentandel med universitets- eller høgskoleutdanning og lavest med bare grunnskoleutdanning. I denne gruppen hadde 39 prosent en utdanning på universitets- og høgskolenivå i 1994. Blant dem med registrert utdanning har innvandrere fra Øst-Europa og Norden et noe lavere utdanningsnivå, mens det er færrest med universitets- eller høgskole-

utdanning blant innvandrere fra den tredje verden. I alle landgruppene er det flest som har en videregående utdanning som sin høyeste utdanning. Men i aldersgruppen 30-49 år har over halvparten av dem fra vestlige land høyere utdanning. Forskjellene i utdanningsnivå mellom menn og kvinner varierer noe fra landgruppe til landgruppe, men er ikke markante for noen av gruppene. Om lag 19 prosent av de norskfødte hadde utdanning på universitets- og høgskolenivå i 1994. I aldersgruppen 30-49 år var prosentandelen 27. Knappe en av tre av de norskfødte hadde grunnskoleutdanning som sitt høyeste utdanningsnivå.

Ved å ta med uoppgitt utdanning som en egen kategori ved fordeling på utdanningsnivå kan vi fastslå minimumsandel i hver landgruppe som har henholdsvis grunnskoleutdanning, videregående

Figur 5.1. Personer 16 år og over med oppgitt utdanning, etter høyeste fullførte utdanning og fødeland. Prosent. 1994

Kilde: Utdanningsstatistikk, Statistisk sentralbyrå

Tabell 5.1. Personer 16 år og over, etter høyeste fullførte utdanning, kjønn og fødeland. Prosent. 1994

Kjønn og fødeland	I alt	Grunn-skolenivå	Videre-gående skolenivå	Universi-tets- og høgscole-nivå	Uoppgitt eller ingen fullført utdanning
Begge kjønn	100,0	27,8	50,4	18,9	2,8
Norge	100,0	28,7	51,5	18,9	1,0
Norden	100,0	16,2	34,2	23,3	26,3
Vest-Europa, Nord-Amerika og Oseania	100,0	11,8	32,2	28,7	27,4
Øst-Europa	100,0	8,5	18,3	13,3	60,0
Mellom- og Sør-Amerika, Asia og Afrika	100,0	13,4	33,5	15,4	37,7
Menn	100,0	24,8	52,3	20,0	2,9
Norge	100,0	25,6	53,4	20,0	1,0
Norden	100,0	16,3	34,4	20,3	28,9
Vest-Europa, Nord-Amerika og Oseania	100,0	10,0	31,2	27,6	31,2
Øst-Europa	100,0	8,6	19,2	12,8	59,4
Mellom- og Sør-Amerika, Asia og Afrika	100,0	12,1	37,5	16,5	33,9
Kvinner	100,0	30,7	48,5	18,0	2,8
Norge	100,0	31,7	49,6	17,8	0,9
Norden	100,0	16,1	34,0	25,7	24,2
Vest-Europa, Nord-Amerika og Oseania	100,0	13,5	33,2	29,7	23,6
Øst-Europa	100,0	8,4	17,4	13,7	60,6
Mellom- og Sør-Amerika, Asia og Afrika	100,0	14,9	28,8	13,9	42,3

Kilde: Utdanningsstatistikk, Statistisk sentralbyrå

utdanning eller høyere utdanning som høyeste fullførte utdanning. Andelen med utdanning på universitets- og høyskolenivå blant innvandrere fra vestlige land var da 29 prosent i 1994 og blant innvandrere fra Norden 23 prosent, mens bare 13-15 prosent av dem med opphav i Øst-Europa eller i den tredje verden hadde en utdanning på dette nivået. Blant de norskfødte var tilsvarende prosentandel i underkant av 19. Det er derfor helt klart at andelen med høyere utdanning er lavere blant den norskfødte delen av befolkningen enn blant innvandrerne fra andre vestlige land. Forskjellene er størst blant kvinnene.

5.2. Flest utenlandsfødte elever og studenter fra den tredje verden

25 prosent fremmedspråklige elever i grunnskolen i Oslo

De siste årene har det vært et økende antall fremmedspråklige elever i den norske grunnskolen. I 1994 var 24 400 av elevene fremmedspråklige, dvs. 5 prosent av elevmassen. I Oslo, som skiller seg ut med en svært høy andel utenlandsfødte i befolkningen, var en av fire elever fremmedspråklige. Opplysningene om antallet fremmedspråklige elever bygger på opplysninger fra den enkelte skole og omfatter også skandinaver og andre vesteuropeere. Det utøves nok noe skjønn i hver enkelt skole når det skal fastsettes hvilke elever som regnes som fremmedspråklige.

1 av 20 elever og studenter er innvandrere

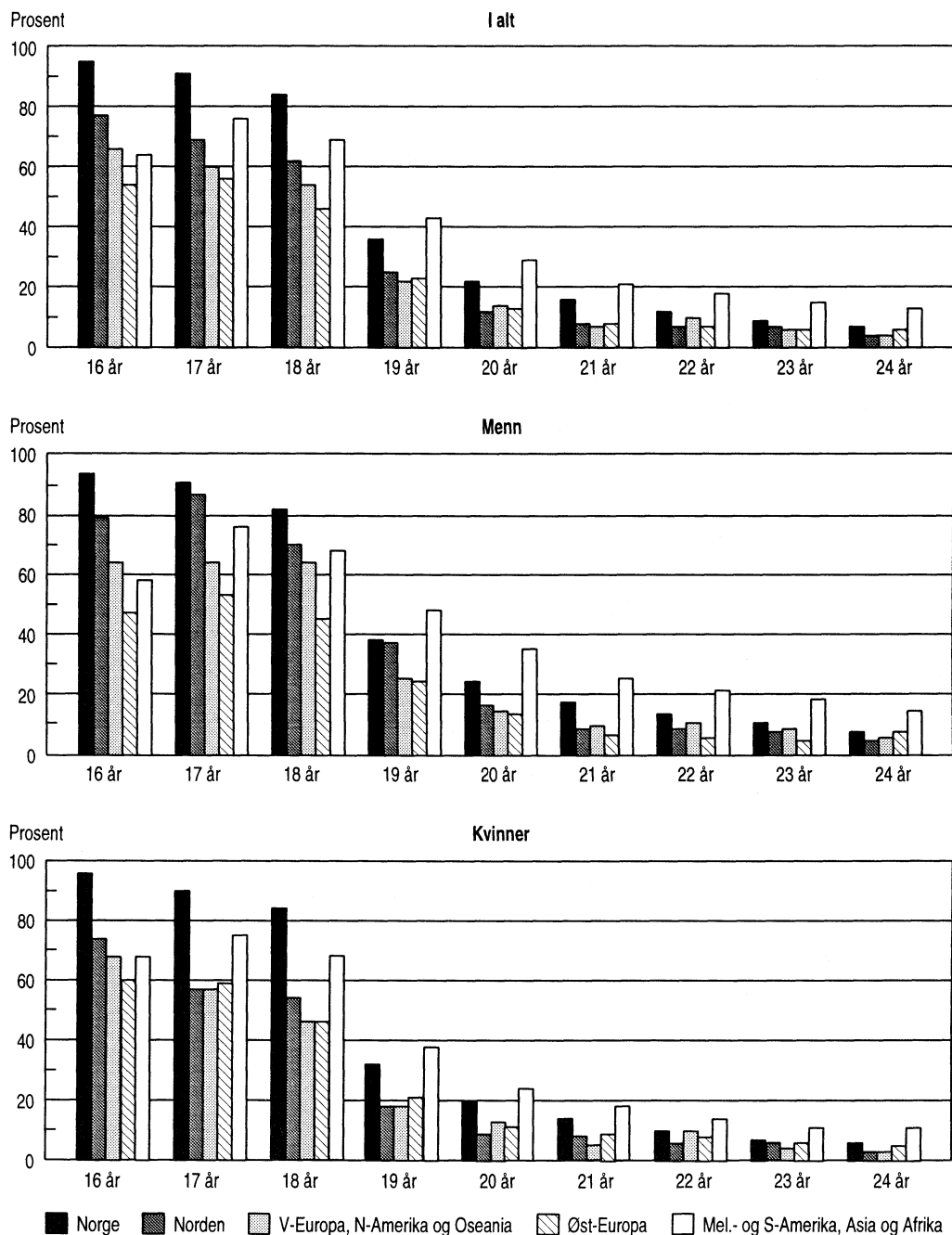
Innvandrerne utgjorde om lag 6 prosent av elevene i videregående utdanning i 1994. I underkant av 71 prosent av disse elevene kom fra den tredje verden. Denne andelen har steget fra vel 20 prosent i 1980. Nærmere 10 prosent av inn-

vandrerne i videregående utdanning i 1994 var født i et av de andre nordiske landene, og omtrent like mange kom fra vestlige land og fra Øst-Europa.

Det var nesten 10 000 registrerte utenlandsfødte studenter ved landets universiteter og høyskoler i 1994. Disse utgjorde nærmere 6 prosent av den samlede studentmassen. Samme år manglet opplysninger om fødeland for 1 500 av studentene i studentstatistikken. Navnene på disse indikerer at 700-800 kan være av utenlandsk opprinnelse, men dette tallet er svært usikkert. Nesten 52 prosent av de utenlandsfødte studentene kom fra den tredje verden, dvs. en mye lavere andel enn tilsvarende tall for videregående utdanning. Om lag 19 prosent var født i Norden og noe under 23 prosent i et av de andre vestlige landene. Dette er dobbelt så høye prosentandeler sammenlignet med videregående utdanning. Studenter fra Øst-Europa utgjorde 7 prosent av de utenlandsfødte universitets- og høyskolestudentene, den samme andel som for elever i videregående utdanning.

I 1994 utgjorde jentene et lite flertall av elevene i videregående utdanning blant innvandrerne fra Norden og guttene blant innvandrerne fra andre vestlige land. 55 prosent av dem som var født i Øst-Europa og som tok videregående utdanning, var jenter. Kjønnfordelingen er annerledes for elevene fra den tredje verden. Nesten 54 prosent av elevene i videregående utdanning fra disse landene var gutter. Det er imidlertid viktig å understreke at det er et stort mannsoverskudd blant innvandrerne i de mest aktuelle aldersgrupper blant dem som er født i den tredje verden.

Mønsteret er forholdsvis likt for de som er i høyere utdanning. Det var en klar overvekt av kvinner blant studentene fra

Figur 5.2. Elever i videregående utdanning i prosent av registrerte årskull, etter kjønn og fødeland. 1994

Kilde: Utdanningsstatistikk, Statistisk sentralbyrå

alle landgrupper bortsett fra den tredje verden. Over 63 prosent av studentene fra denne landgruppen var menn i 1994, en høyere andel enn mannsoverskuddet i de aktuelle aldersgrupper skulle tilsi.

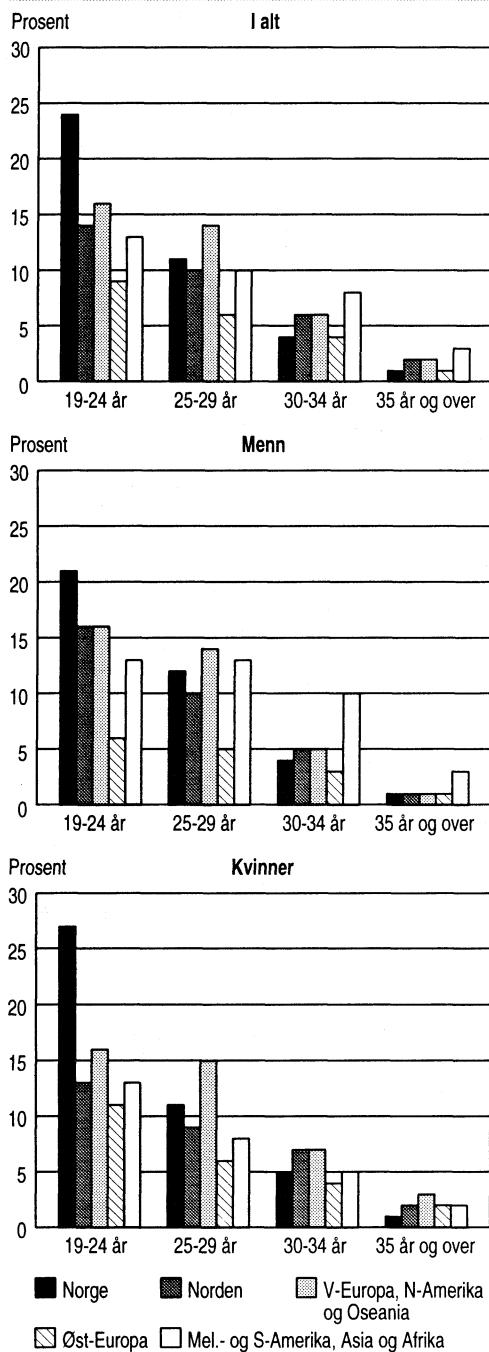
5.3. Andeler i videregående og høyere utdanning varierer med fødeland

Norskfødte har høyest andel både i videregående utdanning.....

Det er minst forskjeller i andeler i videregående utdanning mellom de som er født i Norge, i de andre nordiske landene, eller i de vestlige landene for øvrig. De norskfødte har høyest andel i videregående utdanning blant personer i alderen 16-18 år. Om lag 80 prosent av de 16-årige guttene og 74 prosent av jentene fra de andre nordiske landene var registrert i videregående utdanning i Norge i 1994. Tilsvarende tall for de vestlige landene var 65 prosent for guttene og 68 prosent for jentene. Blant 17- og 18-åringene fra Norden er det en langt høyere andel gutter enn jenter i videregående utdanning. Mønsteret er det samme for dem fra de andre vestlige landene, men forskjellene er mindre.

Under halvparten av de 16- og 17-årige guttene og jentene som er født i Øst-Europa, var å finne i videregående utdanning i 1993, og det var også få fra disse landene i aldersgruppen 19-24 år som tok en utdanning på videregående nivå. Dette endret seg noe i 1994 da 55 prosent av 16-17-åringene fra disse landene tok en videregående utdanning. Hovedårsaken er at svært mange av østeuropeerne er bosniere som kom til landet i 1992 og 1993, og det tar en viss tid før flyktningene blir integrert i det norske utdanningssystemet. Det er relativt mange fra den tredje verden i videregående utdanning blant de eldre elevene. En stor del

Figur 5.3. Studenter ved universiteter og høyskoler i prosent av registrerte årskull, etter kjønn og fødeland, 1994

Kilde: Utdanningsstatistikk, Statistisk sentralbyrå

av disse går på AMO-kurs, men eldre elever fra denne landgruppen er også overrepresentert i ordinær videregående utdanning (Vassenden 1994).

Årsaken til at andelen i videregående utdanning er mye høyere blant de norskfødte enn blant dem fra andre vestlige land skyldes antakelig at en del fra disse landene tar videregående utdanning utenfor landets grenser. Men det er usikkert hvorfor det er langt flere av guttene enn av jentene fra de andre nordiske landene i alderen 17-18 år som er i videregående utdanning.

..... og i høyere utdanning

Om lag 24 prosent av de norskfødte i alderen 19-24 år studerte i 1994 ved et norsk universitet eller en høyskole. Prosentandelen var 27 for kvinner og 21 for menn. Andelen var 16 prosent for menn fra de andre nordiske landene, mens den for kvinner ikke var høyere enn 13 prosent. Det var også en lavere andel av 19-24-åringene fra vestlige land som var registrert i høyere utdanning sammenlignet med de norskfødte. Forskjellene var noe større for kvinner enn for menn. En forklaring på dette kan være at det er mer vanlig å ta høyere utdanning i utlandet for personer som er født i andre vestlige land enn for norskfødte. Det finnes i dag imidlertid ikke statistikk som kan belyse dette. En forholdsvis stor andel av studentene fra disse landene er over 24 år.

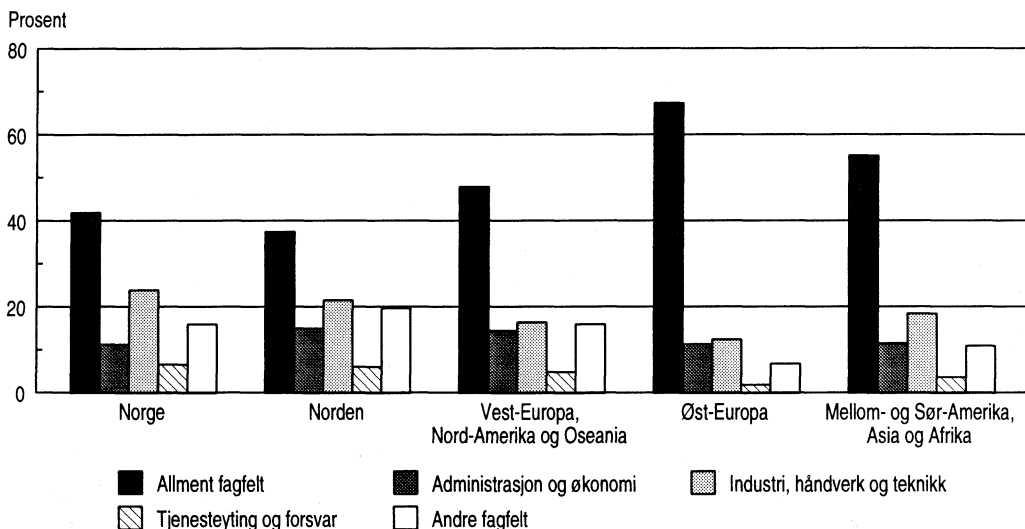
Bare 6 prosent av mennene og 11 prosent av kvinnene fra Øst-Europa i aldersgruppen 19-24 år var registrert som studenter ved et norsk universitet eller en høyskole i 1994. På samme måte som på videregående nivå, skyldes nok lave andeler flyktningestrømmen fra Bosnia i 1992 og 1993. Blant dem som er født i den tredje verden utgjorde studentene 13 prosent av personene i samme aldersgruppe. Det er

imidlertid et forholdsvis stort antall mannlige studenter i de litt eldre alderskategorier som kommer fra denne landgruppen.

5.4. Allmenne fag mest populære blant utenlandsfødte

De store fagfeltene innen videregående utdanning er allment fagfelt, administrasjon og økonomi, industri, håndverk og teknikk og tjenesteyting og forsvar. Om lag 84 prosent av alle elevene i videregående utdanning tar utdanning (inkludert lærlinger) innen ett av disse fagfeltene. Fødeland ser ut til å ha en viss betydning for hva slags videregående utdanning som velges. I underkant av 42 prosent av de norskfødte var registrert på allmenne fag i 1994. Av dem som var født i Norge var andelen som tok en videregående utdanning innen industri, håndverk og teknikk 24 prosent og innen administrasjons- og økonomifag 11 prosent. For de to førstnevnte fagfeltene lå prosentandelene noe lavere for dem som var født i et av de andre nordiske landene, mens det motsatte var tilfelle for administrasjons- og økonomifag. 35 prosent av de norskfødte guttene var registrert på allment fagfelt i 1994. Omtrent like mange av guttene fra de andre nordiske land tok en allmennfaglig videregående utdanning. Bortimot halvparten av de norskfødte jentene tok en tilsvarende utdanning, mens andelen for jentene fra resten av Norden var 40 prosent.

Elever som kommer fra andre land skiller seg i første rekke ut med svært høye andeler på allmenne fag. To av tre av elevene med fødeland i Øst-Europa var registrert på allmenne fag i 1994, og det samme var over halvparten av de vel 10 000 elevene med fødeland i den tredje verden. Det er forholdsvis klare forskjeller i andeler på allmenne fag mellom jenter og gutter. Hele 71 prosent av

Figur 5.4. Elever i videregående utdanning, etter fagfelt og fødeland. Prosent. 1994

Kilde: Utdanningsstatistikk, Statistisk sentralbyrå

Tabell 5.2. Elever 20 år og eldre på arbeidsmarkedskurs, etter fagfelt og fødeland. 1994

Fødeland	I alt	Allment fagfelt	Humani- og estetikk	Undervisning	Administrasjon og økonomi	Industri, håndverk og teknikk	Samferdsel	Helsevern	Jordbruk, skogbruk og fiske	Tjenesteyting og forsvar	Uopp-gitt
I alt	23606	9971	187	-	7079	4221	745	415	129	859	-
Norge	19185	7220	161	-	6171	3698	648	386	121	780	-
Norden	298	95	8	-	106	53	11	10	1	14	-
Vest-Europa, Nord-Amerika og Oseania	328	129	5	-	106	53	19	3	2	11	-
Andre land	3795	2527	13	-	696	417	67	16	5	54	-

Kilde: Utdanningsstatistikk, Statistisk sentralbyrå

jentene fra Øst-Europa og 62 prosent av jentene fra den tredje verden holdt på med en allmennfaglig videregående utdanning i 1994, mens tilsvarende prosent for guttene var 63 og 49. Om lag 43 prosent av guttene og 53 prosent av jentene

fra de vestlige land tok samme type videregående utdanning.

Det er relativt sett flere utenlandsfødte enn norskfødte som går på AMO-kurs, men svært få er fra vestlige land. Nesten

alle som tar AMO-kurs er over 19 år. Nær 67 prosent av de i denne aldersgruppen som kommer fra ikke-vestlige land gikk på et allmennfaglig AMO-kurs i 1994, mens bare 38 prosent av de norskfødte gjorde det samme. En større andel av de norskfødte gikk på AMO-kurs innen yrkesfag. Da hver tiende elev i videregående utdanning er registrert på et eller annet AMO-kurs, har fordelingen på fagfelt på disse kursene også betydning for fordelingen på fagfelt totalt.

Det er noen færre av dem med fødeland i ikke-vestlige land som tok en videregående utdanning innen industri, håndverk og teknikk, mens interessen for utdanningen innen administrasjon og økonomi synes å være den samme uansett fødeland.

I store trekk viser både jenter og gutter født i Norge og i utlandet relativt tradisjonelle utdanningsvalg. Flere jenter enn gutter velger allmenne fag og noen flere administrasjons- og økonomifag. Innen det sistnevnte fagfeltet domineres sosialfagene av jenter enten de er født i Norge eller i utlandet. Industri- og håndverksfagene er i hovedsak guttenes domene, uansett fødeland. Lærlingtall viser imidlertid at det er flest jenter blant lærlingene fra ikke-vestlige land (Vassenden 1994).

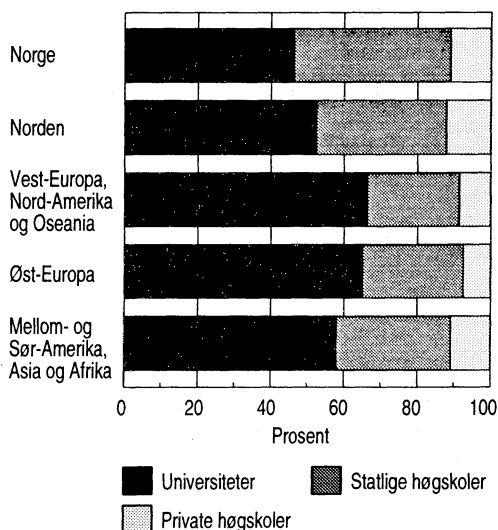
5.5. Innvandrerne foretrekker universitet framfor høyskole

Også valg av universitets- og høyskolestudium varierer noe med landbakgrunn. I 1994 studerte i overkant av 52 prosent av studentene fra de andre nordiske landene ved et universitet eller en vitenskapelig høyskole, mot 46 prosent av de norskfødte. Det var forholdsvis flere av de norskfødte som studerte ved de statlige høyskolene. Bildet er noenlunde det

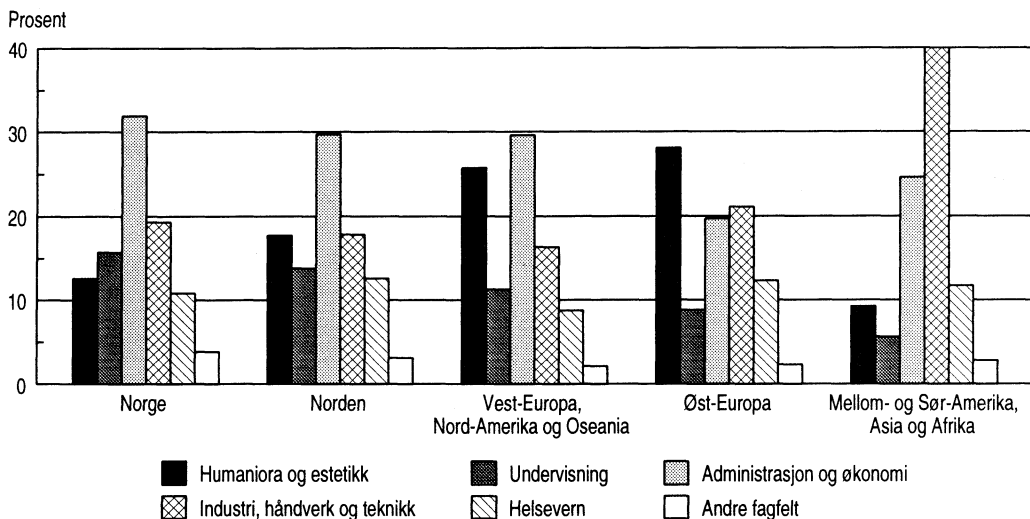
samme for menn og kvinner. Blant studentene som er født i de vestlige landene eller i Øst-Europa studerte to av tre ved et universitet eller en vitenskapelig høyskole. Det er også verdt å merke seg at 58 prosent av studentene fra den tredje verden studerte ved et universitet eller en vitenskapelig høyskole, dvs. en langt høyere andel enn av de norskfødte studentene.

Det er forholdsvis små forskjeller i fordelingen på fagfelt mellom studenter som er født i Norge eller i et av de andre nordiske landene. Relativt mange som er født i de vestlige landene eller i Øst-Europa velger en utdanning innen humaniora og estetikk sammenlignet med de som er født i Norge, mens andelen på de andre fagfeltene gjennomgående er noe lavere. De fleste studentene på fagfeltet humaniora og estetikk studerer språk. Hele 32 prosent av de kvinnelige

Figur 5.5. Studenter ved universiteter og høyskoler, etter skoleslag og fødeland. Prosent. 1994

Kilde: Utdanningsstatistikk, Statistisk sentralbyrå

Figur 5.6. Studenter ved universiteter og høyskoler, etter fagfelt og fødeland. Prosent. 1994

Kilde: Utdanningsstatistikk, Statistisk sentralbyrå

studentene fra Øst-Europa holdt på med en utdanning innen humaniora og estetikk i 1994, mens tilsvarende prosentandel for kvinner født i Norge var litt under 15.

De 5 000 studentene som er født i den tredje verden skiller seg ut fra de øvrige studentene da 40 prosent av denne delen av studentmassen var registrert på et studium innen industri, håndverk, naturvitenskap og teknikk i 1994. Dette er en dobbelt så høy prosentandel som for de norskfødte studentene. Over 20 prosent av de mannlige studentene født i den tredje verden studerte ved en ingeniørhøgskole i 1993, mens svært få tok utdanning ved en pedagogisk høgskole.

I studieåret 1993/94 fullførte utenlandsfødte 2 100 utdanninger ved de norske universiteter og vitenskapelige høyskoler. Dette var i overkant av 6 prosent av alle

fullførte utdanninger totalt. Noe under 25 prosent av de utdanningene som utenlandsfødte fullførte var grunnfag. Denne andelen varierte forholdsvis lite med fødeland dette studieåret, selv om grunnfagene utgjorde en noe større andel av de utdanningene som norskfødte fullførte. Det var litt flere av de utenlandsfødte studentene enn av de norskfødte som fullførte en cand.mag.-grad ved universitetene dette studieåret. Dette gjaldt for studenter fra alle landgrupper. Både i studieåret 1992/93 og i studieåret 1993/94 fullførte relativt mange fra den tredje verden en cand.jur.-eksamen, en cand.oecon.-eksamen eller en siviløkonom-eksamen. Blant studentene fra vestlige land var det flere som tok en cand.med.-utdanning. Nesten ingen fra Øst-Europa fullførte en embetseksamen av høyere grad, noe som kan ha sammenheng med at disse studentene gjennomgående har kortere oppholdstid i Norge.

Tabell 5.3. Fullførte utdanninger (utvalg) i universitetssektoren, etter kjønn og fødeland. 1994

Kjønn og fødeland	Gr.-fag	M.-fag	Ex. phil.	Cand.-mag.	Cand.-phil.	Cand.-med.	Cand.-jur.	Cand.-polit.	Cand.-oecon.	Siv.-ing.	Siv.-øk.	Cand.-scient.	Cand.-psycol.
Begge kjønn	11175	4885	10506	2517	459	308	671	410	45	1229	282	674	96
Norge	10625	4562	9969	2337	408	284	649	371	34	1173	273	589	86
Norden	122	53	104	32	8	3	8	10	0	6	4	13	2
Vest-Europa, Nord-Amerika og Oseania	155	98	112	45	23	4	12	8	3	13	2	12	6
Øst-Europa	36	21	30	13	5	2	0	0	0	0	1	2	-
Mellom og Sør-Amerika, Asia og Afrika .	204	121	247	87	15	15	2	21	7	36	2	46	1
Uoppgitt fødeland	33	30	44	3	0	0	0	0	1	1	0	12	1
Menn	4227	1912	4244	1031	185	134	333	188	30	988	193	397	22
Norge	3987	1779	4019	940	165	121	321	164	20	937	185	337	18
Norden	40	22	35	15	3	1	3	4	0	5	4	10	1
Vest-Europa, Nord-Amerika og Oseania	62	29	42	16	6	1	8	4	3	12	1	6	2
Øst-Europa	9	4	9	3	0	1	0	0	0	0	1	0	-
Mellom og Sør-Amerika, Asia og Afrika	116	67	122	56	11	10	1	16	6	33	2	37	-
Uoppgitt fødeland	13	11	17	1	0	0	0	0	1	1	0	7	1
Kvinner	6948	2973	6262	1486	274	174	338	222	15	241	89	277	74
Norge	6638	2783	5950	1397	243	163	328	207	14	236	88	252	68
Norden	82	31	69	17	5	2	5	6	0	1	0	3	1
Vest-Europa, Nord-Amerika og Oseania	93	69	70	29	17	3	4	4	0	1	1	6	4
Øst-Europa	27	17	21	10	5	1	0	0	0	0	0	2	-
Mellom og Sør-Amerika, Asia og Afrika	88	54	125	31	4	5	1	5	1	3	0	9	1
Uoppgitt fødeland	20	19	27	2	0	0	0	0	0	0	0	5	-

Kilde: Utdanningsstatistikk, Statistisk sentralbyrå

5.6. Effektive andregenerasjons-innvandrere

For å få bedre innsyn i bruken av det norske utdanningssystemet blant elever med ulik landbakgrunn (landbakgrunn = eget, mors eller fars fødeland) kan vi følge et grunnskolekull gjennom utdanningssystemet. Vi har sett litt nærmere på grunnskolekullet 1989. Dette året full-

førte 61 100 elever grunnskolen. Nesten 93 prosent av elevene var født i Norge av to norskfødte foreldre. Om lag 37 prosent av disse hadde fullført allmennfaglig studieretning i videregående skole fire år etter avsluttet grunnskole, 21 prosent hadde gjort seg ferdig med 3-årig yrkesfaglig studieretning, mens 2 prosent hadde tatt fagbrev.

Tabell 5.4. Andelen av grunnskolekullet 1989 som hadde fullført en 3-årig videregående utdanning våren 1993, etter type utdanning, innvandringskategori og landbakgrunn. Prosent

Innvandringskategori og landbakgrunn	I alt	Fullført allmenn-fag	Fullført fagbrev	Fullført yrkes-faglig studie-retning
I alt	61 117	37	2	20
Uten innvandringsbakgrunn	56 693	37	2	21
Med innvandringsbakgrunn i alt	4 400	43	1	15
Førstegenerasjonsinnvandrere uten norsk bakgrunn	804	32	1	11
Norden	117	29	1	13
Vest-Europa, Nord-Amerika og Oseania	84	35	0	13
Andre land	603	33	1	10
Andregenerasjonsinnvandrere	169	43	1	22
Norden	46	46	2	20
Vest-Europa, Nord-Amerika og Oseania	47	45	0	26
Andre land	76	41	1	21
Utenlandsadopterte	397	46	2	15
Utenlandsfødte med en norsk forelder	343	44	1	14
Norden	129	44	2	11
Vest-Europa, Nord-Amerika og Oseania	168	44	1	16
Andre land	46	46	0	20
Norskfødte med en utenlandsfødt forelder	2 666	45	1	15
Norden	1 145	43	2	16
Vest-Europa, Nord-Amerika og Oseania	1 141	49	1	15
Andre land	380	41	1	13
Født i utlandet av norskfødte foreldre	21	43	10	5

Kilde: Utdanningsstatistikk, Statistisk sentralbyrå

Av elevene med innvandringsbakgrunn hadde hele 43 prosent fullført allmennfaglig studieretning mens 15 prosent hadde fullført yrkesfaglig studieretning. Av førstegenerasjonsinnvandrerne hadde bare 32 prosent fullført allmennfaglig studieretning og 11 prosent et annet 3-årig utdanningsløp. For de med botid mindre enn fire år var prosentandelene enda lavere. Tilsvarende tall for andregenerasjonsinnvandrerne (begge foreldre født i utlandet) var 43 og 22 prosent, altså mye

høyere enn for førstegenerasjonsinnvandrerne. Bare 169 elever tilhørte imidlertid andregenerasjonsinnvandrerne. Førstegenerasjonsinnvandrerne kommer dårlig ut uansett landbakgrunn. I de andre innvandringskategoriene var andelen som fullførte allmennfaglig studieretning høy, mens andelen som fullførte yrkesfag varierte en del.

Overgangstallene for grunnskolekullene 1993 og 1994 viser forskjeller mellom

Tabell 5.5. Grunnskolekullet 1994 etter hvor det var i utdanningssystemet høsten samme år. Innvandringskategori og landbakgrunn. Prosent

Innvandringskategori og landbakgrunn	I alt	Videre- gående utdanning	Grunn- skole	Ikke i utdanning
I alt	52 301	97	0	3
Uten innvandringsbakgrunn	46 990	97	0	3
Med innvandringsbakgrunn i alt	5 311	93	0	6
Førstegenerasjonsinnvandrerne uten norsk bakgrunn	1 231	89	2	10
Norden	103	84	0	17
Vest-Europa, Nord-Amerika og Oseania	53	91	0	9
Andre land	1 075	89	2	10
Andregenerasjonsinnvandrerne	498	92	0	8
Norden	57	91	0	9
Vest-Europa, Nord-Amerika og Oseania	38	92	0	8
Andre land	403	92	1	8
Utenlandsadopterte	373	97	1	2
Utenlandsfødte med en norsk forelder	371	93	0	7
Norden	131	95	0	5
Vest-Europa, Nord-Amerika og Oseania	169	91	0	9
Andre land	71	94	0	6
Norskfødte med en utenlandsfødt forelder	2 838	95	0	5
Norden	983	95	0	5
Vest-Europa, Nord-Amerika og Oseania	1 145	95	0	5
Andre land	710	94	0	6
Født i utlandet av norskfødte foreldre	-	-	-	-

Kilde: Utdanningsstatistikk, Statistisk sentralbyrå

elever med forskjellig landbakgrunn. Mens 97 prosent av elevene uten innvandringsbakgrunn gikk direkte over i videregående utdanning i 1994, var tilsvarende andel for elever med innvandringsbakgrunn 93 prosent. I alle elevgruppene var det svært få som fortsatte i grunnskolen. Den gruppen som viste minst tilbøyelighet til å gå rett over i videregående utdanning var førstegenerasjonsinnvandrerne. Det gjaldt spesielt for dem som hadde bodd mindre enn fire år i landet. Om lag 24 prosent av disse forlot det norske utdanningssystemet samme år som de fullførte grunnskolen.

Det mest interessante funnet her er nok forskjellen mellom andelen av første- og andregenerasjonsinnvandrere som hadde fullført en 3-årig videregående utdanning i løpet av en fireårsperiode etter avsluttet grunnskole. En større andel av andregenerasjonsinnvandrerne gikk altså raskere gjennom en 3-årig videregående utdanning i løpet av en fireårsperiode enn hva som var tilfelle for elever med to norskfødte foreldre, mens gjennomstrømningen for førstegenerasjonsinnvandrerne var dårligere. Dette gjaldt både for elever som kom fra de andre nordiske landene, vestlige land for øvrig og fra Øst-Europa og den tredje verden. Den gode gjennomstrømningen i utdanningssystemet blant andregenerasjonsinnvandrere og blant enkelte andre innvandringskategorier, kan indikere at disse er mer effektive i sin skolegang enn elever med to norskfødte foreldre. Men for å kunne trekke sikrere konklusjoner om gjennomstrømningen for elever med ulik landbakgrunn, kreves mer omfattende studier av flere elevkull hvor bl.a. også foreldrenes utdanningsnivå vies oppmerksomhet.

6. Undervisningstilbud og ressursbruk i grunnskolen

6.1. Hva er grunnskoleopplæring?

6.1.1. Funskjonsfordeling

Staten har det overordnede ansvaret for all grunnskoleopplæring i Norge. Stortinget vedtar de rammer opplæringen skal skje innenfor, mens Kirke-, utdannings- og forskningsdepartementet gir detaljerte regler og forskrifter som bestemmer innholdet i undervisningen og regulerer ressursbruken på enkelte områder. Departementet står sentralt når det gjelder forsøks- og utviklingsarbeid og ved etterutdanning av lærerne, departementet fører også tilsyn og kontroll med at opplæringen skjer i henhold til gjeldende bestemmelser. I tillegg har staten forhandlingsansvaret med lærerorganisasjonene. Staten har også driftsansvaret for en del vanlige grunnskoler og kompetansesentra (spesialskoler).

Primærkommunene har hovedansvaret for opplæringen på grunnskolens område. Viktigst er vanlig klasseundervisning, spesialundervisning og annen tilrettelagt opplæring for ungdom i skolepliktig alder. Kommunene driver også musikkskoler og har hovedansvaret for voksenopplæringen på grunnskolens område. Kommunene plikter å opprette en pedagogisk-psykologisk tjeneste, og i enkelte tilfeller

er det interkommunalt samarbeid om PP-tjenesten og andre spesielle tiltak. Fylkeskommunene har ansvaret for opplæring i fengsler og for grunnskoleopplæring for ungdom i alderen 16 til 20 år. Fylkene overtok ansvaret for all skoleskyss i 1986, og for undervisning i sosiale og medisinske institusjoner både på grunnskolens og den videregående skolens område i 1992. Det finnes en del private grunnskoler, og folkehøyskolene har til tider stått for en betydelig del av opplæringen av flyktninger og innvandrere. Private organisasjoner driver også en del voksenopplæring.

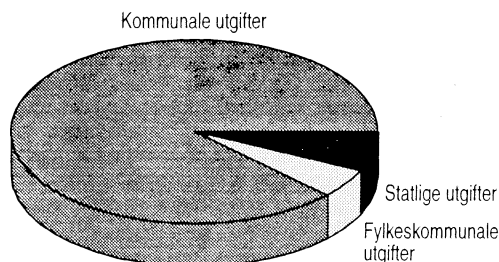
Tabell 6.1 gir en oversikt over offentlige utgifter til ulike tiltak på grunnskolens område i 1993. Primærkommunenes samlede utgifter utgjorde 19 300 millioner kroner, eksklusive betaling fra private, andre kommuner og fylkeskommuner. Vanlig grunnskoleopplæring krevde nesten 18 600 millioner kroner, og omfatter kommunenes utgifter til sentral skoleadministrasjon, ordinær grunnskoleopplæring og ulike former for særskilt tilrettelagt opplæring (spesialundervisning). Utgiftene til musikkskoler utgjorde 266 millioner kroner, voksenopplæring 439 millioner kroner og andre undervisningsformål 24 millioner kroner. Alle

Tabell 6.1. Offentlige utgifter til grunnskoleformål. Millioner kroner, 1993

Offentlige utgifter i alt	21 980
Kommunale utgifter i alt	19 318
Vanlig grunnskoleopplæring	18 589
Musikkskoler	266
Voksenopplæring	439
Andre undervisningsformål	24
Fylkeskommunale utgifter i alt	1 120
Skoleskyss	900
Sosiale og medisinske institusjoner ¹	150
Spesialundervisning 16-20 år	..
Fengselsundervisning ¹	70
Statlige utgifter i alt	1 542
Manglende pensjonsinnbetaling	
Statens pensjonskasse	671
Statlige grunnskoler	49
Tilskudd private grunnskoler	171
Kompetansesentra ^{1,2}	569
Forskning, utvikling og etterutdanning ..	63
Andre formål i grunnskolen	19

¹ Grunnskole og videregående opplæring. ² Statlige utgifter ekskl. overføringer til kommunene

Kilde: Kommunene: finansstatistikk, fylkene: egne beregninger, staten: St.prp. nr.1 Kirke-, utdannings- og forskningsdepartementet

Figur 6.1. Kommunale, fylkeskommunale og statlige utgifter til grunnskoleformål. 1993. Prosent

Kilde: Finansstatistikk, Statistisk sentralbyrå; egne beregninger og St.prp. nr. 1, Kirke-, utdannings- og forskningsdepartementet

muner. Primærkommunenenes utgifter finansieres delvis via egne skatteinntekter, dels via statlige rammeoverføringer og dels via øremerkede statlige tilskudd og overføringer fra trygdeforvaltningen.

Fylkeskommunenenes utgifter til skoleskyssen utgjør om lag 900 millioner kroner. Utgiftene til undervisning i sosiale og medisinske institusjoner utgjorde 150 millioner kroner mens utgiftene til fengselsundervisning utgjorde ca. 70 millioner kroner. Det finnes ikke tall for fylkenes utgifter til spesialundervisning for ungdom i alderen 16-20 år.

Det meste av statens utgifter til grunnskoleopplæring bevilges som rammeoverføringer til kommunesektoren. I tillegg påløper det om lag 1,5 milliarder kroner i indirekte og direkte statlige utlegg. Kommunene betaler ikke arbeidsgiverandelen på 8 prosent til Statens pensjonskasse. Men dette kan betraktes som en overføring til grunnskoleformål fordi pensjonerte lærere mottar pensjon fra Statens Pensjonskasse. Driften av statlige grunnskoler krevde 50 millioner kroner, tilskudd til private grunnskoler utgjorde 170 millioner kroner, mens forskning, utvikling og etterutdanning og andre formål, krevde 80 millioner. Utgiftene til statlige kompetansesentra (tidligere spesialskoler) utgjorde 570 millioner kroner. I tillegg kommer utgifter til drift av departementet og utdanningsdirektør-embetene.

6.1.2. Kommunale undervisningsoppgaver

Kommunene er bundet av bestemmelsene i grunnskoleloven, voksenopplæringsloven, mønsterplanen, forskrifter og bestemmelser departementet kan gi med hjemmel i lovverket. Kommunene er også forpliktet til å overholde gjeldende avtaler mellom staten og lærerorganisasjon-

beløp er regnet eksklusive betaling fra private, andre kommuner og fylkeskom-

ene og mellom Kommunenes Sentralforbund og andre organisasjoner. Grunnskoleloven bestemmer at alle har rett til en tilpasset opplæring, og det er derfor etablert en rekke tiltak rettet mot behovene til spesielle målgrupper. Ulike instanser har ansvaret for de forskjellige tiltakene, organiseringen kan skje på ulike måter og i tilknytning til en rekke institusjoner, og finansieringsformene varierer.

Det er en del fellestiltak på kommunalt plan, blant annet den kommunale skoleledelsen og pedagogisk-psykologisk tjeneste. Pedagogisk veiledningstjeneste og skoleutvikling kan organiseres sentralt, og enkelte steder er ansvaret for vedlikehold og vaktmestertjeneste lagt til sentralt hold.

Vanlig grunnskoleopplæring omfatter tradisjonell klasseundervisning (herunder språkdelingsklasser) og tilrettelagt opplæring. I tillegg kommer særskilt undervisning i norsk og morsmål for fremmedspråklige elever og alternativ religions- og livssynsundervisning. Skolene skal ha et bibliotek, og alle har krav på et leirskoleopphold i løpet av de årene de går på skole. Elevene har krav på spesialundervisning når det etter sakkyndig vurdering er behov for det. Undervisningen kan skje ved at bemanningen i klassene økes, ved at det opprettes egne grupper i enkelte fag eller permanente klasser for spesialundervisning. Det finnes egne kommunale spesialskoler, og det foregår undervisning i sosiale og medisinske institusjoner, for eksempel i HVPU-institusjoner, psykiatriske institusjoner og vanlige sykehus. Kommunene plikter også å gi spesialpedagogisk hjelp til barn i førskolealderen når det foreligger et dokumentert behov. Det settes i verk en del spesielle tiltak i barnehager og andre institusjoner for barn og ungdom.

Voksenopplæring på grunnskolens område omfatter vanlig førstegangsopplæring for personer med mangelfull utdanning, særskilt førstegangsopplæring for personer med lærevansker (HVPU), voksenopplæring for innvandrere og flyktninger og voksenopplæring for andre særlige målgrupper. Enkelte steder finnes det egne skoler for voksenopplæring. Også fengselsundervisningen kan klassifiseres som voksenopplæring.

De siste årene har de fleste kommuner etablert skolefritidsordninger for elever i alderen 7-9 år, og ordningen forventes å bli bygget videre ut i tiden framover. I 1986 ble det satt i gang et forsøksprosjekt med pedagogisk tilbud til 6-åringer. Fra og med 1991 ble det gjennom en endring i barnehageloven, tillatt for kommunene å etablere et frivillig pedagogisk tilbud for 6-åringer i skolens lokaler med rektor som pedagogisk ansvarlig. Etter planen skal skolestart for 6-åringer gjøres obligatorisk fra og med høsten 1997.

6.1.3. Finansiering av kommunal grunnskoleopplæring

Statens inntektssystem

Fra og med 1. januar 1986 innførte staten et nytt inntektssystem for kommunene og fylkeskommunene, og et mylder av større og mindre tilskuddsordninger til driftsformål ble erstattet av generelle overføringer som kommunene kan benytte på lik linje med egne skatteinntekter.

Kommuner med under ca. 96 prosent av landsgjennomsnittet i skatteinntekter pr. innbygger, mottar et inntektsutjevne tilskudd fra staten. Dessuten gir staten et eget rammetilskudd til kommunene i Nord-Norge, og enkelte kommuner mottar statlige midler i form av skjønnstilskudd. I tidsrommet 1986-1993 mottok kommunene tre sektortilskudd

til henholdsvis grunnskoleopplæring, helse- og sosialformål og kulturformål. Tilskuddsnivået skulle fange opp ufrivillige forskjeller i utgiftsbehovet mellom kommunene. For eksempel medfører spredt bosetting og vanskelige kommunikasjonsforhold at enkelte kommuner har små skoler med få elever i hver klasse, og derfor et høyt utgiftsbehov pr. elev. Eller en kommune kan ha en høy andel eldre og derfor et høyt utgiftsbehov til eldreomsorg. Fra og med 1994 er de tre sektortilskuddene slått sammen til ett utgiftsutjevnerende tilskudd, men prinsippet er fremdeles at tilskuddsnivået skal reflektere kommunevis forskjeller i utgiftsbehovet.

Finansiering av grunnskolen før 1986

Før innføringen av statens inntektssystem fungerte tilskuddssystemet utpreget detaljregulerende på ressursbruken i grunnskolen. Det var en detaljert ressursnormering for vanlig grunnskoleopplæring, og ressurstildelingen bygget i stor grad på rammetimetallsmodeller som beregnet behovet for lærertimer på grunnlag av elev- og klassetall på hvert årstrinn på den enkelte skole. Endring av skolekretsgrenser måtte dessuten godkjennes av skoledirektøren. I tillegg tildelte skoledirektørene øremerkede tilskudd til spesialundervisning av enkeltelever med særskilte behov. En tilsvarende ordning gjaldt for barn i førskolealderen med dokumenterte behov for spesialpedagogiske tiltak.

Et viktig formål med det tidligere tilskuddssystemet var å sikre tilstrekkelige ressurser til å opprettholde driften ved små skoler i distriktene. Lærertimetilskuddet pr. elev økte med synkende elevtall i klassene, og refusjonssatsen varierte fra 25 til 85 prosent av kostnadsfaktoren pr. tilskuddsberettiget lærertime. Når

skatteinntektene fra lærerne ble trukket inn i det kommunaløkonomiske regnestykket, kunne kommuner med svært høy refusjonssats oppnå en tilnærmet nettogevinst ved å etablere en ressurskrevende skolestruktur.

Finansiering av grunnskolen fra og med 1986

Kommunenes utgifter på grunnskolens område finansieres ved hjelp av skatter, statlige rammeoverføringer og andre generelle inntekter, samt øremerkede tilskudd og andre inntekter knyttet til selve grunnskoledriften. Generelle inntektsforskjeller mellom kommunene skaper utgiftsforskjeller, og i siste instans er det kommunenes totale økonomiske situasjon som er avgjørende for aktivitetsnivået i grunnskolen.

Sektortilskudd til grunnskolen

Ved innføringen av det nye inntektssystemet i 1986 ble det meste av statens tilskudd til kommunene samlet i sektortilskuddet for grunnskolen. Sektortilskuddet erstattet tidligere tilskudd til de ulike formålene. Tilskudd til skolebibliotek i grunnskolen ble overført fra Kulturdepartementets budsjett. Størstedelen av tilskuddet til skyss og innlosjering ble overført til Samferdselsdepartementet i forbindelse med at fylkeskommunene overtok ansvaret for skoleskyss, som for annen rutegående transport (kommunene skal kun dekke normal billettpris).

Sektortilskuddet gis etter lov om grunnskoler og lov om voksenopplæring, og omfattet i 1993 tilskudd til blant annet følgende tiltak: Vanlig undervisning og spesialundervisning, herunder tilskudd til administrativt personell, til vikarlønn, deler av tilskuddet til skyss og innlosjering, fritt skolemateriell og skolebibliotek. Sektortilskuddet omfatter dessuten tilskudd til spesialpedagogiske tiltak

for barn i førskolealderen, pedagogisk-psykologisk tjeneste, pedagogisk veiledningstjeneste, vanlig og særskilt førstegangsutdanning for voksne og brevundervisning på grunnskolens område i regi av skoleverket. Statens sektortilskudd til grunnskoleundervisning utgjorde 4 235 millioner kroner i 1993.¹ Tilskudd til alternativ livssynsundervisning ble lagt inn i sektortilskuddet i 1991, og ansvaret for undervisning i sosiale og medisinske institusjoner ble fra og med 1992 overført til fylkeskommunene. Fylkeskommunene har dessuten ansvaret for all fengselsundervisning og for voksenopplæring på grunnskolens område for ungdom i alderen 16-19 år.

Driftsinntekter grunnskolen

Driftsinntekter knyttet til grunnskole-driften skaper utgiftsforskjeller, og driftsinntekter bokført under administrasjon, grunnskoler og spesialskoler utgjorde 12 prosent av bokførte driftsutgifter i 1993.

6.2. Undervisningstilbud og ressursbruk 1993

De siste 10-20 årene er det etablert et stort antall tiltak rettet inn mot individuelle behov og spesielle målgrupper, dvs. tilpasset undervisning i ulike former med utgangspunkt i et mål om behovslighet. Det finnes et mangfold av organisasjons- og finansieringsformer. En konsekvens er at begrepet grunnskole ikke er entydig definert og avgrenset i sentrale statistikkilder. Derfor blir det stadig vanskeligere å skille ut ressursbruk knyttet til tradisjonell grunnskoleutdanning fra ressurser benyttet til andre tiltak, og således komplisert å sammenligne ressursbruken både over tid og mellom forskjellige kommuner. I det følgende avgrenses framstillingen i hovedsak til van-

lig grunnskoleopplæring, inklusive spesialundervisning og fellestiltak på kommunalt plan. Skolefritidsordninger, pedagogiske tilbud til 6-åringer, musikk-skoler, voksenopplæring og andre kommunale undervisningsoppgaver, holdes i all hovedsak utenfor.

6.2.1. Elever, klasser og skoler

Tabell 6.2 viser at det var vel 460 000 elever og nesten 23 500 klasser i 3 266 kommunale grunnskoler høsten 1993. I gjennomsnitt var det 19,6 elever pr. klasse og 140 elever pr. skole. Rene barneskoler og ungdomsskoler hadde henholdsvis 117 og 237 elever pr. skole, mens kombinerte barne- og ungdomsskoler hadde 150 elever pr. skole.

Oppfyltingsgraden i klassene er ett mål for kapasitetsutnyttelse. På barnetrinnet er det fra og med høsten 1986 tillatt med 28 elever i klassene, mens den maksimale klassestørrelsen er 30 elever på ungdomstrinnet. På barnetrinnet var det 18,4 elever pr. klasse, som tilsvarer en oppfyltingsgrad på knappe 66 prosent. På ungdomstrinnet var det 22,6 elever pr. klasse, som gir en oppfyltingsgrad på nesten 76 prosent. Oppfyltingsgraden var om lag 69 prosent for barne- og ungdomstrinnet sett under ett.

Oppfyltingsgraden var litt høyere i rene barneskoler, og litt lavere på barnetrinnet i kombinerte barne- og ungdomsskoler, enn for barnetrinnet i alt. Men det er små variasjoner. Den største forskjellen er at oppfyltingsgraden på ungdomstrinnet er en god del lavere i kombinerte barne- og ungdomsskoler (61 prosent) enn i rene ungdomsskoler (82 prosent).

Det er først og fremst små klasser på barnetrinnet og forholdsvis få elever pr.

¹ Kilde: St.prp. nr. 1 Kirke-, utdannings- og forskningsdepartementet.

Tabell 6.2. Skoler, elever og klasser. 1993

	Skoler	Elever	Klasser	Elever pr. klasse	Elever pr. skole	Kapasitetsutnyttelse ¹
Grunnskoler	3 266	460 055	23 467	19,61	141	68,9
Barnetrinn	.	305 805	16 658	18,36	.	65,6
Ungdomstrinn	.	154 160	6 809	22,64	.	75,5
Barneskoler	2 155	251 763	13 519	18,62	117	66,5
Kombinerts skoler	629	94 223	5 326	17,69	150	61,3
Barnetrinn	.	54 042	3 139	17,26	.	61,6
Ungdomstrinn	.	40 091	2 190	18,31	.	61,0
Ungdomsskoler	482	114 069	4 619	24,70	237	82,3

¹ Full kapasitetsutnyttelse er 28 elever pr. klasse på barnetrinnet og 30 elever pr. klasse på ungdomstrinnet

Kilde: Utdanningsstatistikk, Statistisk sentralbyrå

klasse på ungdomstrinnet i kombinerte skoler, som reduserer oppfylingsgraden i grunnskolen. Lav oppfylingsgrad øker utgiftene pr. elev fordi mye av ressursbruken er avhengig av tallet på klasser. Det er også knyttet kostnader til tallet på skoler, for eksempel utgifter til skoleadministrasjon, vedlikehold og vaktmestertjenester, slik at mange små skoler i seg selv øker utgiftsnivået i grunnskolen. Dette betyr ikke nødvendigvis at et desentralisert bosettingsmønster er hovedgrunnen til høye utgifter pr. elev. Andre viktige årsaker er de ansattes arbeidstidsbestemmelser og forbruket av timer til delingstimer, spesialundervisning og ekstra opplæringstiltak for fremmedspråklige. I alle fall kan forholdsvis lite av variasjonene i nasjonal ressursbruk, tilbakeføres til forskjeller i bosettingsmønster og kommunikasjonsforhold.²

I 1993 hadde 106 216 elever (23 prosent) skoleskyss hele året. Dette øker

samfunnets utgifter til grunnskoleopplæring, og utgifter til skoleskyss er en tilleggsbelastning særlig i kommuner med spredt bosetting. Nesten 6 prosent eller 27 300 elever mottok spesialundervisning etter enkeltvedtak. Det var vel 21 000 fremmedspråklige elever, og i overkant av 1 000 samiske elever i kommunale grunnskoler. Ca. 20 300 elever fikk alternativ religions- eller livssynsundervisning. Det var 152 språkdellingsklasser. Det er særlig spesialundervisning og støtteundervisning av fremmedspråklige som legger beslag på forholdsvis store ressurser.

6.2.2. Driftsutgifter og driftsinntekter

Driftsutgifter

Tabell 6.3 viser at primærkommunenenes utgifter til vanlig grunnskoleopplæring og spesialundervisning postert under administrasjon, grunnskoler og spesialskoler i

² Toresen, Jøran: Grunnskoleopplæring - kommunalt utgiftsbehov. NIBR-notat 1993:120 Oslo: Norsk institutt for by- og regionforskning. Se også Rattsø-utvalgets innstilling: Et enklere og mer rettferdig inntektssystem for kommuner og fylkeskommuner. NOU 1996:1.

Tabell 6.3. Driftsutgifter til grunnskolen etter art. Primærkommunene i alt inklusiv Oslo. Millioner kroner. 1993

	Drifts- utgifter	Kroner pr. elev	Kroner pr. klasse
I alt ¹	18 588,9	40 405	792 129
Lønnskostnader	15 453,5	33 590	658 520
Lønn	13 630,1	29 626	580 820
Sosiale utgifter	1 822,7	3 962	77 671
Utgifter til kjøp av utstyr	321,5	699	13 700
Utgifter til vedlikehold	396,8	862	16 909
Andre driftsutgifter	2 571,6	5 590	109 584
Netto overføringer	-154,5	-336	-6 584

¹ Bokførte driftsutgifter administrasjon, grunnskoler og spesialskoler, eksklusiv overføringer fra fylker, kommuner, private, interne overføringer og salgs- og leieinntekter. Netto overføringer er lik utgiftsførte overføringer minus overføringene nevnt ovenfor

Kilde: Finansstatistikk og Utdanningsstatistikk, Statistisk sentralbyrå

kommuneregnskapene, utgjorde 18 600 millioner kroner i 1993. Dette tilsvarer 792 200 kroner pr. klasse og 40 400 kroner pr. elev. Utgiftene er regnet eksklusive overføringer fra fylkene, andre kommuner, private, interne overføringer og vanlige salgs- og leieinntekter m.m. Grunnen er at disse overføringene blåser opp kommunenes utgifter til grunnskoleopplæring.³ I tillegg kommer driftsutgifter postert under musikkskoler, voksenopplæring i skoleverket og andre undervisningsformål i kommunenes regnskaper.

Driftsutgiftene kan splittes på lønnskostnader, det vil si lønn og sosiale utgifter som består av arbeidsgiveravgift til folketrygden og innbetalinger til Statens Pensjonskasse og Kommunal landspensjonskasse, samt øvrige driftsutgifter, for eksempel utgifter til kjøp av utstyr, vedlikehold, fritt skolemateriell, oppvar-

ming, renhold og kommunenes del av utgiftene til skoleskyss. Lønnskostnadene utgjorde 83,0 prosent av totale driftsutgifter, herav lønn 73 prosent og sosiale utgifter 10 prosent. Om lag 85 prosent av lønnsutbetalingene er lønn til pedagogisk personell. De resterende 15 prosent er lønn til kontorpersonell, vaktmestere, rengjøringspersonell og lignende.⁴ Utgifter til kjøp av utstyr, vedlikehold, andre driftsutgifter samt netto overføringer utgjorde 17 prosent. Av dette utgjør utgifter til fritt skolemateriell, læremidler og utstyr ca. 25 prosent, utgifter til inventar og vedlikehold om lag 17 prosent, utgifter til skyss og innlosjering rundt 10 prosent, og utgifter til kontorhold, brensel, lys, husleie, avgifter, forsikringer med mer 47 prosent.

Utgiftene til fritt skolemateriell, læremidler og utstyr utgjør ikke mer enn ca.

³ Hvis en for eksempel ikke trekker fra overføringer fra andre kommuner, registreres utgiftene to ganger, både i regnskapene til den kommunen som betaler og i den kommunen som mottar betaling for utførte tjenester. ⁴ Tallene er basert på Kirke- og undervisningsdepartementet 1988.

Tabell 6.4. Bokførte driftsinntekter til administrasjon, grunnskoler og spesialskoler. Millioner kroner. Prosent. 1993

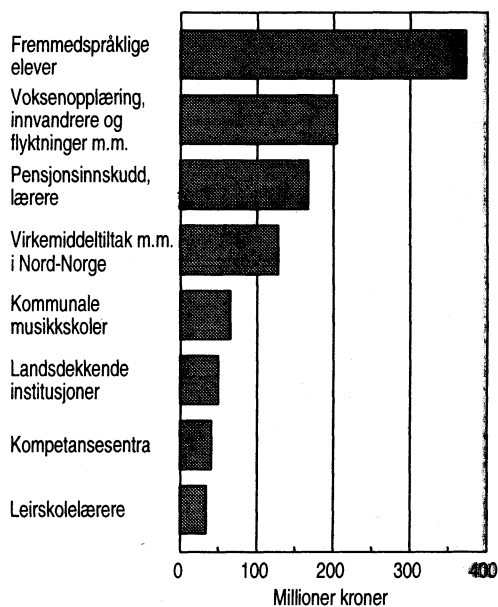
	Bokførte driftsinntekter	Prosent av driftsinntekter	Prosent av driftsutgifter
Bokførte driftsutgifter	19 373,6		100,0
Bokførte driftsinntekter i alt	2 337,6	100,0	12,1
Overføringer fra trygden	555,0	23,7	2,9
Overføringer fra staten	997,9	42,7	5,2
Overføringer fra fylker	149,7	6,4	0,8
Overføringer fra kommuner	265,7	11,4	1,4
Overføringer fra andre	80,3	3,4	0,4
Salgs- og leieinntekter m.m.	166,0	7,1	0,9
Interne overføringer	123,0	5,3	0,6

Kilde: Finansstatistikk, Statistisk sentralbyrå

4 prosent av driftsutgiftene. Over 70 prosent av driftsutgiftene er lønnskostnader til pedagogisk personell, slik at kostnadsnivået er nært knyttet til faktorer som bestemmer forbruket av lærerårsverk, dvs. hvor store ressurser som kanaliseres til undervisning og lærernes arbeidstidsbestemmelser (leseplikt).

Driftsinntekter

Driftsinntekter knyttet til grunnskole-driften skaper utgiftsforskjeller, og driftsinntekter bokført under administrasjon, grunnskoler og spesialskoler utgjorde 12 prosent av bokførte driftsutgifter i 1993 (tabell 6.4). Overføringer fra trygden er refusjon av fødselspenger, utgifter til den femte ferieuken for eldre arbeidstakere og sykepenger ut over arbeidsgiverperioden på to uker. Overføringer fra staten er viktigst, og øremerkede tilskudd utgjorde ca. 1 000 millioner kroner, eller 43 prosent av totale driftsinntekter.⁵ I 1993 ble det gitt særtilskudd for å bedre lærersituasjonen i Nord-Norge, tilskudd til undervisning av fremmedspråklige elever, lønn for leirskolelærere, kommunale

Figur 6.2. Øremerkede tilskudd til grunnskolen. Millioner kroner. 1993

Kilde: Finansstatistikk, Statistisk sentralbyrå

musikkskoler, særskilt undervisning i landsdekkende institusjoner, arbeids-

⁵ Dette beløpet er lavere enn statens totale øremerkede tilskudd fordi kommunene også posterer slike overføringer på andre poster.

takernes del på 2 prosent av pensjonsinnskudd i Statens Pensjonskasse og til kommunale kompetansesentra, samt tilskudd til voksenopplæring for innvandrere og flyktninger og andre særskilte målgrupper. Den kommunale egenfinansieringsgraden varierer mellom de ulike tilskuddsordningene.

Overføringer fra fylkene viser fylkenes kjøp av tjenester fra primærkommunene. For eksempel kan fengselsundervisningen være organisert i tilknytning til det vanlige skoleverket, eller fylkene kan betale for spesialundervisning som fylkeskommunene har ansvaret for. Likeledes viser overføringer fra andre kommuner omfanget av kjøp av tjenester mellom kommunene. Det kan være oppgjør til vertskommuner med spesialskoler, eller for interkommunalt drevne tiltak som pedagogisk-psykologisk tjeneste.

Salgs- og leieinntekter gjelder oppgjør for leie av lokaler, foreldrebetaling ved ulike skolefritidsordninger og lignende.⁶ Inntektsførte interne overføringer skal i prinsippet reflektere de utgiftene andre kommunale sektors bruk av skolebygninger og lignende, påfører grunnskolen. En del av driftsinntektene øker kommunenes bokførte utgifter uten at dette kan tilbakeføres til oppgaver som faller inn under primærkommunenes ansvarsområde. Overføringer fra fylkene, andre kommuner, private og salgs- og leieinntekter, samt interne overføringer fra andre kommunale avdelinger er betaling

for tjenester kommunenes grunnskoleavdeling utfører for andre. Derfor er disse inntektene trukket fra kommunenes bokførte driftsutgifter.

6.2.3. Undervisningstilbud og årsverksforbruk i vanlige grunnskoler

Tildelingen av ressurser til tiltak der pedagogisk personell utfører oppgavene, skjer i all hovedsak ved at skolemyndighetene tildeler et visst antall timer pr. uke til de ulike tiltakene. Forbruket av lærerårsverk bestemmes så av antall timer pr. uke dividert med lærernes leseplikt, som skoleåret 1993/94 var 26 timer pr. uke på barnetrinnet⁷ og 24 timer pr. uke på ungdomstrinnet. Leseplikten er den tiden lærerne i utgangspunktet skal undervise "bak kateteret". Men en rekke bestemmelser reduserer den effektive leseplikten.

Det ble utført 47 530 lærerårsverk i kommunale grunnskoler skoleåret 1993/94. Tabell 6.5 viser hvordan årsverkene fordeles seg på ulike tiltak på barne- og ungdomstrinnet⁸. Ulike undervisningstiltak krevde 38 980 lærerårsverk, eller 82 prosent av totalen. Avtalebaserte tiltak reduserer leseplikten og de krevde 3 800 årsverk, eller 8 prosent av totalen. Administrative oppgaver utført av rektor/inspektør krevde 2 950 årsverk, eller vel 6 prosent av tallet på årsverk utført av pedagogisk personell. Andre lærertiltak krevde nesten 1 800 årsverk, eller knappe 4 prosent av totalen⁹.

⁶ Enkelte kommuner fører dessuten barnehagedriften under grunnskolen. ⁷ Formelt sett var leseplikten 27 timer i uken på barnetrinnet, men i realiteten var leseplikten 26 uketimer pga. mønsterplantimen. ⁸ Totalt antall lærerårsverk er hentet fra Sentralt Tjenestemannsregister for Skoleverket (STS). Totalen er fordelt på tiltak/trinn ved å benytte opplysninger om timetall fra Grunnskolens informasjonssystem (GSI). Ved fordelingen på trinn/tiltak er det forutsatt en leseplikt på 26 timer i uken på barnetrinnet og 24 timer i uken på ungdomstrinnet. Tallet for antall administrative årsverk er hentet direkte fra GSI. ⁹ Klassifiseringen er den samme som i Grunnskolens informasjonssystem (GSI).

Tabell 6.5. Kommunale grunnskoler. Lærerårsverk etter trinn, 1993/94

	Total	Barne- trinn	Ungdoms- trinn
I alt	47 530	29 870	17 660
Eksklusiv administrasjon i alt	44 581	27 977	16 604
Administrasjon rektor/inspektør	2 949	1 893	1 056
Undervisningsressurs	38 983	24 687	14 296
Elevtimetall	24 937	16 250	8 687
Delingstimer, styrking og valgfag	5 592	2 824	2 768
Spesialundervisning 0-6 år	923	923	0
Spesialundervisning 1.-9. klasse	5 208	3 266	1 942
Spesialundervisning 16-20 år	59	9	50
Spesialundervisning 21 år og mer	491	126	365
Annen religions- og livssynsundervisning	143	87	56
Norsk for fremmedspråklige	1 082	789	293
Morsmål for fremmedspråklige	542	407	135
Avtalebaserte ressurser	3 804	2 153	1 651
Sos.ped. tjeneste	780	172	608
Ped. rettleiding/utviklingsarbeid	1 040	562	478
Konvertert v/spesialundervisning	842	621	221
Konvertert v/norsk for fremmedspråklige	212	171	41
Klassestyrertjeneste	931	628	303
Andre lærerressurser	1 794	1 137	657
Faste vikartimer	1 368	878	490
Ikke-fordelte timer	403	259	144
Eksamensrettet gr.skoleopplæring 16+	23	0	23

Kilde: Timetall fra Grunnskolens informasjonssystem er dividert med leseplikt 26 og 24 timer på barne- og ungdomstrinn og justert mot totaltall fra Statens Tjenestemannsregister for Skoleverket

Undervisningsressurser

Alle elever har krav på et viss antall timer med obligatorisk undervisning. Derfor tildeles hver klasse et visst antall elev-timer, eller en basisressurs, som tilsvarer det antall timer i uken elevene mottar undervisning. På ungdomstrinnet undervises det seks timer hver dag fem dager i uken, slik at elevtimetallet er 30 timer i uken pr. klasse. Fra første til sjette klasse-trinn på barnetrinnet øker undervisnings-tiden fra ca. 20 til 30 timer i uken eller

litt i underkant. Totalt skal elevene motta minst 147 timer undervisning i uken i løpet av de seks første årene, slik at elev-timetallet på barnetrinnet er 24,5 uke-timer i gjennomsnitt.

Denne basisressursen, som er nødvendig for at hver klasse skal ha en lærer hver time elevene er på skolen, krevde 16 250 lærerårsverk på barnetrinnet og litt i underkant av 8 700 lærerårsverk på ungdomstrinnet skoleåret 1993/94. Til

sammen nesten 25 000 årsverk, eller om lag 52 prosent av det samlede antall lærerårsverk. På barnetrinnet utgjorde timer til andre tiltak enn den ordinære undervisningstiden 84 prosent av elevtimetallet. På ungdomstrinnet utgjorde timer til andre tiltak 103 prosent av elevtimetallet. Tallene inkluderer ressurser til administrasjon.

Skolene tildeles timer til deling av klassene eller til bruk av to lærere i samme klasse. Det kan for eksempel være ønskelig å dele klassen i to grupper for å styrke undervisningen i enkelte teoretiske fag. Et variert valgfagstilbud kan medføre at antall valgfagsgrupper blir større enn det ordinære antall klasser. Formingsrom og skolekjøkken kan være dimensjonert slik at ikke hele klassen kan undervises samtidig, og forskriftene setter forbud mot at én lærer kan ha tilsyn med mer enn 15 elever i svømming. Delingstimer krevde ca. 2 800 lærerårsverk både på barne- og ungdomstrinnet, til sammen 5 600 årsverk som tilsvarer vel 22 prosent av elevtimetallet.

Grunnskoleloven bestemmer at kommunene skal sørge for spesialpedagogisk hjelp til førskolebarn når det etter sakkyndig vurdering er behov for det. Slik hjelp kan knyttes til skoler, barnehager, medisinske og sosiale institusjoner m.m. eller organiseres som egne tiltak. Hjelpen kan også gis av den pedagogisk-psykologiske tjenesten. Høsten 1993 ble det tildeelt ressurser tilsvarende 900 lærerårsverk.

Elevene har rett til en differensiert undervisning der delmål og arbeidsmåter tilpasses etter den enkeltes forutsetninger, og elevene har rett til spesialundervisning når det etter sakkyndig vurdering er behov for det. Slik undervisning kanskje ved bruk av to lærere i en klasse, ved at det opprettes egne grupper, eller i egne

klasser eller skoler for spesialundervisning. Vel 27 300 elever i første til niende klasse mottok spesialundervisning etter enkeltvedtak, og undervisningen krevde vel 5 200 lærerårsverk. I tillegg kommer 850 årsverk som konverteres til nedsatt leseplikt, enten for de som utfører spesialundervisningen eller andre lærere med forholdsvis høy leseplikt. Timene kan også brukes til ulike styrkingstiltak. Ressurser til spesialundervisning, inklusive konverterte timer, utgjorde nesten 6 200 lærerårsverk eller 25 prosent av elevtimetallet. Selv om det både har vært sterk vekst i antall elever som mottar spesialundervisning og ressursbruken pr. elev har økt, blir det hvert år søkt om flere ressurser enn det som tildeles. I 1990 ble det søkt om ca. 25 prosent flere timer enn faktisk forbruk.

I tillegg fikk ca. 5 000 elever som er 16 år og eldre, spesialundervisning på grunnlag av enkeltvedtak skoleåret 1993/94. Dette gjelder personer med særskilte lærevansker (HVPU-klienter), og opplæringen kan skje i vanlige grunnskoler, i spesialskoler og i medisinske og sosiale institusjoner. Om lag halvparten av opplæringen skjedde i vanlige grunnskoler, og opplæringen krevde rundt 550 lærerårsverk.

Om lag 20 300 elever fikk alternativ livssyns- og religionsopplæring. Opplæringen krevde knappe 150 lærerårsverk. Høsten 1993 mottok 21 300 elever ekstra ressurser til opplæring i norsk og morsmål for fremmedspråklige, av disse hadde 9 800 morsmålsopplæring. Undervisningen krevde ca. 1 200 årsverk på barnetrinnet og vel 400 årsverk på ungdomstrinnet. Ved opplæring i norsk konverteres i tillegg mer enn 200 lærerårsverk til nedsatt leseplikt, slik at undervisningen av fremmedspråklige i alt utgjorde nesten 1 850 årsverk eller over 7 prosent av basisressursen. Over halvparten av alle

fremmedspråklige elever er samlet i de fire storbyene. Oslo har mer enn 40 prosent av av samtlige fremmedspråklige elever.

Foreldrene til minst ti elever på barne-trinnet kan kreve at barna får benytte et annet skriftlig opplæringsmål enn det som er vedtatt for skolen, og opprettede klasser kan bestå så lenge det ikke blir færre enn seks elever i klassen. Det var 152 språkdelingsklasser i 1993, og språkdelingen krevde om lag 250 ekstra lærerårsverk. Elev- og delingstimetallet inkluderer språkdelingsklasser. I 1984 ble det innført en ordning med øremerkede statlige tilskudd for å styrke grunnskoleopplæringen for elever i språkblandede distrikter i Finnmark, Troms og Nordland fylke. Skoledirektøren tildeler ressurser etter søknad fra skolestyrene. Ordningen krever om lag 50 lærerårsverk, som er inkludert i årsverkstallene.

Avtalebaserte ressurser

I forskrifter og tariffavtalen mellom staten og lærerorganisasjonene er det bestemmelser om bruk av ressurser til andre formål enn undervisning. Ressursene tildeles via nedsatt leseplikt, og alt i alt krevde de avtalebaserte timeressursene 3 800 lærerårsverk, eller mer enn 15 prosent av elevtimetallet. Det skal avsettes ressurser til sosialpedagogisk tjeneste, for eksempel rådgiver og sosiallærer, og på ungdomstrinnet utgjør ressursene 4,5 timer pr. uke pr. klasse. For grunnskolen i alt krevde sosialpedagogisk

tjeneste 780 lærerårsverk. Pedagogisk rettleiding og utvikling omfatter ressurser til faglærer, faglig samarbeid, utviklingsarbeid med mer, og ordningen krevde 1 050 lærerårsverk. Både på barne- og ungdomstrinnet skal det avsettes en time i uken pr. klasse til klassestyrertjeneste, og ordningen la beslag på ca. 950 lærerårsverk. Henholdsvis 16 og 9 prosent av lærertimene til spesialundervisning og opplæring i norsk for fremmedspråklige skal konverteres til andre formål (nedsatt leseplikt).¹⁰ Konverterte timer krevde nesten 1 100 årsverk eller i overkant av 4 prosent av elevtimetallet.¹¹

Andre lærerressurser

Ved overgangen til statens nye inntektsystem i 1986, ble det langt mer vanlig med en fast vikarordning for korttidsvikarer. Før ble folk stort sett leid inn ved behov. Faste vikartimer krevde om lag 1 400 lærerårsverk. Diverse andre ressurser utgjorde vel 400 lærerårsverk. Dette kan for eksempel inkludere fagforeningsarbeid og bibliotekstjeneste.

Administrasjon

Ressurser til administrative oppgaver utført av rektorer og undervisningsinspektører tildeles gjennom nedsatt leseplikt. Utgangspunktet er en fast basisressurs målt i prosent av det antall timer en full stilling utgjør i henholdsvis rene barneskoler, kombinerte skoler og i rene ungdomsskoler. Ressursbruken øker så med antall elever ved den enkelte skole.

¹⁰ Ressursen utgjør henholdsvis 19 og 10 prosent av undervisningstimetallet ved spesialundervisning og opplæring i norsk for fremmedspråklige. ¹¹ På ungdomstrinnet varierer leseplikten mellom de ulike fagene, men sysselsettingseffekten er minimal. Ved undervisning i og på samisk og finsk og ved undervisning i norsk for fremmedspråklige elever, gjelder de samme reglene som for spesialundervisning. For internatledere ved grunnskoleinternatene i Finnmark er leseplikten på hhv. barne- og ungdomstrinnet avhengig av antall innlosjeringsdøgn. Stortinget har dessuten vedtatt en del spesielle tiltak for å styrke lærersituasjonen i Nord-Norge, blant annet tiltak som medfører nedsatt leseplikt.

Spesialundervisning og undervisning av fremmedspråklige elever øker administrasjonsressursen. Også voksenopplæring utløser ressurser til administrasjon i vanlige grunnskoler dersom skolene organiserer voksenopplæringen. Det finnes visse minimumsgrenser for tildeling av administrasjonsressurser i små skoler og for inndragelse av stillingen som inspektør. Administrasjon krevde ca. 2 950 pedagogiske årsverk.

6.2.4. Andre tiltak

Grunnskoleloven bestemmer at det skal etableres en pedagogisk-psykologisk tjeneste innenfor et formålstjenlig område, og organiseringen kan skje kommunalt eller interkommunalt. Etter innføringen av statens inntektssystem, var det en sterk vekst både i antall kontorer og antall ansatte, og i 1989 var det 1 200 ansatte. Dette er ikke-pedagogisk personell.

Staten gir tilskudd til lærerlønninger ved godkjente leirskoler med opptil 100 prosent, og tilskuddet tilsvarer 100-150 lærerårsverk. Det vanlige er ett ukesopphold i løpet av grunnskolen, normalt i 6. klasse. I 1993 fikk 2 400 klasser tilskudd til leirskoleopphold. Det har vært en viss økning i årsverksbruken etter at nye bestemmelser trådte i kraft ved innføringen av ny mønsterplan.

Grunnskoleloven bestemmer at skolene skal ha et bibliotek og en som er ansvarlig for bibliotekjentesten. Ved overgangen til nytt inntektssystem i 1986, ble tilskudd til skolebibliotek i grunnskolen overført fra Kulturdepartementets til Kirke- og undervisningsdepartementets budsjett.

Kommunene har ansvaret for å tilrettelegge gode vilkår for skolefritidsordninger for aldersgruppen 7-9 år ut fra lokale behov. Skolefritidsordningene er

først bygd ut de siste årene, og høsten 1993 var det etablert ordninger for 44 100 barn i 346 kommuner. Det vil si at ca. 30 prosent av alle 1.-3.-klassinger har skolefritidsplass. I 1986 ble det satt i gang et forsøksprosjekt med pedagogisk tilbud til 6-åringer. Fra og med 1991 ble det gjennom en endring i barnehage-loven, tillatt for kommunene å etablere et frivillig pedagogisk tilbud for 6-åringer i skolens lokaler med rektor som pedagogisk ansvarlig. Etter planen skal skolestart for 6-åringer gjøres obligatorisk fra og med høsten 1997.

6.3. Kommunevis forskjeller i skoletilbud og ressursbruk

6.3.1. Utgiftsforskjeller pr. elev og pr. klasse

Driftsutgiftene pr. elev er vel 50 prosent høyere enn landsgjennomsnittet i kommuner med under 2 000 innbyggere, jevnfør tabell 6.6. Deretter reduseres utgiftsnivået med kommunestørrelsen, og i kommuner med mellom 7 000 og 11 000 innbyggere er utgiftene pr. elev om lag som for landet i alt. I kommunegruppene med 11 000 eller flere innbyggere, er utgiftene pr. elev 4-6 prosent lavere enn for landet sett under ett. Unntaket er kommuner med mellom 35 000 og 60 000 innbyggere, der driftsutgiftene pr. elev er nesten 12 prosent lavere enn landsgjennomsnittet.

Driftsutgiftene pr. klasse er langt jevnere fordelt. De aller minste kommunene har 16 prosent lavere utgifter enn landet sett under ett. Gruppen med 1 000-1 999 innbyggere har 4 prosent høyere utgifter enn gjennomsnittet. Deretter avtar driftsutgiftene pr. klasse forholdsvis jevnt med kommunestørrelsen, til vel 94 prosent av landsgjennomsnittet i kommuner med mellom 9 000 og 11 000 innbyggere.

Tabell 6.6. Driftsutgifter pr. elev og pr. klasse, etter kommunenes innbyggertall og i prosent av landsgjennomsnittet, 1993

Kommunenes innbyggertall	Driftsutgifter pr. elev		Driftsutgifter pr.klasse	
	Kroner	Prosent	Kroner	Prosent
Hele landet	40 177	100,0	787 481	100,0
Under 1 000	61 353	152,7	662 047	84,1
1 000-1 999	60 613	150,9	819 561	104,1
2 000-2 999	50 851	126,6	772 472	98,1
3 000-4 999	45 528	113,3	779 094	98,9
5 000-6 999	41 997	104,5	762 256	96,8
7 000-8 999	40 559	101,0	756 594	96,1
9 000-10 999	39 824	99,1	742 633	94,3
11 000-13 999	38 061	94,7	761 568	96,7
14 000-17 999	38 563	96,0	782 583	99,4
18 000-24 999	37 654	93,7	783 698	99,5
25 000-34 999	38 183	95,0	784 893	99,7
35 000-59 999	35 429	88,2	758 483	96,3
60 000 og over	38 172	95,0	867 548	110,2

Kilde: Utgifter: Finansstatistikk. Elever: Utdanningsstatistikk Grunnskolar 1993, Statistisk sentralbyrå

Tabell 6.7. Lønn, sosiale utgifter, øvrige driftsutgifter og overføringer fra staten pr. klasse, etter kommunenes innbyggertall. Prosent av landsgjennomsnittet, 1993

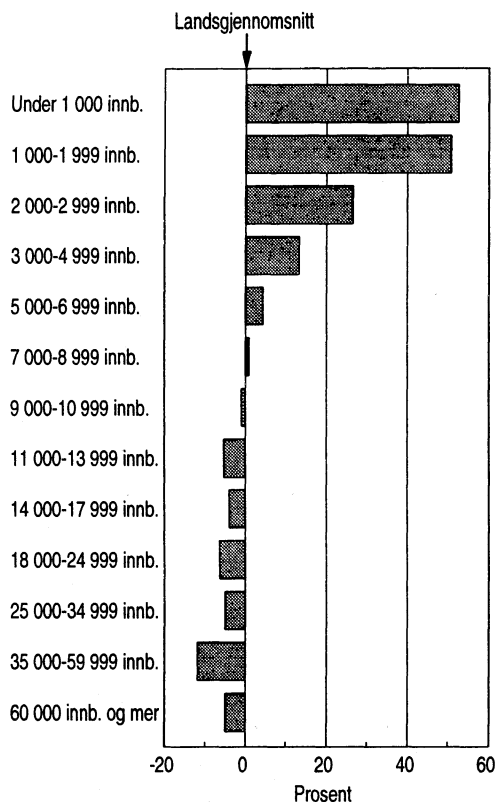
Kommunenes innbyggertall	Lønn	Sosiale utgifter	Øvrige driftsutgifter	Overføringer fra staten
Hele landet, kroner	580 295	77 552	129 633	42 413
Hele landet, prosent	100,0	100,0	100,0	100,0
Under 1 000	85,8	62,0	89,7	41,5
1 000-1 999	105,9	65,3	119,2	95,7
2 000-2 999	99,0	77,8	106,1	95,5
3 000-4 999	99,0	85,2	107,1	97,9
5 000-6 999	95,9	87,9	106,0	74,6
7 000-8 999	97,5	91,5	92,3	79,7
9 000-10 999	97,9	78,4	87,6	91,3
11 000-13 999	97,2	103,0	90,6	91,8
14 000-17 999	98,9	104,8	98,1	112,5
18 000-24 999	99,7	106,6	94,3	77,8
25 000-34 999	101,3	111,1	85,6	96,6
35 000-59 999	96,4	100,2	93,5	90,9
60 000 og over	107,4	129,0	111,5	145,8

Kilde: Finansstatistikk og Utdanningsstatistikk Grunnskolar 1993, Statistisk sentralbyrå

Utgiftene ligger mellom 96 og 100 prosent av gjennomsnittet i alle kommunegrupper med mer enn 11 000 og mindre

enn 60 000 innbyggere. I de mest folkerike og urbane kommunene, med over 60 000 innbyggere, er driftsutgiftene pr.

Figur 6.3. Driftsutgifter pr. elev etter kommunenes innbyggertall. 1993

Kilde: Finansstatistikk og Utdanningsstatistikk, Statistisk sentralbyrå

klasse vel 10 prosent høyere enn for landet i alt.

Tabell 6.7 viser at alle kommunegrupper med under 11 000 innbyggere har en lavere prosentandel sosiale utgifter relativt til landsgjennomsnittet enn den tilsvarende prosentandelen for driftsutgifter i alt og lønn. Det betyr at arbeidsgiveravgiften til folketrygden er lavere i disse kommunene enn i kommuner med mer enn 11 000 innbyggere. Høy arbeidsgiveravgift er en utgiftsulempe for folkerike og urbane kommuner. I kommuner med under 2 000 innbyggere utgjør de sosiale

utgiftene rundt 9 prosent av lønnsutbetalingene, i de mest folkerike kommunene er tallet vel 16 prosent.

Overføringene fra staten utgjør stort sett 4-5 prosent av totale driftsutgifter. Unntakene er kommuner med under 1 000 innbyggere, der overføringsandelen ligger under 3 prosent, og kommuner med mer enn 60 000 der overføringene fra staten utgjør over 7 prosent av driftsutgiftene. Variasjonene gjenspeiler blant annet forskjeller i andelen fremmedspråklige elever, og et høyt innslag av fremmedspråklige er én grunn til høye utgifter pr. klasse og pr. elev i de mest folkerike kommunegruppene.

6.3.2. Klassestørrelse og elevsammensetning

Kommunene har en del faste minimumsutgifter til skolestyrekontor, PP-tjeneste, veiledningstjeneste, bibliotekfunksjoner, enkelte vedlikeholdsoppgaver med mer. I mindre kommuner er det få elever (og klasser) å dele slike faste utgifter på, og dette er en faktor som reduserer utgiftsnivået (og utgiftsbehovet) når elev- og klassetallet øker.

Klassen er fortsatt den viktigste organisatoriske rammen rundt undervisningen i norske skoler, selv om klassen har mistet noe av sin betydning som ressursbærende enhet. En stadig større del av ressursene tildeles enkeltelever og grupper av elever, førskolebarn og voksne med spesielle behov. Kulturell bakgrunn (undervisning av fremmedspråklige og alternativ livssynsundervisning), fysiske og psykiske handikap, familiebakgrunn og andre sosioøkonomiske forhold (tilrettelagt undervisning og spesialundervisning), er eksempler på faktorer som i stadig sterkere grad virker bestemmende på den totale ressursinnsatsen i grunnskolen. I gjennomsnitt var det 19,6 elever pr. klasse i

Tabell 6.8. Elever pr. klasse, pr. skole og andel skyss elever, fremmedspråklige elever, samiske elever og elever med livssynsundervisning, etter kommunenes innbyggertall, 1993

Kommunens innbyggertall	Elever pr. klasse	Elever pr. skole	Andel elever med skole-skyss	Andel fremmed-språklige elever	Andel samiske elever	Andel livs-syns-elever
Hele landet	19,6	141	23	4,6	0,2	4,4
Under 1 000	10,8	52	39	0,3	0,0	1,3
1 000-1 999	13,5	53	51	1,3	0,4	1,1
2 000-2 999	15,2	74	49	1,0	1,6	1,4
3 000-4 999	17,1	88	41	1,3	1,5	1,6
5 000-6 999	18,2	104	38	1,5	0,0	1,7
7 000-8 999	18,7	117	29	1,5	0,1	1,8
9 000-10 999	18,7	126	27	1,7	0,0	3,2
11 000-13 999	20,0	155	26	2,9	0,0	3,4
14 000-17 999	20,3	160	23	2,3	0,0	3,3
18 000-24 999	20,8	171	17	2,9	0,0	5,4
25 000-34 999	20,6	173	14	3,6	0,0	4,7
35 000-59 999	21,4	202	14	4,3	0,0	4,3
60 000 og over	22,7	281	8	12,6	0,0	9,3

Kilde: Utdanningsstatistikk Grunnskolar 1993, Statistisk sentralbyrå

1993. Klassestørrelsen øker med antall innbyggere i kommunene. Kommuner med under 1 000 innbyggere har knappe 11 elever pr. klasse, mens de mest folkerike kommunene har knappe 23 elever pr. klasse i gjennomsnitt. Utgiftene pr. elev reduseres isolert sett når antall innbyggere og antall elever øker i kommunene fordi klassestørrelsen jevnt over reduseres. På den annen side er det de minste og største kommunene som har høyest utgifter pr. klasse.

Tre forhold forklarer hvorfor klassestørrelsen øker med elevtallet i kommunene. For det første avhenger klassestørrelsen av antall elever i kommunen. Enkelte kommuner har så få elever at det ikke er mulig å fylle klassene. Øykommunen Røst har f.eks. kun åtte elever pr. årstrinn og pr. klasse, og kun en kombinert barne- og ungdomsskole. For det andre har noen kommuner spredt bosetting og/eller

vanskelige kommunikasjonsforhold. Flere befolkningssentra kan øke tallet på skoler og derfor redusere klassestørrelsen.

Rødøy kommune har f.eks. 28 elever pr. årstrinn, eller mer enn tre ganger flere enn Røst. Men fordi kommunen har ti skoler, er det ikke mer enn vel ni elever pr. klasse. Eidsvoll kommune har også ti skoler, men over 200 elever på hvert årstrinn, og derfor nesten 20 elever pr. klasse. For det tredje har særlig en del av de minst folkerike kommunene frivillig senket delingstallet. En rekke kommuner har f.eks. satt delingstallet til 25 elever på både barne- og ungdomstrinnet, og flere av disse har en romslig økonomi.

Men selv om delingstallet settes lavere enn lovens maksimum, øker ikke nødvendigvis utgiftene pr. klasse proporsjonalt med økningen i antall klasser. For eksempel kan klasser på samme trinn slås sammen i visse timer, utgiftene til

skoleledelse øker ikke, ressursene til visse formål (sosialpedagogiske tiltak, veiledningstjeneste m.m.) trenger ikke øke selv om klassene deles. Kommuner med under 1 000 innbyggere og kommuner med 1 000-1 999 innbyggere har like store skoler i gjennomsnitt, og driftsutgiftene pr. elev er nesten identiske. De minste kommunene har imidlertid klart færre elever pr. klasse. De lave utgiftene pr. klasse i de minste kommunene sammenlignet med de høye utgiftene pr. klasse i kommuner med mellom 1 000 og 2 000 innbyggere, skyldes blant annet at klassene er delt uten at de klasserelaterte utgiftene fordobles.

Det er knyttet en del faste minimumsutgifter til hver skole, for eksempel utgifter til administrative funksjoner (som utføres av skoleledere og kontorpersonell), vaktmestertjenester og rengjøring, vedlikehold, oppvarming og forsikring. (I tillegg kommer kapitalkostnader.) I gjennomsnitt var det 141 elever pr. skole i 1993. Skolestørrelsen øker jevnt med antall innbyggere og elever i kommunene, fra vel 50 elever pr. skole i kommuner med under 2 000 innbyggere til 280 elever pr. skole i de mest folkerike kommunene. Ettersom det er knyttet en del faste minimumsutgifter til hver skole, bidrar de skolerelaterte utgiftene til at utgiftene pr. klasse og pr. elev reduseres med kommunestørrelsen.

Om lag 23 prosent av alle elever hadde skoleskyss i 1993. Skyss er mest utbredt i mindre og spredtbygde kommuner, og andelen elever med skoleskyss reduseres jevnt over med kommunestørrelsen. I kommunegruppene med under 5 000 innbyggere har mellom 40 og 50 prosent av elevene skoleskyss. Deretter reduseres andelen, og i kommuner med 60 000 eller flere innbyggere har kun 8 prosent av elevene skoleskyss hele eller deler

av året. Selv om fylkeskommunene dekker anslagsvis 85 prosent av de totale utgiftene, øker skoleskyssen utgiftsnivået i kommuner med få innbyggere og spredt bosetting.

Det var i alt 4,6 prosent fremmedspråklige elever som mottok ekstra ressurser til opplæring i norsk og morsmål. Andelen fremmedspråklige elever øker jevnt over med kommunestørrelsen, fra under 0,5 prosent i de minst folkerike kommunene, til 4,3 prosent i kommuner med mellom 35 000 og 60 000 innbyggere. Men det mest markante trekket er at nesten 13 prosent er fremmedspråklige elever i kommuner med mer enn 60 000 innbyggere. En høyere andel fremmedspråklige elever bidrar isolert sett til at utgiftene pr. klasse jevnt over øker med kommunestørrelsen, og det er særlig i de største byene at innslaget av fremmedspråklige betyr en økonomisk merbelastning. I kommuner med mellom 2 000 og 5 000 innbyggere ligger andelen samiske elever på ca. 1,5 prosent av det samlede elevtallet. I alle andre kommunegrupper betyr ekstra ressurser til opplæring av samiske lite eller ingen ting for utgiftsnivået. Andelen elever som mottar alternativ livssyns- eller religionsundervisning, øker jevnt over med kommunestørrelsen. Dette øker isolert sett utgiftsnivået i folkerike og sentrale kommuner.

6.3.3. Timeressurser

Tabell 6.9 viser at vanlig undervisning (elevtimetall og delingstimer) krever stort sett mellom 32 og 33 uketimer pr. klasse. Tallet er noe høyere i kommuner med under 5 000 innbyggere. Dette skyldes at det i skoler med få klasser på hvert trinn, kan være nødvendig med noe ekstra ressurser for å gi et godt valgfagstilbud. Kommuner med mellom 25 000 og 35 000 innbyggere ligger 4 prosent under landsgjennomsnittet,

Tabell 6.9. Grunnskoler og spesialskoler. Uketimer pr. klasse etter tiltak og kommunenes innbyggertall. 1993

	I alt	Vanlig undervisning	Spesialundervisning ¹	Livs- syns- undervisning	Fremmed- språk- lige elever ¹	Sosial- pedagogisk rettledning og klassestyrer- tjeneste	Andre timer
Hele landet	49,9	32,8	9,9	0,2	2,0	3,0	2,0
Under 1 000 ²	44,5	31,8	7,5	0,1	0,3	3,4	1,5
1 000-1 999 ³	51,5	35,4	9,9	0,1	0,7	3,4	2,0
2 000-2 999	48,6	33,9	8,9	0,1	0,9	3,1	1,9
3 000-4 999	49,9	34,3	9,7	0,1	1,0	3,1	1,7
5 000-6 999	49,2	32,8	10,3	0,1	1,3	3,0	1,8
7 000-8 999	47,5	32,6	8,8	0,1	1,1	3,2	1,7
9 000-10 999	49,7	33,7	9,7	0,1	1,2	3,1	1,9
11 000-13 999	48,9	33,4	9,4	0,1	1,4	2,9	1,7
14 000-17 999	49,6	32,3	10,4	0,1	1,6	3,0	2,2
18 000-24 999 ⁴	52,6	31,9	12,5	0,2	1,8	3,7	2,6
25 000-34 999	49,6	31,5	10,5	0,2	2,0	2,8	2,5
35 000-59 999	49,5	32,2	8,6	0,2	2,1	3,2	3,2
60 000 og over	51,5	31,9	10,7	0,3	4,5	2,6	1,5

¹ Inklusiv konverterte timer. ² Eksklusiv Vevelstad. ³ Eksklusiv Vang. ⁴ Eksklusiv Lillehammer

Kilde: Grunnskolens informasjonssystem og Utdanningsstatistikk, Statistisk sentralbyrå

mens kommuner med 1 000-1 999 innbyggere ligger 8 prosent over gjennomsnittet. For øvrig er det relativt beskjedne variasjoner i uketimetallet til vanlig undervisning.

Det er langt større spredning når det gjelder forbruket av timer til spesialundervisning. Jevnt over er uketimetallet pr. klasse høyest i folkerike kommuner, og i kommuner med 18 000-24 999 innbyggere er timetallet 25 prosent høyere enn for landet i alt. I kommuner med under 1 000 innbyggere er timetallet 25 prosent lavere enn gjennomsnittet (men her er klassetallet kunstig lavt).

Forbruket av timer til alternativ livssyns- og religionsundervisning og til ekstra språkopplæring i norsk og morsmål for fremmedspråklige elever øker begge med kommunestørrelsen. I kommuner med

under 5 000 innbyggere utgjør dette én time eller mindre pr. klasse. I de mest folkerike kommunene krever denne undervisningen nesten fem uketimer pr. klasse.

Når det gjelder sosialpedagogiske tiltak, pedagogisk veiledning og skoleutvikling, og klassestyrertjeneste, avtar uketimetallet pr. klasse jevnt over med innbyggertallet i kommunene. Kommuner med under 2 000 innbyggere bruker 13 prosent mer enn gjennomsnittet for landet i alt, kommuner med 60 000 eller flere innbyggere bruker 13 prosent mindre enn gjennomsnittet.

6.4. Ressursutvikling 1977-1993

6.4.1. Sterk utgiftsvekst 1977-1993

Tabell 6.10 viser at primærkommunenes utgifter til vanlig grunnskoleopplæring registrert under administrasjon,

Tabell 6.10. Driftsutgifter til ordinær grunnskoleopplæring og driftsutgifter pr. elev og pr. klasse. 1993-kroner. Absolutte tall og prosent. 1977-1993

År	I alt, mill. kr	Pr. elev		Pr. klasse	
		Kroner	Prosent	Kroner	Prosent
1977	16 773	28 618	100,0	604 950	100,0
1978	17 664	30 027	104,9	631 596	104,4
1979	17 734	30 048	105,0	631 981	104,5
1980	17 866	30 405	106,2	637 102	105,3
1981	17 670	30 371	106,1	634 511	104,9
1982	18 019	31 476	110,0	653 514	108,0
1983	18 017	32 120	112,2	661 952	109,4
1984	18 081	33 151	115,8	676 760	111,9
1985	18 741	35 461	123,9	717 515	118,6
1986	18 409	35 768	125,0	707 065	116,9
1987	19 028	38 011	132,8	739 783	122,3
1988	18 923	38 857	135,8	748 286	123,7
1989	18 853	39 520	138,1	762 920	126,1
1990	18 643	39 895	139,4	764 831	126,4
1991	18 651	40 335	140,9	778 357	128,7
1992	18 871	41 255	144,2	801 895	132,6
1993	18 589	40 414	141,2	792 130	130,9

Kilde: Utgifter: Finansstatistikk. Elever og klasser: Utdanningsstatistikk Grunnskolar 1977-1993, Statistisk sentralbyrå

grunnskoler og spesialskoler, økte fra 16 773 millioner kroner i 1977 til 18 589 millioner i 1993 målt i 1993-kroner. Driftsutgiftene økte med 10,8 prosent. Antall elever ble i samme periode redusert med 21,5 prosent, og antall klasser gikk ned med 15,4 prosent.

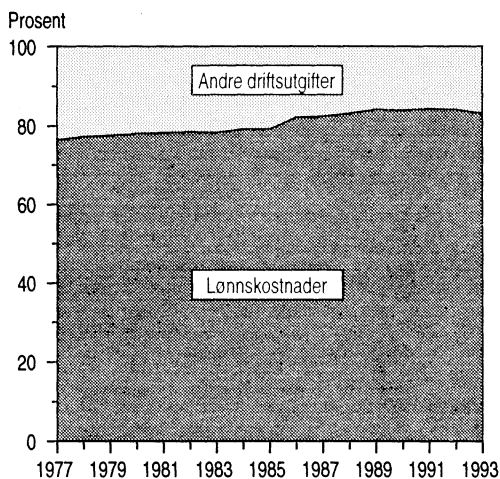
Driftsutgiftene økte med vel 41 prosent målt pr. elev og med 31 prosent målt pr. klasse. Når utgiftene pr. elev økte mer enn utgiftene pr. klasse, skyldes dette at den gjennomsnittlige klassestørrelsen ble redusert, fra 21,14 til 19,60 elever pr. klasse. Klassen er den viktigste kostnadsbæreren i grunnskolen, og når det blir færre elever i klassene, blir det også færre å dele utgiftene på.

Figur 6.4 viser at lønnskostnadene utgjorde vel 76 prosent av driftsutgiftene i 1977. Denne andelen økte jevnt og trutt til vel 79 prosent i 1985. Økningen skyl-

des i hovedsak at undervisningstiden ble noe utvidet på barnetrinnet på slutten av 1970-tallet, en generell økning i bruken av ressurser til spesialundervisning og voksenopplæring, og at lærernes leseplikt ble satt ned med to timer på barnetrinnet høsten 1984.

I 1986 økte andelen lønnskostnader til drøye 82 prosent, og veksten skyldes for det første at fylkeskommunene overtok hovedansvaret for all skoleskyss slik at andre driftsutgifter ble redusert i 1986. For det andre ble leseplikten på barnetrinnet redusert med en time (Mønsterplantimen). For det tredje var det en sterk økning i antall timer til undervisning de første årene etter innføringen av statens inntektssystem for kommuner og fylkeskommuner (se kap. 6.1.3). Redusert leseplikt og flere undervisningstimer medførte at lønnskostnadene økte i 1986. I perioden 1990-1992 ble

Figur 6.4. Lønnskostnader og andre driftsutgifter pr. elev til ordinær grunnskoleundervisning. Prosent. 1977-1993

Kilde: Finansstatistikk og Utdanningsstatistikk Grunnskolar, Statistisk sentralbyrå

minstetimetallet på barnetrinnet økt, og i 1991 og 1992 utgjorde andelen lønnskostnader over 84 prosent av driftsutgiftene. Denne andelen ble imidlertid redusert til 83 prosent i 1993, hovedsakelig fordi arbeidsgiveravgiften til folketrygden ble satt ned dette året. Når det tas hensyn til at fylkeskommunene overtok hovedansvaret for skoleskyssene i 1986, økte andelen lønnskostnader reelt sett med ca. 3,6 prosentenheter fra 1977 til 1993. Dette tilsvarer 670 millioner kroner, eller knappe 1 500 kroner pr. elev.

Lønnskostnadene pr. elev økte med nesten 60 prosent fra 1977 til 1992. Året etter var det en reduksjon fordi arbeidsgiveravgiften ble satt ned, og i 1993 var

lønnskostnadene knappe 54 prosent høyere enn i 1977. Andre driftsutgifter pr. elev økte med 16 prosent i samme periode. Det vil si at lønnskostnadene økte nesten fire ganger mer enn utgiftene til kjøp av utstyr, vedlikehold og andre driftsformål i perioden 1977-1993.

Totale driftsutgifter økte med 31 prosent sett i forhold til antall klasser og med 41 prosent relativt til antall elever fra 1977 til 1993. Lønnskostnadene økte med henholdsvis 43 og 54 prosent mens øvrige driftsutgifter økte med 8 og 16 prosent i samme periode. Redusert klassestørrelse er grunnen til at utgiftene økte mer målt pr. elev enn pr. klasse. Når en skal forklare utgiftsveksten, er det to sentrale spørsmål: For det første, hvorfor har ressursbruken pr. klasse økt, det vil i hovedsak si hvorfor har lønnskostnadene økt? For det andre, hvorfor er klassestørrelsen redusert? Dette er de sentrale temaene i det følgende avsnittet.

6.4.2. Forbruket av lærerårsverk

Sterk reell vekst

Fra 1977 til 1993 økte antall registrerte lærerårsverk i kommunale grunnskoler fra 39 677 til 47 530. I tillegg økte antall lærerårsverk registrert under kommunale skoler for spesialundervisning fra 1 470 til 2 214. De årlige tallene er gjengitt i tabell 6.11.

I kommunale grunnskoler var det en økning fra 1,43 til 2,03 lærerårsverk pr. klasse, og dette tilsvarer 42 prosent eller om lag det samme som realveksten i lønnskostnader pr. klasse.¹² Dersom antall lærerårsverk pr. klasse hadde vært uendret, ville det vært behov for 6 100 færre

¹² De ansatte har allikevel opplevd reallønnsvekst fordi årsverkstallet omfatter tiltak, bl.a. voksenopplæring, som ikke inngår i utgiftstallene, og registreringstekniske endringer, som ny vikarordning.

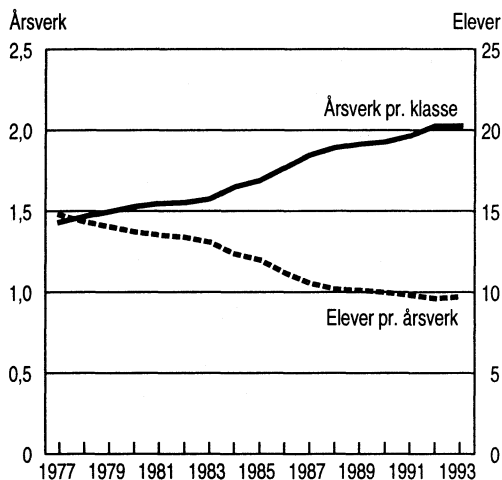
Tabell 6.11. Kommunale grunnskoler og spesialskoler. Lærerårsverk, 1977-1993

	I alt	Grunn- skole	Spesial- skole
1977	41 147	39 677	1 470
1978	42 576	41 052	1 524
1979	43 603	41 974	1 629
1980	44 585	42 852	1 734
1981	44 702	43 022	1 680
1982	44 950	42 800	2 149
1983	45 182	42 858	2 324
1984	46 433	44 047	2 386
1985	46 565	44 091	2 474
1986	48 480	45 928	2 552
1987	50 063	47 463	2 600
1988	50 424	47 782	2 642
1989	49 781	47 191	2 590
1990	49 491	46 915	2 575
1991	49 405	47 052	2 353
1992	49 963	47 676	2 287
1993	49 744	47 530	2 214

Kilde: Årsverk: Sentralt Tjenestemannsregister for Skoleverket. Elever og klasser: Utdanningsstatistikk, Statistisk sentralbyrå

årsverk i 1993 enn i 1977 fordi klasse-tallet gikk ned. Isteden var det en økning på 7 850 årsverk. Derfor var det en reell registrert ressursøkning tilsvarende 13 950 lærerårsverk (42 prosent) i perioden 1977-1993.¹³

I perioden 1977-1985 var det en økning på 0,257 lærerårsverk pr. klasse. Tilsvarende var det en økning på 0,337 lærerårsverk pr. klasse i perioden 1985-1993. Veksten var med andre ord noe høyere i siste del av perioden, men en vesentlig del skyldes registreringstekniske endringer (ny vikarordning). Det var en betydelig økning i kommunalt bestemt bruk av undervisningsressurser de første årene etter innføringen av inntektssystemet, bl.a. fordi kommunene opplevde en sterk

Figur 6.5. Kommunale grunnskoler og spesialskoler. Lærerårsverk pr. klasse og elever pr. lærerårsverk, 1977-1993

Kilde: Sentralt Tjenestemannsregister for Skoleverket og Utdanningsstatistikk, Statistisk sentralbyrå

inntektsvekst i denne perioden. På 1990-tallet har det skjedd en innstramning, og mesteparten av ressursveksten skyldes statlige pålegg om økt minstetimetall på barnetrinnet. Alt i alt kan en si at den absolutte endringen i antall lærerårsverk pr. klasse var om lag den samme i perioden 1977-1985, da staten detaljstyrte ressurstildelingen, som i årene etterpå, da kommunene fikk en langt friere stilling i og med innføringen av statens nye inntektssystem i 1986.

Årsverksveksten skyldes fire hovedforhold: 1) En generell reduksjon i leseplikten på barnetrinnet og bestemmelser om nedsatt leseplikt ved spesialundervisning med mer, øker årsverkstallet. 2) Skoleadministrasjon legger beslutning på flere

¹³ Hele veksten kan ikke forklares ved endringer innenfor normalskolen fordi blant annet visse voksenopplæringstiltak forklarer en del av veksten.

ressurser. 3) Bruken av ressurser til undervisning har økt. 4) Registrerings-tekniske endringer gir en kunstig økning i statistikkens årsverkstall.

Kortere arbeidstid for lærerne

Den generelle leseplikten på barnetrinnet ble redusert fra 29 til 26 uketimer i perioden 1977-1993.¹⁴ Kortere arbeidstid betyr et merforbruk på om lag 3 100 lærerårsverk i 1993 sammenlignet med 1977. I tillegg kommer årsverksøkning i spesialskoler og institusjoner.

**Tabell 6.12. Kommunale grunnskoler.
Økning i antall lærerårsverk 1977-1993 sett i
forhold til antall klasser**

Tiltak	Årsverk
Ressursøkning i alt pr. klasse	13 950
Lærerressurser	6 570
Kortere leseplikt barnetrinn	3 100
Klassestyrertjeneste barnetrinn	630
Konvertert ved spesialundervisning	600
Konvertert ved opplæring fr.språklige ..	200
Administrasjon	640
Ny vikarordning	1 400
Undervisningsressurser	7 410
Økt minstetimetall barnetrinnet	860
Spesialped. tiltak førskolebarn	700
Spesialundervisning grunnskolen	3 700
Spesialundervisning voksne i skolen	550
Fremmedspråklige elever	1 500
Livssynsundervisning	100
Andre forhold	-30

Kilde: Egne beregninger basert på Sentralt Tjenestemannsregister for Skoleverket samt opplysninger bl.a. fra Kirke-, utdannings- og forskningsdepartementet

I 1977 ble det innført en ordning med én time klassestyrertjeneste på barnetrinnet. Timene ble tatt fra undervisningsressursene, men i perioden 1978-1980 ble rammetimetallet økt med én uketime pr. klasse for at elevene skulle få samme undervisningstilbud som tidligere. Klassestyrertjenesten på barnetrinnet betyr et merforbruk på 630 lærerårsverk i 1993 sett i forhold til 1977 (når virkningene av den generelle lesepliktsreduksjonen holdes utenfor).

Sterk vekst i omfanget av spesialundervisning og opplæring i norsk for fremmedspråklige, betyr en økning i lesepliktstimer som konverteres til andre formål enn undervisning. Konvertering ved spesialundervisning og opplæring i norsk for fremmedspråklige gir et merforbruk på henholdsvis 600 og 200 lærerårsverk i 1993 sammenlignet med 1977 (når den generelle lesepliktsreduksjonen holdes utenfor). Leseplikten ved voksenopplæring for innvandrere og flyktninger ble redusert fra 24 til 20 timer i uken fra og med høsten 1986, men det er umulig å si hva dette betyr for antall registrerte årsverk.

Gjennom hele 1980-tallet ble svangerskapspermisjonen gradvis utvidet. Høsten 1989 ble den femte ferieuken for arbeidstakere over 60 år innført også i skoleverket, og ordningen tilsvarer rundt 70 årsverk. Det har også vært en reell nedsettelse av leseplikten fordi fagforeningsarbeid krever flere ressurser, og ressurser til bibliotekar tildeles nå ofte via nedsett leseplikt. Disse endringene kan både øke tallet på ordinære

¹⁴ I 1977 var leseplikten 29 timer i uken på barnetrinnet og 24 timer i uken på ungdomstrinnet. Høsten 1984 ble leseplikten på barnetrinnet redusert til 27 timer i uken, og i 1986 ble den effektive leseplikten redusert til 26 timer fordi én uketime ble avsatt til mønsterplanarbeid.

lærerårsverk og antall vikarårsverk (vikarutgiftene pr. årsverk), og det er ikke mulig å tallfeste virkningen på det registrerte antall årsverk.

Det er ikke mulig å si eksakt hva kortere leseplikt har betydd for den samlede årsverksveksten. Men de nevnte anslagene gir til sammen et merforbruk på 4 530 lærerårsverk i 1993 sammenlignet med 1977.

Endret registreringspraksis/reduisert leseplikt

En del av den registrerte årsverksveksten skyldes at registreringsrutinene er endret. En ordning med faste vikartimer er blitt vanlig etter 1985. Dette betyr en registreringsteknisk økning på til sammen ca. 1 400 lærerårsverk.¹⁵ I tillegg kommer vikarbruk i spesialskoler og institusjoner og ved voksenopplæring. Leirskolelærere ble første gang registrert i årsverksstatistikken høsten 1986, og endret registreringspraksis betyr en kunstig økning på 100-150 lærerårsverk. Ressurser til bibliotekar tildeles nå ofte via nedsatt leseplikt, og dette kan øke tallet på registrerte årsverk sammenlignet med tidligere. Det kan også tenkes at en del ressurser til fagforeningsarbeid i større grad fanges opp av årsverksstatistikken i dag enn før. Det er ikke mulig å gi eksakte tall for hva registreringstekniske endringer har betydd for veksten i antall registrerte årsverk.

Administrasjon krever flere årsverk

I 1993 gikk vel 2 950 lærerårsverk med til administrative oppgaver utført av rektorer og undervisningsinspektører i vanlige grunnskoler. I 1977 krevde skoleadministrasjon 2 500 lærerårsverk. Målt i forhold til utviklingen i klassetallet var det en reell økning på 640 årsverk (når virkningen av lesepliktsreduksjonen på barnetrinnet holdes utenfor). I tillegg kommer en økning i ressurser til administrasjon i kommunale spesialskoler og sosiale og medisinske institusjoner. Grunnen til veksten er for det første at det har vært en økning i basisressursen til administrasjon. For det andre medfører mer spesialundervisning, undervisning av fremmedspråklige og voksenopplæring, at ressursene til skoleadministrasjon øker. Endelig øker administrasjonsressursen pr. elev og pr. klasse når skolene blir mindre fordi elevtallet bare er én av flere faktorer som bestemmer størrelsen på ressursen.

Mer ressurser til undervisning

Minstetimetallet på barnetrinnet ble hevet fra 129 til 138 høsten 1986, men økningen fikk marginal betydning fordi så og si alle kommuner langt tidligere hadde lagt seg på dette nivået. Minstetimetallet ble økt fra 138 timer høsten 1990 til 147 timer høsten 1992. Opptrappingen krevde ca. 860 lærerårsverk sammenlignet med 1977 (når en unntar ca. 100 årsverk som skyldes redusert leseplikt på barnetrinnet).

¹⁵ Før 1986 ble utgifter til korttidsvikarer i all hovedsak belastet skolenes vikarbudsjetter, og vikarbruken ble ikke registrert i Sentralt Tjenestemannsregister for Skoleverket (STS). Etter 1986 har de fleste kommuner etablert faste vikarordninger for korttidsfraværet, og vikarbruken registreres i dag i årsverksstatistikken. Statistikken registrerer derfor både vikarene og de det vikarieres for, slik at årsverkene telles to ganger. Hvis ressursene utelukkende tas fra vikarbudsjetten, betyr de nye vikarordningene en kunstig oppblåsning av tallet på registrerte lærerårsverk. Men enkelte steder benyttes vikartimene til å styrke undervisningen når det ikke er behov for vikarer, og det er ikke mulig å si hvor mye av vikarbruken som 1) er en kunstig oppblåsning av årsverkstallene, 2) er en indirekte styrking av undervisningsressursene og 3) en reell nedsettelse av lærernes arbeidstid.

Høsten 1976 mottok vel 2 000 førskolebarn spesialpedagogisk hjelp i et omfang som tilsvarte vel to timer pr. barn pr. uke. Ressursbruken økte fra 270 årsverk i 1977 til 470 årsverk i 1985. Skoleåret 1989/90 mottok vel 10 000 førskolebarn spesialpedagogisk hjelp, og høsten 1993 tilsvarte ressursbruken 923 lærerårsverk. Sett i forhold til endringen i klassetallet var det en reell økning på 700 årsverk fra 1977 til 1993 (når det sees bort fra virkningene av redusert leseplikt).

I 1977 mottok 10 300 elever spesialundervisning etter enkeltvedtak, mens tallet økte til 16 200 elever i 1984. Veksten fortsatte etter at kommunene fikk tildelingsansvaret, og i 1989 var tallet steget til 23 700 elever. Høsten 1993 deltok 27 300 elever i spesialundervisning innenfor ordinære grunnskoler. I 1977 krevde spesialundervisning etter enkeltvedtak om lag 950 lærerårsverk. Sett i forhold til endringen i klassetallet økte ressursbruken med om lag 3 700 lærerårsverk fra 1977 til 1993 (når det sees bort fra virkningene av kortere leseplikt på barnetrinnet og konverterte timer). Spesialundervisning for elever som er 16 år og eldre økte med 550 lærerårsverk innenfor ordinære grunnskoler.

I 1977 krevde opplæring i norsk for fremmedspråklige ca. 120 lærerårsverk (unntatt konverterte timer). I 1985 var tallet steget til om lag 480 lærerårsverk. I 1993 krevde ekstra norskopplæring 1 082 årsverk og morsmålsopplæring 542 lærerårsverk. Til sammen var det en vekst på 1 500 lærerårsverk (unntatt virkningene av kortere leseplikt på barnetrinnet). Årsverksveksten skyldes både en styrking av de statlige ressursnormene og en meget sterk vekst i antall fremmedspråklige elever. I 1977 var det 2 500 fremmedspråklige elever, i 1985 var tallet steget

til 8 000, og i 1993 var det 21 300 fremmedspråklige elever i grunnskolen. Av disse hadde 9 800 morsmålsopplæring.

I 1981 mottok vel 2 600 elever alternativ religions- eller livssynsundervisning, i 1985 var tallet steget til 9 100 elever, og ca. 20 300 elever i 1993. Veksten skyldes i stor grad økning i tallet på elever med fremmedkulturell bakgrunn. Bruken av ressurser til alternativ religions- og livssynsundervisning viser samme tendens som for fremmedspråklige elever, om enn på et langt lavere nivå, og ressursveksten fra 1977 til 1993 tilvarer vel 100 lærerårsverk.

Særtiltak for språkblandede distrikter i Nord-Norge betyr en økning på om lag 50 lærerårsverk. Det har ikke vært noen økning i bruken av ressurser til vanlig eksamensrettet grunnskoleopplæring for voksne i perioden 1977-1993. Ressursbruken ved voksenopplæring for innvandrere og flyktninger har økt betydelig over tid, fra ca. 30 lærerårsverk i 1977 til rundt 500 i 1993 da det var mer enn 16 400 deltakere. Men det er ikke mulig å tallfeste hvor mye av ressursveksten som fanges opp av årsverkstatistikken.

Høsten 1985 ble klassedelingstallet redusert til 28 elever på barnetrinnet, og reduksjonen betydde et merforbruk på 250-300 lærerårsverk. Dessuten har enkelte kommuner frivillig vedtatt f.eks. 25 som delingstall både på barne- og ungdomstrinnet. Det er imidlertid ikke mulig å tallfeste hva den frivillige reduksjonen i delingstallet har betydd for ressursbruken over tid. Denne ressursøkningen kommer i tillegg til den som analyseres her, fordi ressursøkningen vurderes i forhold til utviklingen i antall klasser, mens lavere delingstall øker tallet på klasser.

6.4.3. Demografi og skolestruktur

Når ressursbruken pr. elev har økt mer enn ressursbruken pr. klasse, skyldes dette at klassestørrelsen er blitt redusert. Hvorfor er det blitt færre elever pr. klasse?

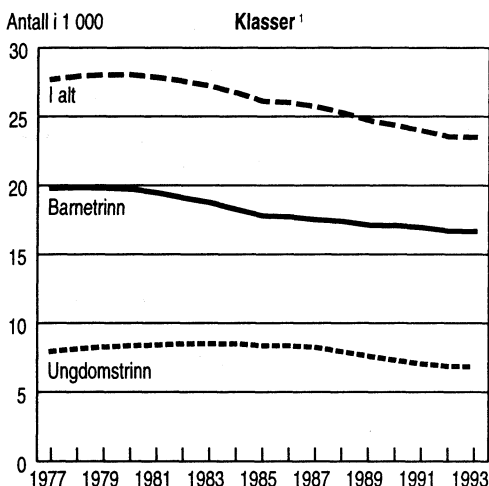
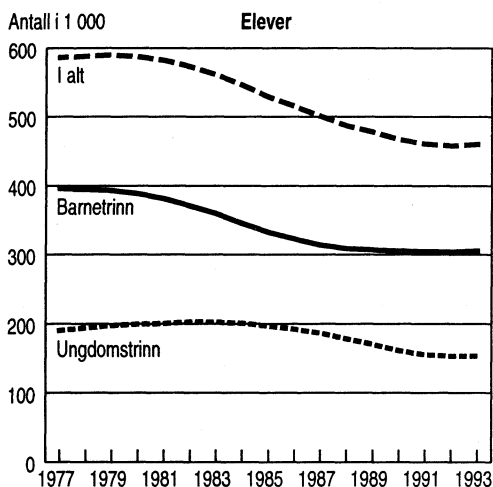
Færre elever og redusert klassestørrelse

De siste tiårene har det skjedd store demografiske endringer. I 1977 var det vel 586 000 elever i kommunale grunnskoler, i 1993 var tallet redusert til 460 000, med andre ord en reduksjon på vel 126 000 elever eller knappe 22 prosent. Det meste av undervisningen skjer i klasser, men de institusjonelle tilpasningene skjedde ikke like raskt som de demografiske endringene: Tallet på klasser ble redusert med vel 15 prosent, slik at klassestørrelsen ble redusert fra 21,1 til 19,6 elever pr. klasse. Dette er grunnen til at utgiftene økte mer målt pr. elev enn pr. klasse.

På barnetrinnet var det en jevn nedgang i elevtallet, og totalt ble det 23 prosent færre elever, eller en reduksjon fra 395 000 til 305 000 elever. Antall elever pr. klasse på barnetrinnet viser en jevn nedgang i takt med nedgangen i elevtallet. Klassestørrelsen ble merkbart redusert i 1986 da delingstallet ble satt ned til 28 elever. Etter 1991 har det vært en økning, og dette skyldes trolig både at flere små barneskoler er blitt nedlagt og at reduksjonen i antall elever på barnetrinnet har stoppet opp og nå er på vei oppover igjen. I 1993 var det 18,4 elever pr. klasse.

På ungdomstrinnet økte tallet på elever fra 190 600 til 202 400 fra 1977 til 1982, og klassestørrelsen var tilnærmet konstant. Deretter var det en jevn nedgang både i antall elever og i antall elever pr. klasse, og spesielt sterkt var fallet de

Figur 6.6. Kommunale grunnskoler. Elever og klasser, etter trinn. 1977-1993

¹ Eksklusiv innførings- og spesialklasser 1977-1985

Kilde: Utdanningsstatistikk, Statistisk sentralbyrå

to-tre første årene etter innføringen av statens inntektssystem. Dette skyldes en frivillig økning av klassetallet i mange kommuner. I 1993 var det 154 200 elever på ungdomstrinnet, og i gjennomsnitt 22,6 elever pr. klasse.

Tabell 6.13. Elever pr. klasse etter trinn. Prosent. 1977-1993

	I alt	Barne- trinn	Ungdoms- trinn
1977	21,14	20,00	23,98
1978	21,03	19,87	23,87
1979	21,03	19,84	23,89
1980	20,95	19,71	23,89
1981	20,89	19,59	23,90
1982	20,76	19,40	23,83
1983	20,61	19,17	23,80
1984	20,41	18,91	23,65
1985	20,23	18,66	23,58
1986	19,77	18,20	23,09
1987	19,46	17,92	22,74
1988	19,26	17,78	22,49
1989	19,30	17,92	22,42
1990	19,17	17,90	22,15
1991	19,21	17,98	22,17
1992	19,45	18,21	22,47
1993	19,60	18,36	22,64

Kilde: Utdanningsstatistikk, Statistisk sentralbyrå

Konklusjonen er at redusert elevtall grunnet demografiske endringer, en statlig reduksjon i delingstallet på barnetrinnet, og en frivillig reduksjon av delingstallet både på barne- og ungdomstrinnet i flere kommuner, har bidratt til å redusere den gjennomsnittlige klassestørrelsen fra 1977 til 1993. Men hvorfor bidrar en reduksjon i elevtallet til at den gjennomsnittlige klassestørrelsen går ned? Svaret finnes i hovedsak i institusjonelle forhold. I små skoler er det færre elever pr. klasse enn i store skoler, og en nedgang i elevtallet betyr i første omgang kun at skolene blir mindre. Først når elevtallet når en nedre grense, legges skolene ned, slik at en av institusjonelle grunner ikke kan forvente parallellitet mellom endringer i antall elever og antall skoler og derfor heller ikke mellom antall elever og antall klasser.

Skolene er blitt mindre

Fra 1977 til 1993 ble det 21,5 prosent færre elever og 4,5 prosent færre kom-

Tabell 6.14. Skoler, klasser og elever, etter skolestørrelse. Prosentfordeling. 1977 og 1990

Elever pr. skole	Skoler		Klasser		Elever	
	1977	1990	1977	1990	1977	1990
1-19	13,7	12,9	2,4	2,7	0,9	1,1
20-49	15,8	16,6	5,2	6,5	3,0	4,0
50-99	16,0	18,5	9,4	12,9	6,7	9,7
100-199 ...	19,1	23,2	17,2	25,3	16,0	4,5
200-299 ...	14,6	17,9	20,4	28,6	21,1	31,7
300-399 ...	10,0	8,1	17,8	16,6	20,1	19,8
400 og mer	10,8	2,7	27,5	7,4	32,1	9,2

Kilde: Utdanningsstatistikk, Statistisk sentralbyrå

munale skoler. Derfor ble skolestørrelsen (antall elever pr. skole) sterkt redusert. På slutten av 1970-tallet var det rundt 170 elever pr. skole, først på 1990-tallet hadde en skole i gjennomsnitt ca. 140 elever. Statistisk sett er det en nesten parallell utvikling i gjennomsnittlig klasse- og skolestørrelse. Det er blitt færre elever i klassene fordi skolene er blitt mindre, og årsaken er at det er vanskeligere å fylle opp klassene jo færre elever det er ved en skole.

Norske grunnskoler har få elever, og i 1990 hadde 13 prosent av skolene under 20 elever, 29,5 prosent under 50 elever og hele 48 prosent av skolene hadde under 100 elever (tabell 6.14). Men når det gjelder ressursbruk, teller de mange små skolene forholdsvis lite fordi andelen klasser og elever er betydelig lavere enn andelen skoler. For eksempel hadde skolene med under 100 elever bare 22 prosent av alle klassene og 15 prosent av alle elevene i 1990.

Fra 1977 til 1990 ble det ikke særlig flere elever i små skoler med under 50 eller 100 elever. Derimot var det en sterk nedgang i tallet på elever i store skoler med 300 eller flere elever, der elevtallet sank med over 170 000, eller betydelig mer enn den totale elevtallsreduksjonen.

Resultatet er i første rekke en økning i tallet på elever i mellomstore skoler med 100-299 elever. Det ble litt flere klasser i små skoler med under 50 og 100 elever. Men det viktigste er at det ble 55 prosent færre klasser i store skoler med 300 elever eller mer, noe som har medført både en absolutt og en relativ økning i tallet på klasser i skoler med 100-299 elever. Det ble heller ikke flere små skoler med under 50 og 100 elever, og andelen små skoler med under 50 elever var konstant lik 29,5 prosent. Tallet på store skoler med mer enn 300 elever ble nærmere halvert, fra 711 til 365 skoler. For de aller største skolene er nedgangen spesielt sterk: I 1977 var det 370 skoler med over 400 elever, i 1990 var det kun 92 slike

skoler. Dette betyr ikke at skolene er nedlagt, kun at elevgrunnlaget er redusert slik at skolene har fått færre elever.

Konklusjonen er at den betydelige nedgangen i elevtallet har medført at skolestørrelsen er blitt sterkt redusert, fra ca. 170 elever pr. skole i siste del av 1970-tallet til 140 elever pr. skole først på 1990-tallet. Dette skyldes i hovedsak en betydelig reduksjon i antall store skoler med over 300 eller 400 elever pr. skole. Hvorfor økte ikke andelen små skoler?

Nye skoler og skolenedleggelser

I 1978 var det 3 445 kommunale grunnskoler, i 1993 var tallet redusert til 3 266 skoler, det vil si en netto nedgang på 180

Tabell 6.15. Nye og nedlagte grunnskoler, etter elevtall. 1977-1993

	Kommunale grunnskoler	Nye ¹ grunnskoler	Nedlagte skoler ¹ etter elevtall						
			I alt	1-5	6-29	30-99	100-199	200-299	300-399
1977-1993	..	268	423	99	211	58	38	12	5
1986-1993	..	114	314	64	173	43	27	6	1
1977-1985	..	154	109	35	38	15	11	6	4
1977	3 420	..	..	..	..	..	..	..	..
1978	3 445	..	..	..	..	..	..	..	..
1979	3 468	25	4	3	1	0	0	0	0
1980	3 484	27	9	3	3	1	1	1	0
1981	3 486	28	20	6	11	1	2	0	0
1982	3 496	23	10	3	3	2	0	1	1
1983	3 497	20	16	7	5	3	0	1	0
1984	3 491	18	21	5	4	2	6	2	2
1985	3 477	13	28	8	10	6	2	1	1
1986	3 461	13	29	10	15	3	1	0	0
1987	3 452	16	25	10	9	5	0	1	0
1988	3 425	16	41	14	21	3	2	1	0
1989	3 390	11	44	8	25	3	8	0	0
1990	3 354	8	44	7	23	8	5	0	1
1991	3 335	14	31	6	18	3	4	0	0
1992	3 301	12	49	3	30	13	2	1	0
1993	3 266	24	51	6	32	5	5	3	0

¹ Nye og nedlagte skoler omfatter også private og statlige skoler

Kilde: Utdanningsstatistikk, Statistisk sentralbyrå

grunnskoler. Det ble lagt ned ca. 420 kommunale skoler og etablert om lag 240 nye kommunale skoler.

Tallet på elever ble redusert med 22 prosent fra 1977 til 1993. Samtidig var andelen elever i små skoler konstant, og grunnen er at det i all hovedsak er små skoler som legges ned. Av de skolene som ble nedlagt i perioden 1978-1993, hadde 23 prosent færre enn seks elever og 50 prosent hadde 6-29 elever. Det vi si at 73 prosent av de nedlagte skolene hadde færre enn 30 elever. Derfor er det få elever som omfattes av skolenedleggelse. I 1993 ble det lagt ned 51 skoler, men kun 1 900 elever ble rammet fordi tre av fire av de nedlagte skolene hadde mindre enn 30 elever.

Hvorfor reduseres ikke antall skoler i takt med nedgangen i elevtallet? Hovedpoenget er at det er små skoler som legges ned. Færre elever betyr at skolene blir mindre, og først når elevtallet blir tilstrekkelig lavt, oppstår problemet om skolen skal legges ned eller ikke.

Skoleanleggene rommer en viss kapasitet når det gjelder klasserom og andre nødvendige lokaliteter, anlegg og utstyr. Skolebygningene og andre installasjoner ble i sin tid etablert ut fra forfatningen til eksisterende skoler, forventninger om framtidig elevgrunnlag, bosettingsmønstre, geografiske forhold og kommunikasjonsmuligheter, statlige pålegg og lokale prioriteringer.

Skoleanleggene har lang levetid. En generell nedgang i elevtallet vil i første omgang kun redusere den samlede kapasitetsutnyttelsen. Først og fremst vil klassestørrelsen gå ned, i neste omgang antallet klasser og dermed reduseres utnyttelsen av den klasseromskapasiteten som finnes. Redusert kapasitetsutnyttelse er imidler-

tid ikke et selvstendig grunnlag for en skolenedleggelse. Om en skole skal opprettholdes eller ikke, er i første rekke et spørsmål om hvilke alternativer som finnes. Størrelsen på de økonomiske besparelsene, hvilken alternativ utnyttelse skolene kan ha, hensynet til elevenes reisetid og en mulig farlig skolevei, arbeidstakernes situasjon, størrelsen på skolen elevene må flyttes til, skolens betydning for lokalmiljøet, forventninger om framtidig elevgrunnlag, alt dette spiller inn ved en totalvurdering av om en skole skal legges ned eller ikke. Det politiske presset fra dem skolenedleggelsene angår er dessuten, nesten uten unntak, meget stort.

Nå er elevtallet på vei opp igjen, særlig i de store byene, og i framtiden kan det forventes en økning i tallet på store skoler. Dette betyr at klassestørrelsen vil øke slik at den samlede ressursutnyttelsen i grunnskolen bedres. Ressursutnyttelsen i grunnskolen vil bedres fordi det ikke er parallellitet mellom endringer i elevtallet (demografiske forhold) og endringer i skoletallet (institusjonelle forhold).

Det er en nær sammenheng mellom nedgangen i andelen store skoler og redusert klassestørrelse fordi klassestørrelsen øker nesten lineært med antall elever pr. skole. I skoler med under 20 elever er det i underkant av 8 elever i hver klasse, i skoler med 400 eller flere elever er det 23-24 elever pr. klasse.

Klassestørrelsen ble redusert med 1,6 elever, fra 20,8 til 19,2 elever pr. klasse, i perioden 1977-1990. Det er i første rekke den generelt sterke reduksjonen i tallet på elever som kan forklare nedgangen i klassestørrelsen. Det er de store skolene som står for mesteparten av bidraget til nedgangen i klassestørrelsen i perioden 1977-1990. Over halvparten av

nedgangen kan tilbakeføres til elevtallsreduksjon i store skoler med 300 elever eller mer. Små og mindre skoler med under 100 elever har kun bidratt med 25 prosent av reduksjonen i antall elever pr. klasse.

6.4.4. Andre forhold

Forbruket av lærerårsverk har økt utgiftene pr. elev og pr. klasse. Det finnes ikke statistikk over andre ansatte (kontor- og rengjøringspersonell, vaktmester o.l.). Men det har også vært en reell økning av årsverksforbruket for andre grupper ansatte. Arbeidstiden i kommunal sektor er redusert fra 40 til 37,5 timer i uken, den femte ferieuken er innført, og det har vært en generell økning i svangerskapspermisjonen. Den pedagogisk-psykologiske-tjenesten er sterkt utbygd de siste 10-20 årene. Det har også vært en real-lønnsøkning for pedagogisk personell og andre ansatte, men det er vanskelig å tallfeste denne effekten.

På den annen side har det vært en meget beskjeden økning i løpende driftsutgifter - som utgifter til oppvarming, forsikring, renhold, kontorhold, bøker, forbruksmaterieell, elevmaterieell, diverse utstyr - og utgifter til vedlikehold og reparasjoner. Ved innføringen av statens inntektssystem overtok fylkeskommunene hovedansvaret for all skoleskyss, og statens tilskudd fordeles med 15 prosent på primærkommunene og 85 prosent på fylkeskommunene. Kommunenes utgifter til skoleskyss er derfor sterkt redusert etter 1985, slik at den reelle utgiftsveksten er sterkere enn det som framkommer av kommunenes regnskapstall.

I de fleste kommuner finnes det kommunale musikkskoler og innen voksenopplæring er det betydelig aktivitet. Selv om kommunene skal bokføre utgiftene til musikkskoler, voksenopplæring og en del

andre aktiviteter på andre kapitler enn det som omfattes av vårt utgiftsbegrep, skjer ikke alltid dette, og en del av utgiftsøkningen kan skyldes feil bokføringspraksis. En del av veksten skyldes også opprettelsen av skolefritidsordninger og pedagogiske tilbud for 6-åringer.

Referanser*

Grøgaard, J. (1994): Ett skritt tilbake for å gå to skritt fram? På kryss og tvers i den videregående skolen, *Samfunnsspeilet* 1994, 2, Statistisk sentralbyrå, 28-39.

Jørgensen, T. (1991): Arbeidsløshet fører til økt press på universitetene, *Samfunnsspeilet* 1991, 2, Statistisk sentralbyrå, 20-23.

Jørgensen, T. (1993): Studenttallseksplasjonen, *Samfunnsspeilet* 1993, 4, Statistisk sentralbyrå, 12-14.

Kirke- og undervisningsdepartementet (1988): Driftsutgifter i grunnskolen og videregående opplæring i regnskapsåret 1986, Oslo.

Kirke-, utdannings- og forskningsdepartementet (1995a): KUF - INFO 9/95.

Kirke-, utdannings- og forskningsdepartementet (1995b): Tabeller om deltaking i skolefritidsordninger, Upublisert materiale.

Kommunal- og arbeidsdepartementet (1994): Sentralt Tjenestemannsregister for Skoleverket.

Norsk institutt for studier av forskning og utdanning (NIFU) (1996): *Doktorgrader i tall* (informasjon fra doktorgradsregisteret), Oslo.

NOU 1988:8: *Med viten og vilje*, Norges offentlige utredninger, Kirke- og undervisningsdepartementet.

NOU 1991:4: *Veien videre til studie- og yrkeskompetanse for alle*, Norges offentlige utredninger, Kirke-, utdannings- og forskningsdepartementet.

NOU 1993:24: *Lov om universiteter og høyskoler, Lov og rett i Norges nett*, Norges offentlige utredninger, Kirke-, utdannings- og forskningsdepartementet.

NOU 1995:8: *Ny lovgivning om opplæring "... og for øvrig kan man gjøre som man vil"*, Norges offentlige utredninger, Kirke-, utdannings- og forskningsdepartementet.

* Litteratur som det refereres til i teksten og statistikkpublikasjoner som danner grunnlag for framstillingen

- NOU 1996:1: *Et enklere og mer rettferdig inntektssystem for kommuner og fylkeskommuner*. Norges offentlige utredninger, Kommunal- og arbeidsdepartementet.
- OECD (1995): *Education at a Glance 1995*, Paris.
- Rådet for fagopplæring i arbeidslivet (1985): *Årsmelding 1984*, Oslo.
- Samordnet Opptak (1995): Upublisert materiale, v/Einar Løvdaal.
- Severeide, P.I. (1989): Utdanning, i *Sosialt utsyn*, Statistisk sentralbyrå, 69-88.
- Severeide, P.I. og E. Vassenden (1990): Utdanning: Økende geografiske forskjeller, *Samfunnsspeilet* 1990, 2, Statistisk sentralbyrå, 11-12.
- Solstad, J. (1983): Skolen, i G. Nerheim, P. Rekdal, K.J. Solstad og O. Aagedal: *Det moderne Norge, bd.4*, Oslo: Gyldendal.
- Stambøl, L. (1992): *Flytting og utdanning 1986-1989*, Rapporter 92/15, Statistisk sentralbyrå.
- Statens lånekaske for utdanning (1994): *Årsrapport 1993*.
- Statens lånekaske for utdanning (1995): *Årsrapport 1994*.
- Statistisk sentralbyrå (19xx): *Utdanningsstatistikk. Grunnskolar 1. september*, Norges offisielle statistikk.
- Statistisk sentralbyrå (19xx): *Utdanningsstatistikk. Universiteter og høgskoler 1. oktober*, Norges offisielle statistikk.
- Statistisk sentralbyrå (19xx): *Utdanningsstatistikk. Videregående skoler 1. oktober*, Norges offisielle statistikk.
- Statistisk sentralbyrå (19xx): *Statistisk årbok*, Norges offisielle statistikk.
- Statistisk sentralbyrå (19xx): *Ukens statistikk*.
- Statistisk sentralbyrå (1995): *Historisk statistikk 1994*, Norges offisielle statistikk.
- Statistisk sentralbyrå: *Finansstatistikk*, Upublisert materiale.
- Statistisk sentralbyrå: *Utdanningsstatistikk*, Upublisert materiale.
- St.meld. nr. 4 (1992-93): *Langtidsprogrammet 1994-1997*, Finans- og tolldepartementet.
- St.meld. nr. 40 (1992-93): - - - *Vi smaa, Alen lange*, Kirke-, utdannings- og forskningsdepartementet.
- St.prp. nr. 1 (1994-95): Kirke-, utdannings- og forskningsdepartementet.
- Stølen, N.M. og Å. Cappelen (1994): Forecasting labour marked imbalances, *Economic Survey 4*, Statistisk sentralbyrå.
- Sørli, K. (1993): *Bofasthet, flytting og utdanningsnivå i kommunene. Del 1: Østlandet*, Rapporter 92/15, Statistisk sentralbyrå.
- Texmon, I. (1995): *Ut av redet. En demografisk analyse av flytting fra foreldrehjemmet*, Rapporter 95/4, Statistisk sentralbyrå.

Vassenden, E. (1993): Elevstrømmer i videregående utdanning, i *Sosialt utsyn 1993*, Statistisk sentralbyrå, 155-168.

Vassenden, E. (1994): Innvandrers-statistikk. Elever i skoler under lov om videregående opplæring pr. 1.10. Upublisert notat, Statistisk sentralbyrå.

Vassenden, E. (1995): The register of the level of education: a product of the inter-gration of the other registers, census and surveys. Notater 95/4, Statistisk sentralbyrå.

Vassenden, K. (1995): Over 200 000 innvandrere i Norge, *Samfunnsspeilet 1995*, 2, Statistisk sentralbyrå, 3-7.

Vibe, N. (1994): *Rekruttering, gjennomstrømning og kompetanseoppnåelse i videregående opplæring før Reform 94*, Underveisrapport 1/94, Utredningsinstituttet for forskning og høyere utdanning, Oslo.

Aamodt, P.O. (1982): *Utdanning og sosial bakgrunn*, Samfunnsøkonomiske studier 51, Statistisk sentralbyrå.

Bakgrunns litteratur*

Andreassen, L. et al. (1993): *Framskrivning av arbeidsstyrke og utdanning*, Rapporter 93/6, Statistisk sentralbyrå.

Edvardsen, R. (1991): Valg av utdanning og yrke. Betydningen av kjønn, sosial og geografisk bakgrunn ved utdannings- og yrkesvalg, Rapport 12/91, NAVFs utredningsinstitutt, Oslo.

Hernes, E. (1986): *Framskrivning av befolkningens utdanning. Revidert modell*, Samfunnsøkonomiske studier 60, Statistisk sentralbyrå.

Jørgensen, T. (1993): Utdanning, i *Sosialt utsyn 1993*, Statistisk sentralbyrå, 117-142.

Kirke-, utdannings- og forskningsdepartementet (1995): Reform 94. Videregående opplæring. Til deg som skal søke videregående opplæring (informasjonsbrosjyre).

Kirke-, utdannings- og forskningsdepartementet (1995): Lov om universiteter og høyskoler av 12. mai 1995.

NOU 1989:13: *Grenseløs læring. Mottak av utenlandske studenter, studentutveksling og internasjonalisering*, Norges offentlige utredninger, Kultur- og vitenskapsdepartementet.

NOU 1992:33: *Leve og lære - om utdanningsfinansiering og studentveleferd*, Norges offentlige utredninger, Kirke-, utdannings- og forskningsdepartementet.

NOU 1993:17: *Levekår i Norge. Er graset grønt for alle*, Norges offentlige utredninger, Finans- og tolldepartementet.

NOU 1995:12: *Opplæring i et flerkulturelt Norge*, Norges offentlige utredninger, Kirke-, utdannings- og forskningsdepartementet.

NOU 1995:13: *Kostnader ved skolestart for seksåringer*, Norges offentlige utredninger, Kirke-, utdannings- og forskningsdepartementet.

* Litteratur som det ikke refereres til i teksten

Stambøl, L. (1994): En interaktiv analyse av sammenhengen mellom flytting, utdanning og arbeidsmarked i norske regioner, *Økonomiske analyser* 1994, 3, Statistisk sentralbyrå.

St.meld. nr. 66 (1984-95): *Om høyere utdanning*, Kultur- og vitenskapsdepartementet.

St.meld. nr. 37 (1990-91): *Om organisering og styring i utdanningssektoren*, Kirke-, utdannings- og forskningsdepartementet.

St.meld. nr. 40 (1990-91): *Fra visjon til virke. Om høgre utdanning*, Kirke-, utdannings- og forskningsdepartementet.

St.meld. nr. 33 (1991-92): *Kunnskap og kyndighet. Om visse sider ved den videregående opplæring*, Kirke-, utdannings- og forskningsdepartementet.

St.meld. nr. 14 (1993-94): *Studiefinansiering og studentvelferd*, Kirke-, utdannings- og forskningsdepartementet.

Toresen, J. og B. Moen (1993): *Grunnskolen og nytt inntektssystem*, Norsk institutt for by- og regionforskning, NIBR-notat 1993:5, Oslo.

Toresen, J. (1993): *Grunnskoleopplæring - kommunalt utgiftsbehov*, Norsk institutt for by- og regionforskning, NIBR-notat 1993:120.

Vassenden, E. (1993): *Befolkningens høyeste utdanning - revidert dokumentasjon*, Notater 93/15, Statistisk sentralbyrå.

Vedleggstabeller

Tabell 1. Elever og studenter, etter skoleslag og kjønn. 1984 -1994

	Videregående skoler					Universiteter og høyskoler		
	Av dette							
	Skoler under lov om videregående opplæring							
	I alt	Grunnskoler	I alt	Lær- læring	Lær- linger	I alt	Høg- skoler	Univer- siteter
Begge kjønn								
1984	845 964	550 136	203 740	186 694	-	92 088	50 385	41 703
1985	829 336	534 000	208 946	192 690	-	86 390 ¹	45 395 ¹	40 995
1986	825 865	519 867	204 811	188 285	-	101 187	58 724	42 463
1987	808 713	505 942	199 642	184 825	-	103 129	59 502	43 627
1988	810 520	492 769	208 405	191 986	-	109 346	62 035	47 311
1989	847 034	482 964	240 417	204 204	18 219	123 653	67 484	56 169
1990	857 224	473 078	251 386	215 773	16 486	132 760	70 026	62 734
1991	867 688	467 501	257 305	222 671	15 866	142 882	75 510	67 372
1992	877 547	463 948	257 956	228 592	16 563	155 643	82 734	72 909
1993	887 625	466 991	254 692	198 938	16 813	165 942	88 915	77 027
1994	884 518	470 936	244 938		17 955	169 306	89 797	79 509
Menn								
1984	428 280	281 597	100 297	91 504	-	46 386	23 892	22 494
1985	418 174	273 157	103 069	94 307	-	41 948	20 089	21 859
1986	416 294	265 762	101 032	92 162	-	49 500	27 554	21 946
1987	406 028	258 933	98 777	90 795	-	48 318	26 068	22 250
1988	405 618	252 203	102 938	94 684	-	50 477	26 807	23 670
1989	426 809	246 975	122 855	99 712	14 020	56 979	29 598	27 381
1990	431 563	242 343	128 078	105 927	12 326	61 142	30 945	30 197
1991	437 563	239 332	132 412	111 407	11 547	65 819	33 556	32 263
1992	441 805	237 353	133 086	114 801	12 214	71 366	36 634	34 732
1993	447 871	239 064	133 153	100 857	12 584	75 654	38 940	36 714
1994	445 682	241 260	128 691		13 882	76 086	38 298	37 788
Kvinner								
1984	417 684	268 539	103 443	95 190	-	45 702	26 493	19 209
1985	411 162	260 843	105 877	98 383	-	44 442	25 306	19 136
1986	409 571	254 105	103 779	96 123	-	51 687	31 170	20 517
1987	402 685	247 009	100 865	94 030	-	54 811	33 434	21 377
1988	404 902	240 566	105 467	97 302	-	58 869	35 228	23 641
1989	420 225	235 989	117 562	104 492	4 199	66 674	37 886	28 788
1990	425 661	230 735	123 308	109 846	4 160	71 618	39 081	32 537
1991	430 125	228 169	124 893	111 264	4 319	77 063	41 954	35 109
1992	435 742	226 595	124 870	113 791	4 349	84 277	46 100	38 177
1993	439 754	227 927	121 539	98 073	4 229	90 288	49 975	40 313
1994	438 835	229 675	116 247		4 073	93 220	51 499	41 721

¹ Om lag 5 000 for lavt på grunn av mangelfull datalevering fra daværende BI

Kilde: Utdanningsstatistikk, Statistisk sentralbyrå

Tabell 2. Elever i videregående utdanning i prosent av registrerte årskull, etter kjønn. 1984¹, 1989, 1991, 1993 og 1994

	16 år	17 år	18 år	19 år	20 år	21 år	22 år	23 år	24 år	19-24 år
Begge kjønn										
1984	78	76	62	27	14	10	8	5	4	12
1989	89	82	72	34	18	12	9	7	6	14
1991	91	87	78	38	22	15	11	9	7	17
1993	92	89	82	37	24	17	13	10	8	18
1994	94	90	83	36	22	16	12	9	7	17
Menn										
1984	77	74	58	24	12	10	8	6	5	11
1989	88	82	71	36	18	13	11	9	6	15
1991	91	87	78	39	22	16	13	10	8	18
1993	91	90	82	39	25	19	15	12	9	19
1994	93	91	83	39	25	18	14	11	9	19
Kvinner										
1984	80	78	66	29	17	11	7	5	4	12
1989	90	83	74	33	18	11	8	6	5	13
1991	91	86	77	36	21	14	10	7	6	16
1993	92	89	81	35	22	16	11	8	6	16
1994	95	89	83	32	20	14	10	7	6	15

¹ Eksklusiv lærlinger i 1984

Kilde: Utdanningsstatistikk, Statistisk sentralbyrå

Tabell 3. Studenter ved universiteter og høyskoler i prosent av registrerte årskull, etter kjønn. 1984, 1989, 1991, 1993 og 1994

	19 år	20 år	21 år	22 år	23 år	24 år	19-24 år	25-29 år	30-34 år	35- år
Begge kjønn										
1984	7	11	15	16	15	13	13	7	3	1
1989	12	16	20	20	18	15	17	8	3	1
1991	13	18	22	23	21	18	19	10	3	1
1993	14	21	26	27	25	21	22	11	4	1
1994	15	22	27	28	26	22	23	11	5	1
Menn										
1984	6	9	13	15	15	14	12	8	3	1
1989	11	12	17	19	18	15	15	9	3	1
1991	12	13	19	20	20	18	17	10	3	1
1993	11	17	22	24	23	21	20	12	4	1
1994	11	17	23	25	24	21	21	12	4	1
Kvinner										
1984	8	13	16	17	16	13	14	6	2	1
1989	13	21	23	22	19	15	19	8	3	1
1991	14	23	25	25	22	18	21	9	4	1
1993	16	26	29	29	26	21	25	11	4	2
1994	18	28	30	30	28	22	26	11	5	1

Kilde: Utdanningsstatistikk, Statistisk sentralbyrå

Tabell 4. Elever i videregående utdanning i prosent av registrerte årskull, etter kjønn. Bostedsfylke. 1994

Bostedsfylke	Menn og kvinner					
	16 år	17 år	18 år	16-18 år	19-24 år	25-29 år
Hele landet	94,1	90,2	82,9	89,0	16,7	4,3
Østfold	94,8	90,5	84,2	89,7	17,3	4,0
Akershus	93,6	90,3	84,8	89,6	16,4	3,3
Oslo	86,5	84,1	74,0	81,4	12,8	3,7
Hedmark	93,3	90,3	85,1	89,4	17,7	4,3
Oppland	94,3	91,3	84,2	89,9	17,3	4,2
Buskerud	92,1	88,8	80,8	87,2	16,5	3,3
Vestfold	92,8	91,1	84,0	89,1	17,6	4,7
Telemark	95,5	91,9	84,4	90,6	19,8	5,2
Aust-Agder	92,5	88,3	81,6	87,2	17,4	4,7
Vest-Agder	93,6	91,5	81,8	88,9	15,6	3,7
Rogaland	94,9	90,3	82,7	89,3	16,9	4,1
Hordaland	95,8	90,9	84,8	90,4	17,4	4,8
Sogn og Fjordane	95,9	93,1	83,7	90,8	16,2	3,2
Møre og Romsdal	95,6	91,1	83,9	90,2	17,7	5,0
Sør-Trøndelag	95,4	89,8	83,5	89,4	15,7	4,1
Nord-Trøndelag	96,5	93,9	85,4	91,9	18,7	4,8
Nordland	94,6	88,8	83,6	89,0	16,9	6,2
Troms	95,2	89,8	77,0	87,1	16,2	5,2
Finnmark	89,3	83,4	74,0	81,8	15,0	5,9

	Menn					
	16 år	17 år	18 år	16-18 år	19-24 år	25-29 år
Hele landet	93,5	91,1	83,0	89,1	18,9	4,7
Østfold	93,8	90,8	84,8	89,6	18,8	4,0
Akershus	92,2	91,5	84,9	89,5	18,3	3,3
Oslo	86,0	85,4	74,9	82,1	14,9	3,7
Hedmark	93,4	89,9	84,9	89,2	18,6	4,5
Oppland	93,7	91,9	84,2	89,9	18,6	4,4
Buskerud	91,5	91,0	80,9	87,7	19,4	3,5
Vestfold	90,8	91,9	83,9	88,8	19,6	4,8
Telemark	95,3	91,9	83,7	90,4	22,3	5,4
Aust-Agder	92,7	89,4	82,9	88,1	20,3	5,3
Vest-Agder	94,6	92,8	83,1	90,1	18,7	4,4
Rogaland	95,0	92,7	83,5	90,4	20,1	4,8
Hordaland	95,6	92,2	84,5	90,7	19,8	5,4
Sogn og Fjordane	94,8	92,3	80,5	89,0	19,0	3,6
Møre og Romsdal	94,7	90,7	81,6	88,9	18,8	5,3
Sør-Trøndelag	95,0	91,7	85,0	90,5	17,9	4,5
Nord-Trøndelag	96,6	95,8	85,4	92,6	20,7	5,1
Nordland	93,6	89,7	83,8	89,0	18,3	7,2
Troms	94,3	89,2	77,9	86,9	18,8	6,3
Finnmark	87,9	80,8	70,9	79,5	16,4	6,9

Tabell 4 (forts.). Elever i videregående utdanning i prosent av registrerte årskull, etter kjønn. Bostedsfylke. 1994

Bostedsfylke	Kvinner					
	16 år	17 år	18 år	16-18 år	19-24 år	25-29 år
Hele landet	94,7	89,3	82,9	88,9	14,5	3,9
Østfold	95,9	90,1	83,5	89,8	15,7	4,0
Akershus	95,2	89,1	84,8	89,6	14,3	3,3
Oslo	87,0	82,5	73,1	80,6	11,1	3,7
Hedmark	93,2	90,7	85,3	89,6	16,9	4,0
Oppland	95,0	90,7	84,1	89,9	15,8	4,0
Buskerud	92,8	86,7	80,7	86,6	13,6	3,1
Vestfold	94,8	90,2	84,1	89,5	15,5	4,5
Telemark	95,8	91,9	85,1	90,8	17,2	5,0
Aust-Agder	92,3	87,1	80,1	86,3	14,3	4,1
Vest-Agder	92,5	90,3	80,3	87,6	12,3	2,9
Rogaland	94,8	87,8	81,8	88,2	13,6	3,5
Hordaland	96,1	89,5	85,1	90,1	14,9	4,1
Sogn og Fjordane	96,9	93,9	87,3	92,8	13,3	2,7
Møre og Romsdal	96,5	91,5	86,4	91,5	16,5	4,7
Sør-Trøndelag	95,8	87,7	82,1	88,4	13,6	3,8
Nord-Trøndelag	96,5	92,0	85,4	91,2	16,5	4,4
Nordland	95,8	87,7	83,5	88,9	15,3	5,1
Troms	96,1	90,4	76,0	87,2	13,3	4,1
Finmark	90,9	86,4	77,4	84,5	13,5	4,7

Kilde: Utdanningsstatistikk, Statistisk sentralbyrå

Tabell 5. Studenter ved universiteter og høyskoler 19-24 og 25-29 år i prosent av registrerte årskull, etter kjønn. Bostedsfylke. 1994

Bostedsfylke	Studenter 19-24 år i prosent av registrerte årskull	Studenter 25-29 år i prosent av registrerte årskull
Menn og kvinner	23,5	11,5
Østfold	22,6	8,1
Akershus	25,4	11,0
Oslo	22,2	14,7
Hedmark	23,4	9,7
Oppland	20,5	8,9
Buskerud	20,7	8,2
Vestfold	23,5	9,7
Telemark	20,7	8,6
Aust-Agder	22,9	9,4
Vest-Agder	24,2	9,3
Rogaland	23,0	8,6
Hordaland	24,7	13,3
Sogn og Fjordane	25,2	10,3
Møre og Romsdal	26,2	11,5
Sør-Trøndelag	26,4	15,0
Nord-Trøndelag	25,1	11,0
Nordland	21,4	11,1
Troms	21,8	14,7
Finnmark	15,7	10,5
Menn	20,7	11,7
Østfold	20,7	8,7
Akershus	22,9	11,5
Oslo	21,8	14,2
Hedmark	19,3	9,4
Oppland	16,5	8,5
Buskerud	17,8	8,5
Vestfold	21,8	10,7
Telemark	17,5	9,2
Aust-Agder	20,6	10,3
Vest-Agder	22,1	10,1
Rogaland	20,5	9,0
Hordaland	21,4	13,5
Sogn og Fjordane	20,6	9,7
Møre og Romsdal	22,3	11,8
Sør-Trøndelag	23,1	16,1
Nord-Trøndelag	20,6	10,7
Nordland	18,5	11,3
Troms	18,2	14,7
Finnmark	12,3	9,1
Kvinner	26,4	11,3
Østfold	24,6	7,4
Akershus	28,0	10,6
Oslo	22,4	15,1
Hedmark	27,7	9,9
Oppland	24,8	9,3
Buskerud	23,8	7,8
Vestfold	25,3	8,7
Telemark	24,0	8,0
Aust-Agder	25,2	8,5
Vest-Agder	26,4	8,4
Rogaland	25,6	8,1
Hordaland	28,2	13,0
Sogn og Fjordane	30,1	11,1
Møre og Romsdal	30,5	11,2
Sør-Trøndelag	29,8	13,8
Nord-Trøndelag	30,1	11,4
Nordland	24,6	10,8
Troms	25,6	14,6
Finnmark	19,3	12,1

Kilde: Utdanningsstatistikk, Universiteter og høyskoler 1994, Statistisk sentralbyrå

Tabell 6. Personer 16 år og over, etter høyeste fullførte utdanning og kjønn. Absolutte tall og prosent. 1980-1994

		Absolutte tall				Prosent			
	I alt	Grunn- skole- nivå	Videre- gående skole- nivå	Uni- versi- tets- og høg- skole- nivå	Uopp- gitt eller ingen fullført utdan- ning	I alt	Grunn- skole- nivå	Videre- gående skole- nivå	Uni- versi- tets- og høg- skole- nivå
Begge kjønn									
1980	3 134 336	1 349 398	1 345 677	378 057	61 204	100,0	43,9	43,8	12,3
1985	3 279 661	1 227 571	1 514 920	446 626	90 544	100,0	38,5	47,5	14,0
1986	3 307 630	1 200 295	1 550 201	460 909	96 225	100,0	37,4	48,3	14,4
1987	3 380 171	1 198 229	1 593 555	479 235	109 152	100,0	36,6	48,7	14,7
1988	3 410 178	1 171 932	1 623 594	495 812	118 840	100,0	35,6	49,3	15,1
1989	3 387 879	1 127 752	1 644 673	525 508	89 946	100,0	34,2	49,9	15,9
1990	3 399 662	1 095 444	1 666 405	548 428	89 385	100,0	33,1	50,3	16,6
1991	3 415 609	1 061 452	1 688 370	572 049	93 738	100,0	32,0	50,8	17,2
1992	3 432 357	1 029 666	1 706 706	596 903	99 082	100,0	30,9	51,2	17,9
1993	3 447 354	994 257	1 729 249	629 558	94 290	100,0	29,7	51,6	18,8
1994	3 460 669	963 265	1 743 550	655 266	98 588	100,0	28,7	51,9	19,5
Menn									
1980	1 536 685	609 366	676 997	216 761	33 561	100,0	40,5	45,0	14,4
1985	1 606 170	547 136	764 710	246 007	48 317	100,0	35,1	49,1	15,8
1986	1 619 620	533 435	783 064	251 976	51 145	100,0	34,0	49,9	16,1
1987	1 657 857	532 564	805 967	260 344	58 982	100,0	33,3	50,4	16,3
1988	1 673 500	519 769	821 596	267 222	64 913	100,0	32,3	51,1	16,6
1989	1 661 164	499 139	831 185	281 385	49 455	100,0	31,0	51,6	17,5
1990	1 665 473	483 692	842 430	290 916	48 435	100,0	29,9	52,1	18,0
1991	1 673 625	467 538	854 687	301 117	50 283	100,0	28,8	52,6	18,5
1992	1 681 775	452 489	864 929	312 018	52 339	100,0	27,8	53,1	19,1
1993	1 688 808	434 867	877 818	327 488	48 635	100,0	26,5	53,5	20,0
1994	1 694 918	420 582	886 388	338 251	49 697	100,0	25,6	53,9	20,6
Kvinner									
1980	1 597 651	740 032	668 680	161 296	27 643	100,0	47,1	42,6	10,3
1985	1 673 491	680 435	750 210	200 619	42 227	100,0	41,7	46,0	12,3
1986	1 688 010	666 860	767 137	208 933	45 080	100,0	40,6	46,7	12,7
1987	1 722 314	665 665	787 588	218 891	50 170	100,0	39,8	47,1	13,1
1988	1 736 678	652 163	801 998	228 590	53 927	100,0	38,8	47,7	13,6
1989	1 726 715	628 613	813 488	244 123	40 491	100,0	37,3	48,2	14,5
1990	1 734 189	611 752	823 975	257 512	40 950	100,0	36,1	48,7	15,2
1991	1 741 984	593 914	833 683	270 932	43 455	100,0	35,0	49,1	16,0
1992	1 750 582	577 177	841 777	284 885	46 743	100,0	33,9	49,4	16,7
1993	1 758 546	559 390	851 431	302 070	45 655	100,0	32,7	49,7	17,6
1994	1 765 751	542 683	857 162	317 015	48 891	100,0	31,6	49,9	18,5

Kilde: Utdanningsstatistikk, Statistisk sentralbyrå

Tabell 7. Personer 16 år og over, etter høyeste fullførte utdanning og kjønn. Prosent. 1980-1994

	I alt (=100)	Grunn- skolenivå	Videre- gående skolenivå	Universitets- og høg- skolenivå 1-4 år	Universitets- og høg- skolenivå 4 1/2 år og mer	Uoppgitt eller ingen fullført utdanning
Begge kjønn						
1980	3 134 336	43,9	43,8	9,9	2,4	2,0
1985	3 279 661	38,5	47,5	11,3	2,7	2,8
1986	3 307 630	37,4	48,3	11,6	2,7	3,0
1987	3 380 171	36,6	48,7	11,8	2,8	3,3
1988	3 410 178	35,6	49,3	12,2	2,9	3,6
1989	3 387 879	34,2	49,9	12,9	3,0	2,7
1990	3 399 662	33,1	50,3	13,5	3,1	2,7
1991	3 415 609	32,0	50,8	14,0	3,2	2,8
1992	3 432 357	30,9	51,2	14,6	3,3	3,0
1993	3 447 354	29,7	51,6	15,3	3,5	2,8
1994	3 460 669	28,7	51,9	15,9	3,6	2,9
Menn						
1980	1 536 685	40,5	45,0	10,2	4,2	2,2
1985	1 606 170	35,1	49,1	11,2	4,6	3,1
1986	1 619 620	34,0	49,9	11,4	4,6	3,3
1987	1 657 857	33,3	50,4	11,6	4,7	3,7
1988	1 673 500	32,3	51,1	11,9	4,8	4,0
1989	1 661 164	31,0	51,6	12,5	4,9	3,1
1990	1 665 473	29,9	52,1	13,0	5,0	3,0
1991	1 673 625	28,8	52,6	13,5	5,1	3,1
1992	1 681 775	27,8	53,1	14,0	5,2	3,2
1993	1 688 808	26,5	53,5	14,5	5,4	3,0
1994	1 694 918	25,6	53,9	15,0	5,6	3,0
Kvinner						
1980	1 597 651	47,1	42,6	9,6	0,7	1,8
1985	1 673 491	41,7	46,0	11,4	0,9	2,6
1986	1 688 010	40,6	46,7	11,8	0,9	2,7
1987	1 722 314	39,8	47,1	12,1	1,0	3,0
1988	1 736 678	38,8	47,7	12,5	1,1	3,2
1989	1 726 715	37,3	48,2	13,3	1,2	2,4
1990	1 734 189	36,1	48,7	13,9	1,3	2,4
1991	1 741 984	35,0	49,1	14,6	1,4	2,6
1992	1 750 582	33,9	49,4	15,3	1,5	2,7
1993	1 758 546	32,7	49,7	16,0	1,6	2,7
1994	1 765 751	31,6	49,9	16,7	1,7	2,8

Kilde: Utdanningsstatistikk, Statistisk sentralbyrå

Tabell 8. Personer 16-66 år etter høyeste fullførte utdanning, kjønn og alder. Prosent. 1980 og 1994

Kjønn og alder	I alt (=100)	Grunn- skolenivå	Videre- gående skolenivå	Universitets- og høg- skolenivå 1-4 år	Universitets- og høg- skolenivå 4 1/2 år og mer	Uoppgitt eller ingen fullført utdanning
1980						
Menn og kvinner i alt	2 603 819	39,0	47,3	11,1	2,6	2,2
Menn	1 314 879	36,6	47,8	11,2	4,4	2,4
16-19	128 624	58,8	41,1	0,1	-	3,9
20-24	157 970	21,5	68,6	9,7	0,2	2,2
25-29	156 111	20,9	55,8	18,8	4,5	2,4
30-39	297 782	26,0	49,6	16,6	7,9	3,0
40-49	201 943	37,7	44,0	12,4	5,9	2,7
50-59	223 599	46,8	40,1	8,9	4,2	1,5
60-66	148 850	54,4	36,3	5,9	3,5	1,2
Kvinner	1 288 940	41,4	46,8	11,0	0,8	1,9
16-19	122 127	58,3	41,6	0,1	-	2,8
20-24	151 166	17,5	69,7	12,8	0,1	1,9
25-29	148 174	22,0	55,8	21,0	1,2	2,1
30-39	279 697	29,5	52,3	16,6	1,6	2,6
40-49	197 729	44,8	43,3	11,0	0,9	1,8
50-59	226 694	56,0	36,7	6,8	0,5	1,1
60-66	163 353	64,4	30,6	4,6	0,4	1,0
1994						
Menn og kvinner i alt	2 829 558	22,2	35,7	18,1	4,8	3,3
Menn	1 436 792	21,1	56,8	16,4	5,8	3,3
16-19	111 581	52,2	47,8	-	-	2,9
20-24	164 718	8,6	75,5	15,6	0,2	2,3
25-29	176 642	9,1	65,2	21,0	4,6	4,1
30-39	329 132	12,6	60,8	19,4	7,2	4,4
40-49	316 598	19,2	52,6	19,4	8,9	3,2
50-59	214 891	28,7	47,8	15,7	7,8	3,1
60-66	123 230	40,2	43,4	11,3	5,2	2,1
Kvinner	1 392 766	23,4	54,7	19,8	2,1	3,2
16-19	106 781	56,8	43,1	0,1	-	2,8
20-24	158 940	7,5	69,7	22,6	0,1	3,2
25-29	167 946	7,9	60,3	28,7	3,0	4,5
30-39	313 935	11,5	59,0	26,0	3,5	4,0
40-49	301 101	21,5	53,9	22,0	2,6	2,9
50-59	212 926	35,0	48,0	15,2	1,8	2,7
60-66	131 137	48,9	41,1	9,2	0,8	1,8

Kilde: Utdanningsstatistikk, Statistisk sentralbyrå

Tabell 9. Personer 16 år og over, etter høyeste fullførte utdanning. Bostedsfylke. Absolutte tall og prosent. 1980 og 1994

Bostedsfylke	I alt	Grunn- skole- nivå	Videre- gående skole- nivå	Uni- versi- tets- og høg- skole- nivå	Uopp- gitt eller ingen fullført utdan- ning	I alt	Grunn- skole- nivå	Videre- gående skole- nivå	Uni- versi- tets- og høg- skole- nivå
Absolutte tall						Prosent			
1980									
Hele landet ...	3 134 336	1 349 398	1 345 677	378 057	61 204	100,0	43,9	43,8	12,3
Østfold	179 943	86 231	73 995	16 650	3 067	100,0	48,8	41,8	9,4
Akershus	277 928	96 431	124 521	51 292	5 684	100,0	35,4	45,7	18,8
Oslo	380 122	132 642	161 668	72 128	13 684	100,0	36,2	44,1	19,7
Hedmark	146 584	74 779	57 511	12 112	2 182	100,0	51,8	39,8	8,4
Oppland	140 219	69 162	57 384	11 850	1 823	100,0	50,0	41,5	8,6
Buskerud	166 269	75 852	70 002	17 431	2 984	100,0	46,5	42,9	10,7
Vestfold	143 866	58 864	65 915	16 472	2 615	100,0	41,7	46,7	11,7
Telemark	125 327	59 026	52 562	11 966	1 773	100,0	47,8	42,5	9,7
Aust-Agder ...	68 105	28 308	30 721	7 803	1 273	100,0	42,4	46,0	11,7
Vest-Agder ...	101 666	39 684	47 221	12 344	2 417	100,0	40,0	47,6	12,4
Rogaland	223 747	90 443	100 930	26 039	6 335	100,0	41,6	46,4	12,0
Hordaland	294 008	119 721	131 024	37 740	5 523	100,0	41,5	45,4	13,1
Sogn og Fjordane	79 909	34 464	37 637	7 114	694	100,0	43,5	47,5	9,0
Møre og Romsdal	176 896	79 081	78 927	16 791	2 097	100,0	45,2	45,2	9,6
Sør- Trøndelag	186 658	81 824	80 009	22 241	2 584	100,0	44,5	43,5	12,1
Nord- Trøndelag	93 715	43 271	41 534	7 815	1 095	100,0	46,7	44,8	8,4
Nordland	183 777	96 427	70 145	14 862	2 343	100,0	53,1	38,7	8,2
Troms	108 694	53 843	42 364	10 870	1 617	100,0	50,3	39,6	10,2
Finnmark	56 903	29 345	21 607	4 537	1 414	100,0	52,9	38,9	8,2

Tabell 9 (forts.). Personer 16 år og over, etter høyeste fullførte utdanning. Bostedsfylke. Absolutte tall og prosent. 1980 og 1994

Bostedsfylke	I alt	Grunn- skole- nivå	Videre- gående skole- nivå	Uni- versi- tets- og høg- skole- nivå	Uopp- gitt eller ingen fullført utdan- ning	I alt	Grunn- skole- nivå	Videre- gående skole- nivå	Uni- versi- tets- og høg- skole- nivå
Absolutte tall						Prosent			
1994									
Hele landet	3 460 669	963 265	1 743 550	655 266	98 588	100,0	28,7	51,9	19,5
Østfold	194 317	62 761	99 101	28 307	4 148	100,0	33,0	52,1	14,9
Akershus	341 526	77 113	168 388	86 686	9 339	100,0	23,2	50,7	26,1
Oslo	399 844	84 216	170 009	117 020	28 599	100,0	22,7	45,8	31,5
Hedmark	152 856	54 138	74 608	21 082	3 028	100,0	36,1	49,8	14,1
Oppland	149 679	49 904	76 268	20 705	2 802	100,0	34,0	51,9	14,1
Buskerud	184 378	55 771	93 746	30 193	4 668	100,0	31,0	52,2	16,8
Vestfold	162 813	42 896	87 035	29 449	3 433	100,0	26,9	54,6	18,5
Telemark	131 591	41 247	68 780	18 992	2 572	100,0	32,0	53,3	14,7
Aust-Agder	78 352	20 617	42 044	13 749	1 942	100,0	27,0	55,0	18,0
Vest-Agder	115 981	29 019	62 708	20 713	3 541	100,0	25,8	55,8	18,4
Rogaland	269 958	69 907	143 338	47 774	8 939	100,0	26,8	54,9	18,3
Hordaland	330 659	87 169	169 243	66 692	7 555	100,0	27,0	52,4	20,6
Sogn og Fjordane	84 267	23 549	46 433	12 960	1 325	100,0	28,4	56,0	15,6
Møre og Romsdal	188 990	56 437	99 928	29 516	3 109	100,0	30,4	53,8	15,9
Sør- Trøndelag	204 180	56 767	104 070	39 123	4 220	100,0	28,4	52,0	19,6
Nord- Trøndelag	100 559	29 407	55 232	14 464	1 456	100,0	29,7	55,7	14,6
Nordland	191 388	65 098	95 420	27 519	3 351	100,0	34,6	50,7	14,6
Troms	118 994	37 446	57 959	20 973	2 616	100,0	32,2	49,8	18,0
Finnmark	60 337	19 803	29 240	9 349	1 945	100,0	33,9	50,1	16,0

Kilde: Utdanningsstatistikk, Statistisk sentralbyrå

Tabell 10. Elever og privatister som fullførte allmennfaglig studieretning våren 1984 og våren 1994, etter hvor de var i utdanningssystemet høsten samme år og kjønn. Bostedsfylke. Prosent

Kjønn og bostedsfylke	I alt (=100 prosent)	I utdanning 1. oktober 1994			Ikke i utdanning 1. oktober 1994
		Videregående utdanning	Høgskoler	Universi- teter	
Menn og kvinner i alt	23 518	24,1	8,9	12,7	54,3
Østfold	1 229	28,5	6,6	8,1	56,8
Akershus	2 926	20,0	6,2	15,3	58,5
Oslo	2 632	20,6	5,8	16,8	56,8
Hedmark	988	34,9	8,3	7,5	49,3
Oppland	898	26,5	11,2	7,9	54,3
Buskerud	1 091	29,8	7,7	12,5	50,0
Vestfold	1 044	27,3	9,3	12,0	51,4
Telemark	791	27,2	8,1	12,5	52,2
Aust-Agder	526	29,5	12,9	10,5	47,1
Vest-Agder	851	27,0	15,2	8,1	49,7
Rogaland	1 565	27,2	14,1	8,7	50,1
Hordaland	2 241	19,1	8,8	17,5	54,6
Sogn og Fjordane	619	24,4	11,0	12,0	52,7
Møre og Romsdal	1 374	22,6	11,2	11,4	54,9
Sør-Trøndelag	1 574	25,1	8,4	17,8	48,7
Nord-Trøndelag	746	31,6	9,0	10,9	48,5
Nordland	1 328	19,7	9,6	8,6	62,0
Troms	771	18,2	7,0	14,3	60,6
Finnmark	315	12,7	11,1	7,9	68,3
Uppgitt og utlandet	9	-	-	-	100,0
Menn	10 227	17,6	9,3	13,1	59,9
Østfold	566	21,6	6,2	8,7	63,6
Akershus	1 342	16,2	8,2	15,2	60,4
Oslo	1 184	17,1	6,3	19,3	57,3
Hedmark	412	27,4	7,5	7,3	57,8
Oppland	395	25,1	13,4	7,3	54,2
Buskerud	474	21,9	7,4	13,3	57,4
Vestfold	444	20,7	10,8	11,5	57,0
Telemark	325	20,6	8,9	15,7	54,8
Aust-Agder	232	21,1	15,5	12,9	50,4
Vest-Agder	403	20,3	15,4	8,2	56,1
Rogaland	671	16,2	16,1	10,3	57,4
Hordaland	998	11,0	9,3	17,5	62,1
Sogn og Fjordane	243	14,8	10,3	11,9	63,0
Møre og Romsdal	566	13,6	11,3	10,1	65,0
Sør-Trøndelag	667	18,3	6,3	14,7	60,7
Nord-Trøndelag	306	19,6	10,8	12,7	56,9
Nordland	571	14,0	8,6	8,9	68,5
Troms	307	14,3	6,2	15,0	64,5
Finnmark	118	12,7	7,6	8,5	71,2
Uppgitt og utlandet	3	-	-	-	100,0
Kvinner	13 291	29,0	8,6	12,4	50,0
Østfold	663	34,4	6,9	7,7	51,0
Akershus	1 584	23,2	4,5	15,4	56,9
Oslo	1 448	23,5	5,4	14,8	56,3
Hedmark	576	40,3	8,9	7,6	43,2
Oppland	503	27,6	9,5	8,3	54,5
Buskerud	617	35,8	7,9	11,8	44,4
Vestfold	600	32,2	8,2	12,3	47,3
Telemark	466	31,8	7,5	10,3	50,4
Aust-Agder	294	36,1	10,9	8,5	44,6
Vest-Agder	448	33,0	15,0	8,0	44,0
Rogaland	894	35,3	12,5	7,5	44,6
Hordaland	1 243	25,6	8,4	17,5	48,5
Sogn og Fjordane	376	30,6	11,4	12,0	46,0
Møre og Romsdal	808	28,8	11,1	12,3	47,8
Sør-Trøndelag	907	30,1	9,9	20,1	39,9
Nord-Trøndelag	440	40,0	7,7	9,5	42,7
Nordland	757	24,0	10,4	8,3	57,2
Troms	464	20,7	7,5	13,8	58,0
Finnmark	197	12,7	13,2	7,6	66,5
Uppgitt og utlandet	6	-	-	-	100,0

Tabell 10 (forts.). Elever og privatister som fullførte allmennfaglig studieretning våren 1984 og våren 1994, etter hvor de var i utdanning høsten samme år og kjønn. Bostedsfylke. Prosent

Kjønn og bostedsfylke	I alt (=100 prosent)	I utdanning 1. oktober 1994			Ikke i utdanning 1. oktober 1994
		Videregående utdanning	Høgskoler	Universi- teter	
Menn og kvinner i alt	23 903	16,0	14,1	21,1	48,8
Østfold	1 295	14,5	16,0	20,4	49,1
Akershus	2 695	16,7	9,2	25,8	48,3
Oslo	2 149	16,1	6,8	31,0	46,0
Hedmark	949	18,2	12,4	19,9	49,4
Oppland	1 059	16,1	18,6	11,5	53,8
Buskerud	1 192	17,0	14,3	18,5	50,3
Vestfold	1 058	19,0	10,6	19,4	51,0
Telemark	997	18,5	16,6	15,9	48,9
Aust-Agder	526	16,2	18,6	17,3	47,9
Vest-Agder	834	12,6	29,7	9,7	48,0
Rogaland	1 763	16,7	20,8	19,7	42,8
Hordaland	2 637	16,3	12,7	24,5	46,5
Sogn og Fjordane	662	15,3	16,3	21,9	46,5
Møre og Romsdal	1 402	19,5	18,5	15,7	46,3
Sør-Trøndelag	1 522	15,0	12,7	23,7	48,6
Nord-Trøndelag	733	18,7	14,3	22,9	44,1
Nordland	1 321	9,7	13,8	17,5	59,0
Troms	721	12,3	10,7	22,3	54,6
Finnmark	317	12,3	12,0	18,0	57,7
Uoppgitt og utlandet	71	4,2	5,6	11,3	78,9
Menn	10 269	15,7	12,6	18,3	53,4
Østfold	538	15,4	16,9	17,1	50,6
Akershus	1 255	17,8	9,1	20,6	52,4
Oslo	1 014	15,2	6,3	27,9	50,6
Hedmark	405	19,8	8,1	14,1	58,0
Oppland	362	14,9	14,4	8,3	62,4
Buskerud	534	15,7	10,9	14,6	58,8
Vestfold	437	19,0	11,0	16,7	53,3
Telemark	414	18,8	14,5	15,7	51,0
Aust-Agder	233	18,5	16,3	13,3	51,9
Vest-Agder	355	10,7	30,1	9,9	49,3
Rogaland	801	16,6	18,5	20,1	44,8
Hordaland	1 142	14,8	12,7	23,1	49,4
Sogn og Fjordane	271	13,7	16,2	20,3	49,8
Møre og Romsdal	548	17,0	18,6	16,2	48,2
Sør-Trøndelag	641	16,1	11,1	17,9	54,9
Nord-Trøndelag	303	18,2	7,9	19,5	54,5
Nordland	586	7,8	10,4	12,1	69,6
Troms	291	13,1	7,6	14,4	64,9
Finnmark	111	13,5	9,9	11,7	64,9
Uoppgitt og utlandet	28	7,1	-	17,9	75,0
Kvinner	13 634	16,3	15,3	23,2	45,3
Østfold	757	13,9	15,3	22,7	48,1
Akershus	1 440	15,6	9,2	30,3	44,8
Oslo	1 135	17,0	7,3	33,7	41,9
Hedmark	544	17,1	15,6	24,3	43,0
Oppland	697	16,6	20,8	13,2	49,4
Buskerud	658	18,1	17,0	21,6	43,3
Vestfold	621	19,0	10,3	21,3	49,4
Telemark	583	18,2	18,2	16,1	47,5
Aust-Agder	293	14,3	20,5	20,5	44,7
Vest-Agder	479	14,0	29,4	9,6	47,0
Rogaland	962	16,8	22,7	19,3	41,2
Hordaland	1 495	17,5	12,8	25,6	44,2
Sogn og Fjordane	391	16,4	16,4	23,0	44,2
Møre og Romsdal	854	21,2	18,4	15,3	45,1
Sør-Trøndelag	881	14,2	14,0	27,8	44,0
Nord-Trøndelag	430	19,1	18,8	25,3	36,7
Nordland	735	11,2	16,5	21,8	50,6
Troms	430	11,9	12,8	27,7	47,7
Finnmark	206	11,7	13,1	21,4	53,9
Uoppgitt og utlandet	43	2,3	9,3	7,0	81,4

Kilde: Utdanningsstatistikk. Videregående skoler, Statistisk sentralbyrå

Tabell 11. Personer 16 år og over, etter høyeste fullførte utdanning, kjønn, fødeland og alder. 1994

Kjønn, fødeland og alder	I alt	Grunn- skolenivå	Videre- gående skolenivå	Universi- tets- og høgskole- nivå	Uoppgitt eller ingen fullført utdanning
Begge kjønn	3 460 687	963 274	1 743 554	655 267	98 592
Norge	3 270 351	938 358	1 683 367	616 577	32 049
16-19 år	208 448	111 582	94 060	149	2 657
20-29 år	624 532	50 397	420 662	149 614	3 859
30-49 år	1 168 085	188 167	662 187	307 602	10 129
50 år og eldre	1 269 286	588 212	506 458	159 212	15 404
Norden	44 782	7 257	15 306	10 441	11 778
16-19 år	1 154	477	314	1	362
20-29 år	7 690	396	2 501	1 204	3 589
30-49 år	20 560	1 959	6 483	6 161	5 957
50 år og eldre	15 378	4 425	6 008	3 075	1 870
Vest-Europa, Nord-Amerika og Oseania	47 769	5 625	15 391	13 687	13 066
16-19 år	1 362	514	346	1	501
20-29 år	7 434	443	2 509	1 627	2 855
30-49 år	22 573	1 453	6 346	7 996	6 778
50 år og eldre	16 400	3 215	6 190	4 063	2 932
Øst-Europa	21 637	1 835	3 952	2 873	12 977
16-19 år	1 336	275	153	1	907
20-29 år	4 780	144	777	261	3 598
30-49 år	10 837	531	1 836	1 782	6 688
50 år og eldre	4 684	885	1 186	829	1 784
Mellom- og Sør-Amerika, Asia og Afrika	76 145	10 199	25 538	11 689	28 719
16-19 år	6 062	2 733	1 770	1	1 558
20-29 år	23 810	2 325	10 187	2 379	8 919
30-49 år	38 712	3 942	12 072	8 068	14 630
50 år og eldre	7 561	1 199	1 509	1 241	3 612
Uoppgitt fødeland	3	-	-	-	3
30-49 år	1	-	-	-	1
50 år og eldre	2	-	-	-	2
Menn	1 694 935	420 590	886 392	338 252	49 701
Norge	1 599 284	409 027	854 564	319 475	16 218
16-19 år	106 811	54 707	50 505	42	1 557
20-29 år	319 943	27 783	223 386	66 434	2 340
30-49 år	595 960	94 453	337 889	158 342	5 276
50 år og eldre	576 570	232 084	242 784	94 657	7 045
Norden	20 032	3 271	6 890	4 072	5 799
16-19 år	502	241	171	1	89
20-29 år	3 209	189	1 176	495	1 349
30-49 år	10 098	1 033	3 182	2 557	3 326
50 år og eldre	6 223	1 808	2 361	1 019	1 035
Vest-Europa, Nord-Amerika og Oseania	23 528	2 358	7 344	6 485	7 341
16-19 år	609	240	172	1	196
20-29 år	3 654	233	1 309	741	1 371
30-49 år	12 376	817	3 448	3 912	4 199
50 år og eldre	6 889	1 068	2 415	1 831	1 575

Tabell 11 (forts.). Personer 16 år og over, etter høyeste fullførte utdanning, kjønn, fødeland og alder. 1994

Kjønn, fødeland og alder	I alt	Grunn- skolenivå	Videre- gående skolenivå	Universi- tets- og høgskole- nivå	Uoppgitt eller ingen fullført utdanning
Menn (forts.)					
Øst-Europa	10 617	913	2 039	1 363	6 302
16-19 år	716	133	88	-	495
20-29 år	2 258	63	372	99	1 724
30-49 år	5 142	227	905	786	3 224
50 år og eldre	2 501	490	674	478	859
Mellom- og Sør-Amerika, Asia og Afrika	41 471	5 021	15 555	6 857	14 038
16-19 år	2 943	1 260	895	-	788
20-29 år	12 296	1 168	5 981	1 232	3 915
30-49 år	22 155	1 942	7 776	4 864	7 573
50 år og eldre	4 077	651	903	761	1 762
Uoppgitt fødeland	3	-	-	-	3
30-49 år	1	-	-	-	1
50 år og eldre	2	-	-	-	2
Kvinner	1 765 752	542 684	857 162	317 015	48 891
Norge	1 671 067	529 331	828 803	297 102	15 831
16-19 år	101 637	56 875	43 555	107	1 100
20-29 år	304 589	22 614	197 276	83 180	1 519
30-49 år	572 125	93 714	324 298	149 260	4 853
50 år og eldre	692 716	356 128	263 674	64 555	8 359
Norden	24 750	3 986	8 416	6 369	5 979
16-19 år	652	236	143	-	273
20-29 år	4 481	207	1 325	709	2 240
30-49 år	10 462	926	3 301	3 604	2 631
50 år og eldre	9 155	2 617	3 647	2 056	835
Vest-Europa, Nord-Amerika og Oseania	24 241	3 267	8 047	7 202	5 725
16-19 år	753	274	174	-	305
20-29 år	3 780	210	1 200	886	1 484
30-49 år	10 197	636	2 898	4 084	2 579
50 år og eldre	9 511	2 147	3 775	2 232	1 357
Øst-Europa	11 020	922	1 913	1 510	6 675
16-19 år	620	142	65	1	412
20-29 år	2 522	81	405	162	1 874
30-49 år	5 695	304	931	996	3 464
50 år og eldre	2 183	395	512	351	925
Mellom- og Sør-Amerika, Asia og Afrika	34 674	5 178	9 983	4 832	14 681
16-19 år	3 119	1 473	875	1	770
20-29 år	11 514	1 157	4 206	1 147	5 004
30-49 år	16 557	2 000	4 296	3 204	7 057
50 år og eldre	3 484	548	606	480	1 850

Kilde: Utdanningsstatistikk, Statistisk sentralbyrå

Tabell 12. Elever i videregående utdanning i prosent av registrerte årskull, etter kjønn og fødeland. 1994

Kjønn og fødeland	16 år	17 år	18 år	19 år	20 år	21 år	22 år	23 år	24 år	19-24 år
Begge kjønn	94	90	83	36	23	16	12	10	7	17
Norge	95	91	84	36	22	16	12	9	7	17
Norden	77	69	62	25	12	8	7	7	4	10
Vest-Europa, Nord-Amerika og Oseania	66	60	54	22	14	7	10	6	4	10
Øst-Europa	54	56	46	23	13	8	7	6	6	10
Mellom- og Sør-Amerika, Asia og Afrika	64	76	69	43	29	21	18	15	13	22
Uoppgitt fødeland	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.
Menn	94	91	83	39	25	18	14	11	9	19
Norge	95	92	83	39	25	18	14	11	8	19
Norden	80	88	71	38	17	9	9	8	5	13
Vest-Europa, Nord-Amerika og Oseania	65	65	65	26	15	10	11	9	6	12
Øst-Europa	48	54	46	25	14	7	6	5	8	10
Mellom- og Sør-Amerika, Asia og Afrika	59	77	69	49	36	26	22	19	15	27
Uoppgitt fødeland	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.
Kvinner	95	89	83	32	20	14	10	7	6	15
Norge	96	90	84	32	20	14	10	7	6	14
Norden	74	57	54	18	9	8	6	6	3	8
Vest-Europa, Nord-Amerika og Oseania	68	57	46	18	13	5	10	4	3	8
Øst-Europa	60	59	46	21	11	9	8	6	5	9
Mellom- og Sør-Amerika, Asia og Afrika	68	75	68	38	24	18	14	11	11	18
Uoppgitt fødeland	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.

Kilde: Utdanningsstatistikk, Statistisk sentralbyrå

Tabell 13. Studenter ved universiteter og høyskoler i prosent av registrerte årskull, etter kjønn og fødeland. 1994

Kjønn og fødeland	19 år	20 år	21 år	22 år	23 år	24 år	19-24 år	25-29 år	30-34 år	35- år
Begge kjønn	15	22	27	28	26	22	23	11	5	1
Norge	15	23	27	28	27	22	24	11	4	1
Norden	5	13	14	17	18	14	14	10	6	2
Vest-Europa, Nord-Amerika og Oseania	12	15	18	20	15	15	16	14	6	2
Øst-Europa	5	10	12	10	7	10	9	6	4	1
Mellom- og Sør-Amerika, Asia og Afrika	8	14	17	15	13	11	13	10	8	3
Uoppgitt fødeland	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.
Menn	11	17	23	25	25	21	21	12	4	1
Norge	11	17	23	26	25	21	21	12	4	1
Norden	7	13	15	17	20	18	16	10	5	1
Vest-Europa, Nord-Amerika og Oseania	11	16	17	23	12	15	16	14	5	1
Øst-Europa	4	5	10	9	4	7	6	5	3	1
Mellom- og Sør-Amerika, Asia og Afrika	6	11	17	15	14	13	13	13	10	3
Uoppgitt fødeland	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.
Kvinner	18	28	31	30	28	22	26	11	5	1
Norge	19	28	31	31	29	23	27	11	5	1
Norden	3	13	13	17	16	11	13	9	7	2
Vest-Europa, Nord-Amerika og Oseania	13	14	18	18	16	16	16	15	7	3
Øst-Europa	6	15	15	10	10	13	11	6	4	2
Mellom- og Sør-Amerika, Asia og Afrika	10	16	18	15	12	9	13	8	5	2
Uoppgitt fødeland	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.

Kilde: Utdanningsstatistikk, Statistisk sentralbyrå

Utgitt i serien Statistiske analyser

Issued in the series Statistical Analyses

Merverdiavgift på 23 prosent kommer i tillegg til prisene i denne oversikten hvis ikke annet er oppgitt

- 1 Sosialt utsyn 1993. 1993. 455s. 165 kr. ISBN 82-537-3874-9
- 2 Naturressurser og miljø 1993. 1994. 153s. 115 kr. ISBN 82-537-3967-2
- 3 Natural Resources and the Environment 1993. 1994. 160s. 115 kr. ISBN 82-537-3968-0
- 4 Social Survey 1993. Summary with Tables and Graphs. 1994. 155s. 90 kr. ISBN 82-537-3987-7
- 5 S. Øverås: Helseboka 1995. Hovedtrekk ved helsetilstand og helse-tjeneste i Norge. 1995. 151s. 170 kr. ISBN 82-537-4081-6
- 6 Naturressurser og miljø 1995. 1995. 175s. 140 kr. ISBN 82-537-4111-1
- 7 Natural Resources and the Environment 1995. 1995. 178s. 140 kr. ISBN 82-537-4147-2
- 8 A.S. Andersen, J. Epland, R. Kjeldstad og J. Lyngstad: Husholdningenes økonomi: 1980-tallet: Fra vekst til innstramming. 1995. 187s. 175 kr. ISBN 82-537-4205-3
- 9 Naturressurser og miljø 1996. 1996. 208s. 140 kr. ISBN 82-537-4240-1
- 10 Natural Resources and the Environment 1996. 1996. 215s. 140 kr. ISBN 82-537-4242-8
- 11 B. Otnes: Sosial- og barneverntjenesten. Organisering, omfang og utvikling 1980-1994. 1996. 115s. 130 kr. ISBN 82-537-4243-6
- 12 O.F. Vaage (red.): Norsk mediebarometer 1995. 1996. 76s. 95 kr. ISBN 82-537-4271-1
- 13 O.F. Vaage: Kultur- og medievaner. Bruk av kulturtilbud og massemedier i første halvdel av 1990-årene. 1996. 144s. 150 kr. ISBN 82-537-4304-1
- 14 Inntekt, skatt og overføringer 1997. 1997. 172s. 170 kr. ISBN 82-537-4330-0
- 15 K-M. Roalsø: Ungdoms levekår i 1990-årene. 1997. 64s. 110 kr. ISBN 82-537-4358-0
- 16 Naturressurser og miljø 1997. 1997. 203s. 180 kr. ISBN 82-537-4393-9
- 17 Natural Resources and the Environment 1997. 1997. 216s. 220 kr inkl. mva. ISBN 82-537-4394-7
- 18 O.F. Vaage (red.): Norsk mediebarometer 1996. 1997. 76s. 95 kr. ISBN 82-537-4395-5

Utdanning i Norge

inneholder artikler om elev- og studenttallsveksten i Norge det siste tiåret, utdanningsnivået i befolkningen, innvandrernes utdanning, gjennomstrømningen i utdanningssystemet og om den offentlige ressursbruken i grunnskolen.

Publikasjonen kan bestilles fra:
Statistisk sentralbyrå
Salg- og abonnementservice
Postboks 8131 Dep.
N-0033 Oslo

Telefon: 22 00 44 80
Telefaks: 22 86 49 76

eller
Akademika - avdeling for
offentlige publikasjoner
Møllergt. 17
Postboks 104 Dep.
N-0033 Oslo

Telefon: 22 11 67 70
Telefaks: 22 42 05 51

ISBN 82-557-4408-0
ISSN 0804-3221

Pris kr 150,00 inkl.mva.

Statistisk sentralbyrå
Statistics Norway